

LEVENDE Talen

TAAAL CENTRAAL

Taalbeleid in het Nederlandse en Vlaamse onderwijs

COLOFON

Taal centraal: taalbeleid in het Nederlandse en Vlaamse onderwijs is een uitgave van de sectie Nederlands van de Vereniging van Leraren in Levende Talen en *Levende Talen Magazine*. Deze uitgave is tot stand gekomen met steun van de Nederlandse Taalunie.

VLLT

Postbus 335
1400 AH BUSSUM
telefoon (035) 67 83 254
e-mail <bureau@levendetalen.nl>

REDACTIE

Patrick Rooijackers
Wilma van der Westen
Johan Graus (eindredactie)

MET MEDEWERKING VAN

Connie Raijmakers
Twan Robben

FOTOGRAFIE

Anda van Riet

ONTWERP EN OPMAAK

Pharos | M. van Hootegem

DRUK

Pitman, Goes

© 2009 Vereniging van Leraren in Levende Talen

ISBN 978-90-810288-4-4

Nederlandse Taalunie **LEVENDE Talen**

Voorwoord

Met heel veel genoegen presenteren wij u de uitgave *Taal centraal: taalbeleid in het Nederlandse en Vlaamse onderwijs*. Het is een dubbeldik boekwerkje geworden, met voorbeelden van schoolbreed taalbeleid van zowel Nederlandse als Vlaamse bodem. De artikelen bestrijken de volledige onderwijsloopbaan, die begint bij basis- of primair onderwijs, die doorloopt via voortgezet of secundair onderwijs om te vervolgen via het mbo of technisch of beroepssecundair onderwijs, en die tot slot eindigt in het hoger onderwijs.

Het initiatief van deze publicatie komt van het sectiebestuur Nederlands van Levende Talen. De publicatie is in overleg met de sectie NT2/Taalondersteuning en *Levende Talen Magazine* tot stand gekomen. De Nederlandse Taalunie heeft met een financiële bijdrage deze uitgave mede mogelijk gemaakt, waarvoor onze hartelijke dank. Daarnaast bedanken we graag Connie Raijmakers en Twan Robben die ons bij de samenstelling van deze bundel af en toe krachtig assisteerden. Toon van der Ven, de nieuwe voorzitter van Levende Talen, heeft het initiatief met enthousiasme ontvangen en vervolgens voorgesteld deze publicatie toe te sturen naar alle leden van de vereniging, van alle vaksecties. En dat leek ons een goed plan: taalbeleid is immers een zaak van alle leraren en niet alleen van de leraren Nederlands.

Patrick Rooijackers
Wilma van der Westen
Johan Graus

Inhoud

INLEIDING

- 6 Taalbeleid in de praktijk | Patrick Rooijackers & Wilma van der Westen

TAALBELEID IN HET NEDERLANDSE VOORTGEZET ONDERWIJS EN HET VLAAMSE SECUNDAIR ONDERWIJS

- 10 Aandacht voor taal op het Dr. Nassau College | Karin Hooijkaas, Roelien Linthorst & Maaïke Pulles
- 14 Taalbeleid zet zoden aan de dijk: opbrengst van een jaar taalbeleid op het Rijswijks Lyceum | Wilma van der Westen
- 19 Aandacht voor taal voor alle leerlingen door alle docenten: taalbeleid op het Reitdiep College | Geppie Bootsma
- 23 Gelijke kansenbeleid – taalbeleid: taalbeleid op Rozenberg S.O. in Mol | Jos Verluyten & Leen Sels
- 27 Uw taal is van ons allemaal: taalbeleid op het Norbertuscollege in Roosendaal | Maarten van Boxtel
- 30 Please don't let me be misunderstood: taalbeleid op het Dr. Mollercollege in Waalwijk | Bert Spitters
- 35 Taalbeleid is nooit af: taalbeleid op Spes Nostra in Heule | Heidi Denys

TAALBELEID IN HET PRIMAIR ONDERWIJS EN HET VMBO

- 39 De daad bij het woord: taalbeleid in 's-Hertogenbosch | Mieke Smits & Ineke Kosterman
- 43 Leesbeleid op Enschedese basisscholen: een gesprek met Ad Kappen | Pauline Wenderich
- 47 Als leerlingen in het voortgezet onderwijs niet goed lezen | Kees Vernooy
- 50 Contextrijk onderwijs: een prima context voor taalbeleid in het vmbo | Atty Tordoir

TAALBELEID IN HET NEDERLANDSE EN VLAAMSE MIDDELBAAR EN HOGER ONDERWIJS

- 54 Taalondersteuning academisch Nederlands in de praktijk: het taalmonitoraat op de Universiteit Antwerpen | Dirk Berckmoes & Hilde Rombouts
- 60 De eerste stappen zijn gezet: taalbeleid op de Hogeschool van Amsterdam | Marjolijn Kaak
- 63 Een voorbeeld van taalbeleid op de Haagse Hogeschool: 'de orthodox-protestantse studenten schrijven het best' | Wilma van der Westen
- 67 Hoe de taal terugkomt op het mbo: de taalaanpak van het ROC van Amsterdam | Annelies Kappers
- 70 Beheers en toets je taal: taalvaardigheid op de mbo-opleiding Uiterlijke Verzorging | Els Leenders

DESKUNDIGEN EN BELEIDSMAKERS OVER TAALBELEID

- 75 Taalbeleid in het voortgezet onderwijs vergt een brede aanpak: over de verbetering van het Nederlandse taalonderwijs | Marja van Bijsterveldt-Vliegthart
- 77 De lat hoog voor talen in iedere school: goed voor de sterken, sterk voor de zwakken | Frank Vandenbroucke
- 80 Taalbeleid net zo vanzelfsprekend als fietsverlichting | Folkert Kuiken
- 81 Een proces van lange adem | Hilde Hacquebord
- 82 Tijd voor landelijk taalbeleid, tijd voor het basisonderwijs | Ronald Zwiers
- 83 Taalbeleid in het Amsterdamse voortgezet onderwijs | Bas van Eerd, José Bijl & Betty Huitema
- 84 Opbouw van taalgebruik in de school voor alle leerlingen | Maaïke Hajer
- 85 Taalbeleid in mijn ogen | Frans Daems
- 86 De Taalunie en taalbeleid | Maryse Bolhuis

- 87 Auteurs

INLEIDING

TAALBELEID IN DE PRAKTIJK

Patrick Rooijackers & Wilma van der Westen

Met deze uitgave willen we u een staalkaart bieden van verschillende vormen van taalbeleid in de praktijk. Het best vertegenwoordigd in deze uitgave is het voortgezet of secundair onderwijs, van oudsher de doelgroep van Levende Talen. Deze publicatie richt zich daarbij vooral op het Vlaamse algemeen secundair onderwijs en de Nederlandse havo/vwo-scholen, omdat het voeren van een taalbeleid in deze sector nog niet voor zich spreekt en in de literatuur relatief onderbelicht is gebleven. Maar we maken ook uitstapjes naar het basisonderwijs, middelbaar beroepsonderwijs (mbo) en hoger onderwijs (hbo en wo).

Verder geven deskundigen uit Nederland en Vlaanderen in wat kortere bijdragen hun visie op taalbeleid: Frans Daems, Hilde Hacquebord, Maaïke Hajer en Folkert Kuiken. Ronald Zwiers, pabodocent Nederlands, kraakt een kritische noot over de taalvaardigheid van leerkrachten uit het basisonderwijs en de voorschool, een opvangperiode vóór de basisschool. Bijzondere vermelding verdienen de bijdragen van de Nederlandse staatssecretaris van Onderwijs, mevrouw Marja van Bijsterveldt-Vliegthart, en van de Vlaamse minister van Onderwijs, Frank Vandenbroucke. Beiden dragen taalbeleid een warm hart toe.

De boodschap dat er wat schort aan de taalvaardigheid van de moderne scholier is zo langzamerhand in heel Nederland en Vlaanderen doorgedrongen, en heel wat scholen besteden gelukkig ook aandacht aan de taalvaardigheid van leerlingen of studenten. Aandacht voor taalvaardigheid móét, en wel in alle onderwijsgeledingen en in alle vakken. De leraar Nederlands alleen kan niet meer zorg dragen voor de taalontwikkeling van zijn leerlingen in een maatschappij waarin snelle, informele informatieoverdracht voor jongeren steeds

vanzelfsprekender lijkt, terwijl diezelfde maatschappij uiteindelijk wel kennis van formele, correcte communicatie van haar volwassen deelnemers eist.

Het is de laatste jaren in heel wat onderwijsrapporten vastgesteld: in de hele onderwijskolom is structurele aandacht voor taalvaardigheidsontwikkeling nodig, willen we het niveau van taalvaardigheid van de jongere generatie waarborgen. Het spreekt voor zich dat dan heldere taakafspraken nodig zijn. Maar tussen aandacht voor taalvaardigheid en het voeren van een school- of instellingsbreed taalbeleid bestaat een groot verschil. Wat de ene school taalbeleid noemt, verschilt hemelsbreed van dat van een andere.

Talenbeleid en taalbeleid

Dat verschil in de invulling van het begrip taalbeleid ziet u terug in de bijdragen over taalbeleid in de praktijk, die de hoofdmoot van deze uitgave vormen. Allereerst is er een interessant verschil in ontwikkeling tussen Nederland en Vlaanderen. In Vlaanderen leeft het begrip *talenbeleid*. Hieronder valt zowel taalbeleid als taalvakkenbeleid. De Vlaamse minister van Werk, Onderwijs en Vorming, Frank Vandenbroucke, heeft in 2007 een ambitieuze talenbeleidsnota uitgebracht, *De lat hoog voor talen in iedere school*, die naast taalbeleid ook taalvakkenbeleid omvat. Deze nota reikt verder dan in de Nederlandse setting mogelijk is. Ze reikt kaders en concrete aanknopingspunten aan voor de aanpak van een taalbeleid, taal- en talenonderwijs. Taalbeleid handelt bij Vandenbroucke om de communicatie en de taal van de instructie, en het taalvakkenbeleid bestrijkt de leerstof en doelen van de verschillende taalvakken, Nederlands, moderne vreemde talen en de klassieke talen. In de bijdrage van de minister kunt u hier meer over lezen.

In Nederland heeft de commotie over de taalvaardigheid geleid tot de instelling van de expertgroep Doorlopende Leerlijnen Taal en Rekenen, ook wel de commissie-Meijerink genoemd. In haar eindrapport, *Over de drempels met taal*, heeft zij niveaus voor de taalvaardigheid vastgesteld. De staatssecretaris, Marja van Bijsterveldt-Vliegthart, beschrijft in haar bijdrage de verdere plannen rond taalvaardigheid.

Voor alle leerlingen

Deze publicatie gaat vooral over taalbeleid, met de nadruk op de uitvoering, de praktijk. Taalbeleid ontstond in de jaren negentig van de vorige eeuw nog als beleid voor taalzwakke of allochtone leerlingen, maar het is inmiddels algemeen aanvaard dat een taalbeleid voor alle leerlingen geldt en zich niet langer beperkt tot specifieke doelgroepen. Het doel van taalbeleid is om de taalvaardigheid van leerlingen zodanig tot ontwikkeling te brengen dat zij met succes de schoolloopbaan doorlopen en uiteindelijk, aan het eind van de schoolloopbaan, de arbeidsmarkt betreden met een taalvaardigheid die passend is voor een beginnende beroepskracht.

Kris van den Branden (2004, p. 51) omschrijft taalbeleid als volgt: 'Taalbeleid is de structurele en strategische poging van een schoolteam om de onderwijspraktijk aan te passen aan de taalleerbehoeften van de leerlingen met het oog op het bevorderen van hun algemene ontwikkeling en het verbeteren van hun onderwijsresultaten.'

Je kunt grofweg drie typen taalbeleid onderscheiden.

Type 1: de 'smalle' variant

Het eerste type taalbeleid richt zich op het wegwerken van deficiënties of taaltekorten, de verbetering van taalfouten of het behalen van een bepaalde taaltoets. Taalbeleid is hier vooral een vorm van achterstandsbeleid, waarbij taalvaardigheid 'smal' wordt opgevat: het omvat schoolse taalkennis (spelling, een brief schrijven, stijlfiguren, topische vragen, grammaticale regels) die eenmalig aangeboden, geoefend en getoetst wordt.

Taalbeleid richt zich hier niet op alle leerlingen maar op een bepaalde doelgroep, de taalzwakke studenten. Die doelgroep kan op twee manieren in beeld komen: door een taaltoets of door verwijzing door een docent of begeleider die taaltekorten signaleert.

Het taalbeleid heeft de vorm van opvang van de taalzwakke studenten in deficiëntieonderwijs, bijspijkertrajecten of steunlessen, groepsgewijs of individueel. Een bekend risico van dit type taalbeleid is dat het niet verankerd is. Het leunt zwaar op een persoon die de kar trekt, of de paar docenten die ondersteuning geven. Het verdwijnt bij vertrek of taakwijziging, maar kan ook teniet worden gedaan wanneer de schoolleiding de middelen intrekt.

Type 2: de 'schoolse' variant

Het tweede type taalbeleid vertrekt vanuit een bredere opvatting van taal en richt zich niet op taalverbetering maar op de taalontwikkeling van *alle* leerlingen. De opvatting van de school is dat elke leerling aan het einde van de opleiding een minimumniveau in taalvaardigheid moet hebben bereikt.

De taalondersteuning is daarom ingebed in de school of de opleiding. De inhoud van de taalondersteuning sluit aan bij de rest van het onderwijs op de school. Het is de bedoeling van het taalbeleid dat het de leerling voorbereidt op de eisen, inhoud en opdrachten van de school. Meestal wordt aan de hand van een toets eerst vooraf vastgesteld wie ondersteuning nodig heeft en eindigt de ondersteuning met een afsluitende toets die behaald moet worden.

Ook buiten de ondersteuning staat taalvaardigheid op deze school in de aandacht. Er kan een vorm van overleg of samenwerking zijn tussen de vakdocenten en de docenten die de ondersteuning uitvoeren, bijvoorbeeld op het terrein van terugkoppeling van voortgang en resultaten, gezamenlijke afspraken over taalniveau, minimumtaaleisen en taaleisen bij bijvoorbeeld werkstukken. Alle docenten besteden in hun les op enigerlei wijze aandacht aan taalvaardigheid. Zij zijn op de hoogte van de taalondersteuning en verwijzen leerlingen bij gebleken onvoldoende taalvaardigheid door. Soms worden vakdocenten geschoold, bijvoorbeeld in hoe zij hun leerlingen wegwijs kunnen maken in de leerboeken (lezen van schoolboekteksten).

De school beschouwt zich verantwoordelijk voor een voldoende taalvaardigheid van alle leerlingen en stelt hiervoor financiële middelen ter beschikking. (Wij noemen deze variant 'schoolse', omdat de nadruk niet zozeer ligt op het zelfontwikkelen taalvermogen van de leerling als wel op het feit dat de school het minimumniveau

van taalvaardigheid van zijn scholieren of studenten waarborgt.)

Type 3: de 'zelfontwikkende' variant

Het laatste type taalbeleid vertrekt, evenals variant twee, vanuit een brede opvatting van taal en richt zich op de taalontwikkeling van alle leerlingen. Maar elke leerling moet daarbij niet alleen een minimumniveau kunnen bereiken, zoals in de 'schoolse' variant, alle leerlingen worden daarbij gestimuleerd om een zo hoog mogelijk taalniveau te bereiken. De school werkt er daarom systematisch aan om het initiatief van taalontwikkeling bij de leerling zelf te leggen.

Cruciaal in deze 'brede' taalbeleidsopvatting is de gedachte dat de leerling zelf zijn taalverwerving ter hand neemt en zodoende zijn taal tot een hoger niveau brengt. De leerling moet daarom vastleggen hoe zijn taalvaardigheid zich ontwikkelt, welke taalleerstrategieën hij inzet, welke hij ontwikkelt. Bovendien werkt hij systematisch aan bijvoorbeeld een woord- en tekstendossier.

Om ervoor te zorgen dat de leerling dit ook daadwerkelijk doet, is taal – sterker dan bij de 'schoolse' variant – een speerpunt in het beleid van de school. Het taalbeleid omvat een geheel van activiteiten en maatregelen op alle niveaus en terreinen, en is geborgd in het kwaliteitsbeleid van de opleiding. Het management van de school ondersteunt het taalbeleid en maakt er middelen voor vrij. Zo kan het taalbeleid verankerd zijn in het kwaliteitsbeleid en het personeelsbeleid van de school.

Taalontwikkelen lesgeven is in deze opvatting een eis aan alle docenten, die hierin worden geschoold en begeleid. Taalvaardigheidsontwikkeling staat centraal in elke les van elk vak. Ook buiten de les is taal onderwerp van gesprek. Typerend is ook dat elk contact tussen student en docent een taalontwikkelen karakter kan krijgen en dat het taalgebruik van de docent soms ter discussie wordt gesteld.

Wij noemen deze variant 'zelfontwikkelen', omdat de nadruk ligt op het zelfontwikkelen taalvermogen van de leerling of student. Doel is om de leerling tot een autonome en competente taalgebruiker én taalleerder te maken.

De toekomst en taalbeleid

In deze uitgave vindt u, verspreid over de artikelen, vele vormen van taalbeleid, die elk in meer of mindere mate bij een van deze drie varianten zijn onder te brengen.

De vele initiatieven op het gebied van taalbeleid maken duidelijk dat er zowel in Vlaanderen als in Nederland intensief over het belang van taalvaardigheid wordt nagedacht. Daarbij kiest elke school zijn eigen accenten en zijn eigen beleidslijn. Sommige scholen en instellingen zijn al jaren bezig, andere scholen beginnen pas en laten, bewust dan wel onbewust, zien tegen welke problemen scholen zoal aanlopen, willen ze taalbeleid weloverwogen in kunnen vullen. Maar wat ze gemeen hebben, is een basisovertuiging dat taal ertoe doet en een fundament vormt onder het presteren van leerlingen en studenten, tijdens hun opleiding en in hun latere leven.

In een multiculturele samenleving, waarin steeds meer leerlingen een meertalige achtergrond bezitten en waarin jongeren door de alom aanwezige jongerencultuur steeds minder de waarde inzien van talige conventies, is het noodzakelijk dat niet alleen een docent Nederlands de verantwoordelijkheid draagt voor de ontwikkeling van de taalvaardigheid in het Nederlands van zijn leerlingen of studenten. De tijd waarin het vak Nederlands enkel het sluitstuk van een schoolopleiding vormde, de tijd waarin heel wat leerlingen en studenten vanuit zichzelf wel wisten dat het belangrijk was om op je taalgebruik te letten, die tijd is waarschijnlijk definitief voorbij. Scholen zien zichzelf voor de uitdaging gesteld met nieuwe middelen en nieuwe ideeën aan taal een prominente plaats in de opleiding toe te kennen. 'Taalbeleid' kan, nee, móét misschien wel daarbij het sleutelwoord zijn. Als deze special eraan kan bijdragen dat enkele scholen deze uitdaging op durven nemen, dan zijn wij in onze bedoeling geslaagd. ■

LITERATUUR

Branden, K. van den. (2004). Taalbeleid: een hefboom voor gelijke onderwijskansen? *School en samenleving*, 2008(5), 49–66.

Daems, F., & Westen, W. van der. (2008). Doorlopende leerlijn taal? Dan ook in het hoger onderwijs! In *Programmaboek HSN 22*. Gent: Academia Press.

Meijerink, H. (2008). *Over de drempels met taal en rekenen*. Enschede: SLO.

TAALBELEID IN HET NEDERLANDSE VOORTGEZET ONDERWIJS EN HET VLAAMSE SECUNDAIR ONDERWIJS

AANDACHT VOOR TAAL OP HET DR. NASSAU COLLEGE

Karin Hooijkaas, Roelien Linthorst & Maaïke Pulles

Op het Dr. Nassau College in Drenthe wordt al sinds 2003 gewerkt aan de ontwikkeling van een taalbeleid. In dit artikel geven Karin Hooijkaas, Roelien Linthorst en Maaïke Pulles een beeld van de wijze waarop deze school de taalbeleidsactiviteiten organiseert en steeds verder uitkristalliseert. De taalcoördinator en de werkgroep Taalbeleid spelen daarbij een centrale rol. Een van de belangrijkste aandachtspunten is de toetsing van tekstbegrip in de brugklas en de taalondersteuning rondom die toetsing.

De aandacht voor taalachterstanden is al van oudsher in de grootstedelijke gebieden vanzelfsprekend. Die aandacht is dan met name gericht op de taalproblematiek van anderstalige leerlingen. Sinds een aantal jaren is echter ook steeds meer aandacht voor taalachterstanden van leerlingen in de zogenaamde plattelandsgebieden.

Het Dr. Nassau College is een openbare scholengemeenschap voor vmbo, havo, atheneum en gymnasium met vestigingen in Assen, Beilen, Gieten en Norg. Een belangrijke leidraad binnen het onderwijs van de school

is het kunnen voldoen aan de behoeften en talenten van zo veel mogelijk individuele leerlingen. Dit uit zich in een grote verscheidenheid in niveaus, afdelingen en groepen. Het Dr. Nassau College heeft ervoor gekozen bewust kleinschaligheid te creëren door te werken in units. Een unit is een herkenbaar 'schooltje binnen de school' voor een vaste groep leerlingen met een eigen docententeam en eigen begeleiding.

Een deel van de leerlingenpopulatie van het Dr. Nassau College bestaat uit anderstaligen (vestigingen in Assen) en uit Nederlandstalige leerlingen afkomstig uit taalarme/dialectische milieus (nevenvestigingen in de dorpen). Veel leerlingen uit taalarme gezinnen hebben een achterstand in, met name de schoolse, taalvaardigheid, en een beperkte woordenschat. Van huis uit zijn deze kinderen niet of nauwelijks in aanraking gekomen met boeken en andere geschreven teksten, en is er sprake van een beperkte interactie tussen kinderen en ouders. De kloof met de taalvaardigheid die op school van ze vereist wordt, is erg groot. Voor deze kinderen is het dan ook belangrijk om in alle lessen aandacht te schenken aan het vergroten van de taalvaardigheid. Daarom heeft het Dr. Nassau College een schoolbreed taalbeleid ontwikkeld.

Werkgroep Taalbeleid

Op het Dr. Nassau College is taalbeleid een speerpunt: de centrale directie faciliteert sinds een aantal jaren een werkgroep Taalbeleid, die ondersteund wordt door het Expertisecentrum taal, onderwijs en communica-

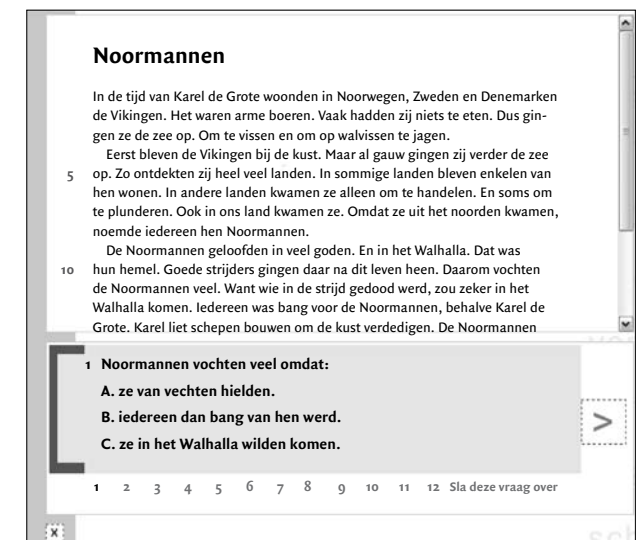
tie (Etoc). Onderwijsvernieuwingen als de vernieuwde onderbouw, het vmbo en het studiehuis, waarbij een groot beroep op de communicatieve en schoolse taalvaardigheden van de leerlingen wordt gedaan, vroegen om een schoolbrede aanpak van de taalproblemen van de leerlingen. Ook geldt verstrekt in het kader van het gemeentelijk onderwijsachterstandenbeleid (GOA) leidde tot de instelling van de werkgroep Taalbeleid op het Dr. Nassau College. Een eerste opdracht van deze werkgroep was het opstellen van een taalbeleidsplan met als uitgangspunt 'Iedere docent is taaldocent'. Dat betekende dat de betrokkenheid van alle docenten bij het vergroten van de taalvaardigheid van de leerlingen een aandachtspunt werd.

Deze werkgroep draait nu een aantal jaren en vanuit iedere locatie zit er een afgevaardigde in de werkgroep. De taalcoördinator heeft een centrale rol in het taalbeleid: zij stuurt de werkgroep aan, is inhoudelijk sterk betrokken bij verschillende taalbeleidsactiviteiten en voert regelmatig overleg met de schooldirectie. Daarnaast is bij de werkgroepvergaderingen altijd een taalconsulent van het Etoc aanwezig. Deze taalconsulent ondersteunt de werkgroep en de taalcoördinator door mee te denken en inhoudelijke expertise aan te dragen. De taalconsulent is werkzaam vanuit de Taalwerkplaats van het Etoc, een netwerk van scholen in het noorden van het land die werken aan taalbeleid.

In de werkgroep Taalbeleid komen de verschillende activiteiten die op de locaties plaatsvinden bij elkaar, er wordt een gezamenlijke koers uitgezet, en vanuit de verschillende locaties wordt kennis en expertise aangedragen en uitgewisseld. Een van de directieleden volgt de werkzaamheden van de werkgroep op de voet.

Tekstbegrip toetsen met Diataal

Een van de activiteiten die de werkgroep schoolbreed organiseert, is toetsafname met het toetsprogramma Diataal. Op het Dr. Nassau College stuurt de taalcoördinator de toetsafname schoolbreed aan en zij interpreteert de resultaten en communiceert deze naar de betrokken units.

Figuur 1. Voorbeeld van een Diatekstvraag

Met Diataal kunnen scholen het taalvaardigheidsniveau van hun leerlingen in kaart brengen. Diataal bestaat uit de tekstbegripstoets Diatekst, de woordenschattoets Diawoord en de luistervaardigheidstoets Diafoon. Alle toetsen worden via het internet afgenomen.

Alle toetsen binnen Diataal meten de schoolse taalvaardigheid van de leerlingen; ze toetsen of de leerlingen over voldoende taalvaardigheid beschikken om succesvol de school te kunnen doorlopen. De toetsen zijn diagnostisch van aard: ze geven niet alleen weer of de leerling wel of niet voldoende taalvaardig is, maar ze geven ook een karakterisering van het eventuele taalprobleem. Zo onderscheidt de tekstbegripstoets Diatekst verschillende lezerstyperingen: de schoolse lezer, de compenserende lezer en de probleemlezer. Deze lezerstypering geeft de docent handvatten voor de hulp aan de leerlingen na de toetsafname. De Diataaltoetsen zijn op zichzelf staande toetsen, die een school apart kan afnemen. Door het afnemen van een combinatie van toetsen krijgen docenten een verfijnder beeld van de taalvaardigheid van leerlingen.

Naast de toetsen bevat Diataal ook de module Diaplus. Diaplus biedt materialen en suggesties voor taalondersteuning na afname van de toetsen. Deze materialen sluiten zo veel mogelijk aan bij de toetsuitslag van de leerlingen, zodat een docent niet alleen weet dat een leerling zwak is op bepaalde aspecten van taalvaardigheid, maar hier ook daadwerkelijk iets aan kan doen.

De toetsuitslagen Diatekst op het Dr. Nassau College gaven in het schooljaar 2007–2008 het volgende beeld: gemiddeld over de hele school had 14 procent van de leerlingen een zwakke score op begrijpend lezen. Het grootste percentage zwakke lezers (62 procent) zat op vmbo-bb-niveau, maar ook op havo/vwo scoorde nog 6 procent van de leerlingen zwak. Probleemlezers en schoolse lezers komen het meeste voor, alleen op havo/vwo zitten relatief veel compenserende lezers.

Deze toetsuitslagen zijn voor het Dr. Nassau College natuurlijk aanleiding om leerlingen voor wie dat nodig is, extra taalondersteuning te bieden. Iedere locatie gaat daar op z'n eigen manier mee om, afhankelijk van de manier waarop de zorg georganiseerd is en afhankelijk van het aantal leerlingen met leesproblemen. Hieronder beschrijven we hoe een van de locaties de taalondersteuning heeft opgezet.

Taalondersteuning op locatie Penta

Op locatie Penta, de vmbo-locatie in Assen, begint het schooljaar voor alle brugklasleerlingen met een korte introductie cursus 'Begrijpend lezen' bij het vak Nederlands. Deze cursus, die in samenwerking met het Etoc werd ontwikkeld door enkele docenten Nederlands, bestaat uit tien lessen, waarin de leerlingen enkele elementaire leesstrategieën aanleren.

Na deze introductielessen wordt de tekstbegrip-toets Diatekst afgenomen. Dit gebeurt tijdens een blokkur, zodat iedere leerling voldoende tijd heeft. Vervolgens gaat de taalcoördinator aan de slag met de interpretatie van de gegevens en zij verzorgt per unit een overzicht van de toetsresultaten.

Vervolgens is het zaak de leerlingen met onvoldoende leesvaardigheden verder te helpen. De twee onderbouwunits op de vestiging Penta geven de leerlingen – individueel of in kleine groepjes – tijdens speciale begeleidingsuren extra taalondersteuning. De werkgroep Taalbeleid zorgt voor de aansturing en biedt ondersteuning bij het gebruik van remediëringsmaterialen, waaronder de teksten en oefeningen die op de Diapluswebsite worden aangeboden.

Aangezien het Dr. Nassau College een schoolbreed taalbeleid voorstaat, ziet de werkgroep het ook als haar taak om naast deze extra begeleiding ook bij de vaklessen de aandacht voor taalondersteuning te vergroten. Het gaat er immers om dat de (taalzwakke) leerlingen de leesstrategieën die ze in de ondersteuningslessen leren, gaan toepassen bij de vakken. In alle lessen moet dus aandacht worden geschonken aan de leerlingen met leesproblemen. Alleen als vakdocenten aandacht hebben voor taal- en leesvaardigheid, gaan de leerlingen de aangeleerde leesstrategieën ook daadwerkelijk inzetten. De werkgroep Taalbeleid legt unitbezoeken af om de docententeams over de resultaten van de tekstbegrip-toets van de betreffende unit in te lichten. Bovendien worden deze bezoeken aangegrepen om de docenten te informeren over taalgericht vakonderwijs. Daarbij is de door Etoc en de werkgroep Taalbeleid ontwikkelde vaardighedenkaart voor begrijpend lezen aan de docenten uitgereikt. Op deze vaardighedenkaart staan stappenplannen voor begrijpend lezen en voor het omgaan met moeilijke woorden in teksten, waarmee de leerlingen in de introductie cursus aan het begin van het schooljaar geoefend hebben. Deze aanpak lijkt inmiddels zijn vruchten af te werpen: steeds meer (vak)docenten hebben aandacht voor de taalvaardigheid van leerlingen bij hun vak. Dit is een eerste stap in het invoeren van taalgericht vakonderwijs.

Om de taalontwikkeling van de leerlingen nog beter in kaart te kunnen brengen, heeft de werkgroep Taalbeleid besloten om in de tweede helft van het huidige schooljaar alle eersteklassers ook de tweede versie van de tekstbegrip-toets van Diataal te laten maken. Door deze effectmeting kan de school in kaart brengen of de gehanteerde aanpak ook daadwerkelijk tot resultaat geleid heeft. In het voorgaande jaar zijn alleen de zwakke leerlingen twee keer getoetst. Uit de resultaten van de tweede afname blijkt dat de meeste leerlingen hun leesvaardigheid verbeterd hebben ten opzichte van het eerste toetsmoment. Maar om echt effect van de remediëring te kunnen meten, is het nodig om alle leerlingen te toetsen, dan kan er namelijk een vergelijking

gemaakt worden met de leerlingen die geen taalondersteuning hebben gehad.

Omdat de werkgroep ook het idee heeft dat het leesprobleem van een aantal leerlingen te maken heeft met een tekortschietende (schooltaal)woordenschat, organiseert de werkgroep Taalbeleid dit schooljaar voor het eerst ook een schoolbrede afname van Diawoord, de woordenschattoets uit het toetspakket Diataal. Daarmee kan de school een beter beeld krijgen van de problematiek bij leerlingen. Bovendien kan dit helpen om de noodzaak van woordenschatonderwijs bij alle vakken op de agenda te krijgen.

Succesvol taalbeleid

Taalbeleid is een zaak van lange adem, ook op het Dr. Nassau College. Taalbeleid vergt investering, zowel in middelen als in tijd. Belangrijk op het Dr. Nassau College is dat de directie taalbeleid van belang vindt en de werkgroep en de taalcoördinator *faciliteert*. Behalve voor deze personele inzet wordt ruim budget vrijgemaakt voor bijvoorbeeld de toetsing met Diataal en voor externe ondersteuning.

Behalve de facilitering is de *continuïteit* belangrijk; taalbeleid moet immers niet bij eenmalige activiteiten blijven, maar een vast onderdeel worden van de didactiek. De werkgroep draait inmiddels een aantal jaar en enkele taalbeleidsactiviteiten zijn nu een integraal onderdeel van de schoolorganisatie, bijvoorbeeld de toetsing met Diataal en het format voor de ontwikkeling van taalgericht projectonderwijs. Dit format is in samenwerking met het Etoc ontwikkeld op de locatie Penta en wordt nu op alle vestigingen ingezet. Het format geeft handvatten om aandacht aan taal te schenken in vakoverstijgende projecten.

Een derde factor die ertoe bijdraagt dat taalbeleid werkt op het Dr. Nassau College, is dat vernieuwingen in *stapjes* worden ingevoerd. Zo worden bijvoorbeeld stapsgewijs de taaltoetsing en aansluitende taalondersteuning steeds verder uitgewerkt: eerst alleen Diatekst aan het begin van het schooljaar, vervolgens de organisatie van meer gerichte taalondersteuning, en dit schooljaar

worden schoolbreed een tweede toetsmoment én de woordenschattoets geïntroduceerd. Daarnaast werkt de werkgroep Taalbeleid, onder andere door de unitbezoeken en aandacht voor taalbeleid in de nieuwsbrief voor de docenten, voortdurend aan de bewustwording van de problematiek van taalzwakke leerlingen. Op die manier moet taalbeleid uiteindelijk een zaak van de hele school worden.

Schoolscan

De volgende stap in het vergroten van de zichtbaarheid van de werkgroep en het vergroten van de betrokkenheid van het hele docententeam is het doen van een 'schoolscan' rondom taalbeleidsactiviteiten. Vanuit de werkgroep is er namelijk behoefte aan 'een pas op de plaats'. In een grote organisatie als het Dr. Nassau College met meer dan 3.000 leerlingen en ruim 340 medewerkers valt het niet mee alle initiatieven, plannen, projecten en activiteiten te overzien. Als gevolg hiervan ontstonden er ook losse taalbeleidsactiviteiten, die niet onder regie van de werkgroep stonden. Om weer meer eenheid in het geheel te krijgen, worden die activiteiten dit schooljaar geïnventariseerd. Deze schoolbrede inventarisatie heeft als neven doel het vergroten van de zichtbaarheid van de werkgroep en haar activiteiten. Door middel van enquêtes wil de werkgroep te weten komen in hoeverre taalbeleid of taalgericht vakonderwijs nu echt leeft onder docenten.

We hebben met deze beschrijving van het taalbeleid op het Dr. Nassau College een voorbeeld willen geven van een school die sinds enkele jaren goed op weg is met de implementatie van taalbeleidsactiviteiten en die weg wil blijven vervolgen. Taalbeleid is immers nooit 'af', maar een ontwikkeling die in stapjes steeds verder uitgekristalliseerd moet worden. Daarom blijft taalbeleid de komende jaren een speerpunt van het Dr. Nassau College. ■

NOOT
Meer informatie over het toetsprogramma Diataal is te vinden op <www.diataal.nl>.

TAALBELEID ZET ZODEN AAN DE DIJK

Opbrengst van een jaar taalbeleid op het Rijswijks Lyceum

Wilma van der Westen

Sinds september 2007 voert het Rijswijks Lyceum uit Rijswijk een schoolbreed taalbeleid in. Een jaar later interviewt Wilma van der Westen, als adviseur bij de vormgeving en invoering van dit taalbeleid betrokken, twee docenten van het Rijswijks Lyceum: Rob de Ruiter, docent Nederlands en algemene ontwikkeling, en Caesarine van Loenen, docent wiskunde. Hoe staat het met het taalbeleid? Welke vorm heeft het gekregen? Wat zijn de ervaringen? Wat is de opbrengst? En wat wordt de volgende stap?

In het taalbeleid van het Rijswijks Lyceum, onderdeel van de Atlas Onderwijsgroep in Rijswijk (Zuid-Holland), staan sinds 2006 twee uitgangspunten centraal: elke docent moet zelf in elke les vorm geven aan het taalbeleid en de leerling moet zelf actief bezig zijn met zijn taalverwerving. Na een jaar voorbereiding zijn in het schooljaar 2007–2008 de vier speerpunten van het taalbeleid van het Rijswijks Lyceum uitgewerkt. Eén: docenten moeten taalontwikkelen lesgeven in de didactiek van elke les; twee: er moet voortdurende feedback zijn op taaluitingen van leerlingen; drie: leerlingen werken met een woorddossier; vier: er komt een vak alge-

mene ontwikkeling. Ik sprak, een jaar na invoering van deze speerpunten, met twee docenten van het Rijswijks Lyceum: Rob de Ruiter, docent Nederlands en algemene ontwikkeling, en Caesarine van Loenen, docent wiskunde.

Taalontwikkelen lesgeven en feedback

We bespreken het eerste uitgangspunt van het taalbeleid op het Rijswijks Lyceum: taalontwikkelen lesgeven. Rob de Ruiter: 'Elke les moet naast de vakinhoud ook ruimte bieden aan taalverwerving. Daar zijn we nog volop mee bezig. Met name de moderne vreemde talen moeten daar hun weg nog in vinden. Zij hebben moeite relevante Nederlandse woorden te vinden om klassikaal op te nemen in het woorddossier.'

Maar als we spreken over wat er voor docenten anders geworden is door het taalbeleid, gaat het gesprek al snel over het tweede uitgangspunt: feedback geven. De Ruiter: 'We hebben geleerd als docent meteen op fouten te reageren. Meestal door vragen te stellen als "Wat bedoel je?" of "Wat zei je nou?". Soms door een fout te verbeteren en een herhaalde versie uit te lokken. We proberen leerlingen uit te dagen tot betere en zorgvuldigere formuleringen op een speelse manier. Dat gebeurt tijdens de les, op het plein, in de gangen.' Caesarine van Loenen valt hem bij: 'Ook bij kleine fouten als lidwoordfouten.' De Ruiter: 'Ja, "Mees, mag de raam open" of "Ik ga even naar locker" krijgen een reactie in de vorm van een tegenvraag.'

De Ruiter vervolgt: 'Voor een juist lidwoordgebruik

– en de juiste verwijswaarden en verbuiging van bijvoeglijke naamwoorden – hangt in elk lokaal als een soort spiekbrieffje een poster met de verwijswaarden behorend bij de de- en het-woorden.' Van Loenen: 'Dat is al ingeburgerd bij de leerlingen, ik hoef alleen nog maar te wijzen en de leerling verbetert zijn zin. De leerlingen raken er steeds meer aan gewend om hun taaluitingen te verbeteren.'

De Ruiter: 'Je denkt als docent veel meer na over hoe je feedback geeft. De feedback op schrijfproducten is bijvoorbeeld anders geworden. Je kunt een ingeleverd werkstuk als docent niet meer domweg becijferen en denken dat daarmee de kous af is. Als je dat doet, reken je af en draag je niet bij aan het verwerven of leren van de leerling. Ik geef bij ons nieuwe vak algemene ontwikkeling herkansingen. De leerling krijgt zijn werk terug met een indicatie en met de fouten aangestreept. De leerling gaat zelf de fouten verbeteren en levert dan zijn werk in voor een cijfer. Hetzelfde doen we bij Nederlands met verslagen. Niet langer inleveren en becijferen, maar teruggeven en laten verbeteren. Schrijven en herschrijven. Een verbeterde versie levert een bonuspunt op.'

Het woorddossier

Als derde speerpunt is op het Rijswijks Lyceum het werken met een woorddossier ingevoerd. Van Loenen: 'Elke leerling houdt een woorddossier bij en elke docent is verantwoordelijk voor minimaal drie woorden die per les klassikaal worden opgenomen. Regelmatig is er bij elk vak een schriftelijke overhoring van het woorddossier, en het gemiddelde cijfer komt op de cijferlijst op internet. We merken nu al dat leerlingen steeds meer durven te vragen. En ze zien zelf dat het werkt.' Ook De Ruiter ziet vooruitgang. Hij merkt op dat leerlingen in de bovenbouw steeds vaker woorden noteren en zelf thuis of na de les de betekenis gaan opzoeken. Van Loenen: 'Dat zie ik juist in de onderbouw. En in de eerste klas vroegen de leerlingen of ze ook woorden van thuis in hun woorddossier mochten opnemen.'

Van Loenen vertelt hoe belangrijk ze het vindt dat ook een vak als wiskunde op taal let en met het woorddossier

werkt. 'Het valt me nu op dat sommige leerlingen een woord ook in de dagelijkse betekenis niet kennen. Als je de woorden "stijgen" en "dalen" niet kent, dan kan je de betekenis in een opgave over een stijgende en dalende grafiek ook niet afleiden. Dan moet je ook aan beide betekenissen aandacht besteden. Woordkennis is ook bij wiskunde heel belangrijk. Toepassingen worden vaak gerelateerd aan bijvoorbeeld een stukje krantenartikel. Leerlingen blijven vaak lang hangen bij woorden die ze niet kennen, en soms onnodig.' Ook bij wiskunde zijn er dus overhoringen woorddossier en daarbij telt Van Loenen ook de verkeerde spelling mee. 'De leerling moet weten dat hij ook bij wiskunde correct moet leren schrijven.'

Algemene ontwikkeling

Verder is het vak algemene ontwikkeling ingevoerd in de onderbouw, in alle eerste klassen en in de tweede en derde klas havo en vwo. Tussen tekstbegrip en algemene kennis is er volgens het Rijswijks Lyceum een duidelijke relatie. Elke docent besteedt in zijn les in principe aandacht aan lezen en tekstbegrip aan de hand van het leerboek. Maar hoe zorg je ervoor dat ook de algemene kennis van leerlingen verbeterd wordt? De Ruiter: 'We wilden daarom een extra impuls geven aan de achtergrondkennis die belangrijk is voor lezen en tekstbegrip. We hebben dat gedaan door het vak algemene ontwikkeling in te voeren.'

De Ruiter is naast docent Nederlands docent algemene ontwikkeling. 'Ik begin elke les met het journaal. In de bovenbouw *Journal op 3* (6 minuten en 14 seconden) en in de onderbouw het *Jeugdjournaal*, beide van de dag ervoor. Het werkt als een trein, de leerlingen weten het. Ze gaan snel zitten en luisteren. De les is begonnen, de aandacht erbij. Als een soort ochtendgebed. Verder lezen we de krant, de *Metro* in de onderbouw en *De Pers* in de bovenbouw. Die komen op school, dat is praktisch. Leerlingen lezen zelfstandig en we nemen een paar artikelen door. Dan blijkt hoe weinig achtergrondinformatie ze hebben en hoe dat hun leesvaardigheid beïnvloedt.'

Op zoek naar materiaal vond hij de dvd-serie

TAALBELEID

Voor niet alle leerlingen is een correct gebruik van de Nederlandse taal een vanzelfsprekendheid. Dit kan, omdat zij oorspronkelijk een buitenlandse achtergrond hebben, maar het kan ook door andere oorzaken zijn ontstaan. Goede kennis van het Nederlands is echter onontbeerlijk voor het welslagen op school. Alleen al kijkend naar de examenopgaven blijkt dat er een groot beroep op de kennis van het Nederlands wordt gedaan. Uiteraard wordt hieraan aandacht geschonken in het (verplichte) vak Nederlands, maar dat is niet voor alle leerlingen voldoende. Aanvullende maatregelen zijn nodig.

Op het Rijswijks Lyceum en op het Van Vredenburg College wordt systematisch aandacht geschonken aan taal in alle vaklessen. Dit onder meer door het aanleggen van een woorddossier dat regelmatig wordt getoetst. Ook wordt er in alle vakken aandacht geschonken aan tekstbegrip en worden leerlingen aangesproken op correct taalgebruik. Aangezien er ook een relatie is tussen Nederlands taalbegrip en algemene ontwikkeling, wordt bewust algemene ontwikkeling gestimuleerd in de lessen algemene ontwikkeling, door het betrekken van het (kranten)nieuws in de lessen van de verschillende vakken, door het aanbieden van verrijkingsmodulen in de vernieuwde tweede fase en via de verschillende vak- en algemene excursies en reizen.

Uit: *Schoolgids 2008–2009*, te downloaden via <www.rijswijkslyceum.nl/dit_schooljaar/schoolgids_atlas_onderwijsgroep_2008_2009>.

Milestones of the 20th century en dvd's met de polygoon-journaals *Uw jouw geboortjaar in beeld*, verkrijgbaar in bijvoorbeeld feestwinkels. Hij kan daar goed mee uit de voeten. 'Het zijn korte filmpjes, zo'n drie minuten. De onderwerpjes van de laatste tijd waren Elvis Presley, The Beatles, Einstein, Marilyn Monroe, Che Guevara, John F. Kennedy en Martin Luther King. Ik vertel er wat bij en als ik een illustratie heb, dan komt die in de klas te hangen. Een goede mediatheek blijkt dan ook heel belangrijk en wij hebben een heel goede! Zo hoop je als school een bredere algemene kennis aan te brengen. Het cijfer voor het vak komt tot stand via schriftelijke overhoringen, steeds tien vragen, zeven over de filmpjes en drie over het actuele nieuws.'

Invoering

De invoering van het taalbeleid verliep niet helemaal zonder slag of stoot. 'In het begin was er enige weerstand bij de leerlingen, met name in de hogere klassen. We hadden de eindexamenklassen (5 havo en 6 vwo) uitgesloten om het woorddossier geen eventuele belemmering of verzwarende te laten zijn. De klassen eronder wijzen daar dan direct op: "Zij doen toch ook examens zonder woorddossier, waarom moeten wij dat dan wel?"'

Maar inmiddels is er bij veel leerlingen begrip voor wat de school veranderd heeft. De leerlingen hebben, volgens De Ruiter en Van Loenen, bijvoorbeeld snel het nut ingezien van het woorddossier. Er is duidelijk een omslag in gekomen. Natuurlijk, het blijven leerlingen en het cijfer en de verplichting is wel nodig. En natuurlijk is ook de houding van de docenten hierop van invloed. Die geven feedback op de taaluitingen: 'Zo kan je toch niet praten als je volgend jaar op de universiteit zit!'

Van Loenen: 'Soms heb je een toevalstreffer. Het woord "imker" hadden we in vwo 5 uitgebreid behandeld en opgenomen in het woorddossier. Een paar lessen later, bij het oefenen met het eindexamen van 6 vwo, stond net dát woord in de tekst! Dan is het belang van het kennen van zo'n woord meteen geen discussie meer.'

Becijfering

Maar hoe beoordeel je het taallerend vermogen van een leerling? Het Rijswijks Lyceum heeft ervoor gekozen een cijfer voor het woorddossier in te voeren. Door te eisen dat er elke les minimaal drie woorden klassikaal besproken worden, moet elk vak hiervoor ook een cijfer aan kunnen leveren. De vakdocent is daarvoor verantwoordelijk. Alle cijfers, van alle vakken, worden gemiddeld en dat gemiddelde komt op de cijferlijst.

Dat cijfer is niet allesbepalend. De Ruiter: 'We kijken er in vergaderingen naar, vooral in de onderbouw, maar het is géén criterium bij schoolkeuze. Dat kan ook niet, de leerling moet naar zijn kunnen op een afdeling worden geplaatst en daar de kans krijgen de benodigde taal te verwerven.' Van Loenen merkt op: 'Een onvoldoende voor het woorddossier kan wel leiden tot verwijzing naar de steunlessen.'

Werkt becijfering niet stigmatiserend? De Ruiter: 'Nee, integendeel. Taalzwakke leerlingen die een grote inzet hebben en hun woorddossier goed bijhouden, halen voldoende. Sommige leerlingen overschatten zichzelf en denken dat ze het niet nodig hebben. Ze verslikken zich dan vaak!' Van Loenen voegt eraan toe: 'Een Nederlandstalige havo 4-leerling dacht dat hij die poespas niet nodig had, hij ging finaal onderuit bij de schriftelijke overhoring. Denken te weten wat een woord betekent, is toch iets anders dan kunnen verwoorden wat een woord betekent en dat woord gebruiken. Het cijfer meet inzet en aandacht voor woordenschatontwikkeling en door die drie woorden per les per vak maakt de woordenschat van leerlingen een enorme groei door. Reken maar uit!'

Opbrengst

Wat vinden deze twee docenten de belangrijkste opbrengst van het taalbeleid? Van Loenen: 'Het belangrijkste is dat de leerlingen zich ervan bewust zijn geworden dat hun taalvaardigheid tekortschiet, dat ze aan hun taal moeten werken en dat ze eraan zijn gaan werken. Al heel snel wisten ze, door de feedback en het woorddossier, dat het aan hun taalvaardigheid schortte.'

Opvallend is dat ze in de klas geregeld de vraag stellen hoe het komt dat ze dat niet eerder wisten. Ze vragen zich ook af hoe het komt dat ze niet wisten dat iets zo geschreven wordt of dat de regel zo is. "Waarom wist ik dat dan niet?" is een oprecht verbaasde en veelgehoorde vraag.'

De Ruiter: 'Ze zien het belang in van het verbeteren en zijn daardoor ook meer gericht op de taal. Vroeger ging het alleen om de inhoud. Ook wij, als docenten, zijn ons veel beter bewust geworden van wat we zeggen en hoe we het zeggen. We versimpelen niet, maar leggen uit. We dagen uit tot een hoger niveau. We hebben ook een beter beeld van wat de leerlingen wel en niet weten of kennen. Ook van de woorden.'

Wat wordt de volgende stap? De Ruiter: 'We zijn op zoek naar goede toetsen voor niveaubepaling en diagnose van de taalvaardigheid van de leerling. En om de voortgang van de taalverwerving tijdens de schoolcarrière te meten. Meten is weten. En de klankbordgroep moet nieuw leven ingeblazen worden. De vorige groep (vijftien leerlingen uit havo 4 en vwo 5) is na een werkbezoek aan De Haagse Hogeschool, waarbij ze aan den lijve kennismaakten met taalontwikkelen lesgeven, enthousiast aan de slag gegaan met de vaksecties. Zij hebben inmiddels de school verlaten. Een nieuwe groep wordt gezocht en een nieuw werkbezoek aan de hogeschool staat op stapel. En daar zijn ze wel voor te porren!'

NOOT

De titel is ontleend aan de verzameling uitdrukkingen met oefeningen getiteld *Zoden aan de dijk*, gemaakt door Rob de Ruiter.

LITERATUUR

Westen, W. van der. (2008a). Elke docent voor taalrendement! Taalbeleid op het Rijswijks Lyceum. *Levende Talen Magazine*, 95(1), 9–12.
Westen, W. van der. (2008b). Elke docent voor taalrendement! Taalbeleid op het Rijswijks Lyceum. Deel 2. *Levende Talen Magazine*, 95(3), 12–15.

AANDACHT VOOR **TAAL** VOOR ALLE LEERLINGEN DOOR ALLE DOCENTEN

Taalbeleid op het Reitdiep College

Geppie Bootsma

Het Reitdiep College, locatie Kamerlingh Onnes, in Groningen werkt al zes jaar aan het vormgeven van taalbeleid en taalgericht vakonderwijs. Geppie Bootsma, die de afgelopen jaren hierbij als extern begeleider betrokken was, vertelt welke accenten de school legde binnen het taalbeleid en welke initiatieven de school de afgelopen jaren opgestart heeft.

Het Reitdiep College is een reguliere vmbo-t/havo/vwo-school in Groningen. Op het Reitdiep College, locatie Kamerlingh Onnes, wordt al een zestal jaren enthousiast gewerkt aan taalbeleid en taalgericht vakonderwijs. Taalbeleid is onderdeel van het schoolbeleid en taalcompetenties van de docenten zijn

onderdeel van het bekwaamheidsdossier. Een taalgroep Vak en taal werkt eraan dat alle docenten aandacht hebben voor taalgebruik in de lessen en in de toetsen, en probeert ook te werken aan de ontwikkeling van een activerende didactiek, waarbij de leerlingen veel kansen hebben op het gebruiken van taal, waardoor zij hun taalvaardigheid goed kunnen ontwikkelen.

Waarom is de school met dit taalbeleid begonnen? Els Zaalberg, conrector onderwijs, geeft aan dat taal al sinds heel wat jaren op de agenda van de school stond: 'Zoals veel scholen hebben we in de jaren negentig verschillende acties ondernomen om te werken aan de taalvaardigheid van onze leerlingen. Het schrift met moeilijke woorden dat bij alle vakken gevuld zou worden, wilde maar niet inslijten. De bekende woordenschatposters werkten even, we schreven per dag twee woorden in het klassenboek en namen de toetsen af. Maar dit was geen methode die bij ons paste. Intussen hadden we enkele groepjes docenten die een concrete onderwijsvernieuwing ontwikkelden. De groep Activerende didactiek liep niet goed en de sectie Nederlands zocht samenwerking buiten de sectie.' Dat initiatief vanuit de sectie Nederlands mondde uiteindelijk uit in een werkgroep taalbeleid.

Beter in taal

Drie docenten Nederlands, een docent geschiedenis, een docent scheikunde en een docente tekenen startten zo'n vijf jaar geleden onder begeleiding van APS met het ontwikkelen van taalgericht vakonderwijs op het Reitdiep College. Deze groep noemde zichzelf Vak en taal, oftewel VET. In het eerste jaar verdiepten de leden van VET zich in taalgericht vakonderwijs, maakten ze lessen en voerden ze deze uit in de eigen praktijk. Daarbij probeerden ze activerende werkvormen te gebruiken en tegelijk expliciet aandacht te besteden aan de talige aspecten van hun lessen. (In de jaren daaropvolgend werd de samenstelling van de groep uitgebreid tot er op een bepaald moment twaalf leden waren, maar inmiddels bestaat VET weer uit zes docenten en de conrector onderwijs.)

De werkgroep VET stelde zich ten doel om met alle medewerkers van de school samen te werken aan de taalontwikkeling van de leerlingen, zodat zij goede resultaten kunnen halen bij de verschillende vakken en ook een goede taalvaardigheid hebben als zij naar een vervolgopleiding gaan of de maatschappij in gaan. Daartoe wilden de leden van VET zo veel mogelijk taalrijke lessen geven. Zij wilden de vakdocenten taalbewust maken. Dit taalbewustzijn kon zich bijvoorbeeld uiten door rekening te houden met de beginsituatie van de leerlingen of door activerende werkvormen te gebruiken, zodat de leerlingen actief bezig zijn met (vak)taal. Ook het eigen taalgebruik van de docent en het taalgebruik bij toetsen waren (en zijn) onderwerpen waar VET zich mee bezighield.

Tijdens studiemiddagen op school toonden leden van VET in workshops aan collega's wat ze in de praktijk hadden ontwikkeld. En toen de school twee jaar geleden begon met het werken in teams, zat er in elk team een VET-lid, dat het vergroten van taalvaardigheid van leerlingen in het team aan de orde stelde.

Producten

In de loop der jaren is er op initiatief van de werkgroep VET een aantal producten ontwikkeld, waarvan

het de bedoeling is dat alle docenten van de school deze gebruiken. Voorbeelden van deze producten zijn: overzichten zoals een stappenplan presenteren, een onderzoeksverslag maken, begrijpend lezen, samenvatten. De overzichten hangen in lokalen als gele posters en ze staan op de digitale omgeving *It's learning*. Daardoor zijn ze digitaal beschikbaar voor alle personeelsleden

Ook zijn er rubrics ontwikkeld die betrekking hebben op het presenteren en op het schrijven van een werkstuk. Deze rubrics kunnen gebruikt worden door docenten van verschillende vakken. (Een rubric is een instrument dat gebruikt kan worden bij het leren en beoordelen van vaardigheden.)

Daarnaast stimuleert de school taalgericht vakonderwijs. Er staan ter inspiratie bijvoorbeeld voorbeeldlessen als *good practices* op *It's learning*. Het gaat hier om een aantal vaklessen, zoals een wiskundeles en een tekenles, waarbij de docent een aanpak beschrijft om voorkennis van leerlingen op te halen. Zo is er in het tweedefaseteam Maatschappij door de docent aardrijkskunde heel enthousiast een voorbeeld van woordenschatuitbreiding getoond: hij liet de leerlingen zelf de begrippen aan elkaar uitleggen. Dit voorbeeld vond navolging bij diverse collega's uit het team. In andere teams is gewerkt met korte filmpjes van collega's die starten met het activeren van voorkennis in een les.

Taalatelier

Tot 2007 was de praktijk op de school dat de brugklasleerlingen aansluitend op het basisonderwijs werden gescreend op begrijpend en technisch lezen, spelling en woordenschat. Daarna kregen degenen die op een of meer onderdelen uitvielen, maandenlang hulplessen. Voor alle leerjaren en alle vakken waren er vaksteunlessen. In september 2007 is het Taalatelier gestart. Op vrijdagmiddag is er een breed aanbod van steun en verrijking voor alle talen. In het Taalatelier kan remediërend gewerkt worden aan taal, bijvoorbeeld aan woordenschatuitbreiding,

SCHOOLBREED GEÏNTEGREERD TAALBELEID

Aanleiding

Leerlingen hebben moeite met taal: ze kennen veel woorden niet, ze hebben moeite met het lezen van de leerstof en maken bij het schrijven veel fouten. Dit is niet alleen een probleem bij het vak Nederlands, alle vakken hebben hiermee te maken en het heeft effect op de prestaties bij alle vakken.

Visie op taal en leren

Taalbeleid is gebaseerd op een visie op de relatie tussen taal(vaardigheid) van leerlingen en hun leren – dus hun schoolsucces. Het gaat hierbij uitdrukkelijk om taal als instrument bij het leren.

We gaan uit van een brede visie op taal: taalvaardigheid bestaat uit verschillende talige vaardigheden:

- leesvaardigheid die nodig is voor succes bij andere vakken;
- schrijfvaardigheid;
- spreek- en gespreksvaardigheid;
- luistervaardigheid;
- woordenschatuitbreiding, van belang als basis voor schoolsucces.

Door te werken aan voor leerlingen succesvolle strategieën en te zoeken naar taalrijke leeromgevingen ondersteunen alle docenten het proces van verbetering van de taalvaardigheid van de leerlingen. Nederlands heeft een ondersteunende functie. Wat bij Nederlands wordt aangeleerd, kan bij de inhoud van andere vakken worden toegepast.

Uitgangspunten

Elke docent heeft een taak in de zorg voor het verbeteren van de taalvaardigheid.

We denken niet vanuit tekorten van scholieren, maar zetten in op taalontwikkeling van elke leerling tijdens zijn schoolopleiding: leerlingen beheersen hun taal aan het eind van hun schoolcarrière, weten zich te gedragen in verschillende situaties en zijn in staat hun taal verder te ontwikkelen.

Dit is nodig voor een goede taalvaardigheid, betere examenresultaten en een betere doorstroom naar mbo, hbo en wo.

We bereiken dit niet door leerlingen steeds te wijzen op hun gebreken, maar door te stimuleren dat ze zelf het belang inzien van taalverwerving en ontwikkeling.

Kader 1. 'Voortbouwen en uitbreiden van het schoolbreed geïntegreerd taalbeleid op het Reitdiep College: conceptplan voor de vestiging Kamerlingh Onnes', fragment uit het *Schoolplan 2008–2012*

begrijpend lezen, taalverzorging, formuleren. Ook is er ruimte voor taalverdieping zoals 'boek en film' voor Nederlands en Duits, woordjes leren voor de brugklas maar dan in het Italiaans, examen- en toetsvragen doorgronden. Daarnaast wil de school talentontwikkeling op het gebied van taal een plaats geven in het Taalatelier. Journalistiek schrijven (de schoolkrant) maar ook creatief schrijven (verhalen en gedichten) en allerlei activiteiten rondom literatuur zullen de komende jaren in het Taalatelier mogelijk zijn. Er wordt gewerkt in workshops. Leerlingen tekenen zich in of hun mentoren of docenten Nederlands geven de leerlingen op en vervolgens werken deze dan in modules van zes weken aan een onderwerp of vaardigheid.

Aan het eind van de module krijgen de leerlingen een certificaat als ze een goed resultaat hebben behaald. Veel leerlingen merken echt dat ze vooruitgaan door het werken aan de taalmodules. Juist het feit dat de modules een relatief korte periode van zes weken beslaan, werkt motiverend voor leerlingen. Els Zaalberg geeft aan: 'We realiseren ons dat de ontwikkeling van het Taalatelier een proces is dat tijd nodig heeft. Met twaalf docenten, inclusief de remedial teacher, is echter veel mogelijk. Door de ervaringen met VET weten we dat doorzetten loont.'

Visie van de schoolleiding

De schoolleiding heeft een duidelijke visie op taalbeleid. Taalbeleid is geïntegreerd in het schoolbeleid. Er is een taalbeleidsplan 2008–2012 geschreven, dat onderdeel is van het schoolplan. Daarin staan de uitgangspunten en activiteiten (zie kader 1). Het is van groot belang dat de schoolleiding achter de ontwikkelingen rond taal staat. De schoolleiding faciliteert en ondersteunt de werkgroepleden. Ze heeft een visie en een plan, en ziet taalbeleid als een onderdeel van wat er in school moet gebeuren. Dit vermindert de kans dat het ontwikkelde werk weer van tafel valt als er onverhoopt even minder aandacht is voor taal. De schoolleiding heeft dit jaar besloten taalcompeten-

GELIJKE KANSENBELEID – TAALBELEID

Taalbeleid op Rozenberg S.O. in Mol

Jos Verluyten & Leen Sels

Rozenberg Secundair Onderwijs is een gemengde a.s.o.-t.s.o.-school in Mol. Vanaf 2006–2007 begon deze school met het opzetten van een taalbeleid. Jos Verluyten, adjunct-directeur op Rozenberg S.O., en Leen Sels, coördinator werkgroep Taalbeleid op Rozenberg, vertellen hoe zij de medewerkers en leerlingen op hun school prikkelden om het belang van goed taalgebruik in te gaan zien.

‘Gelijke kansenbeleid leidt dus – wat onderwijsinhoud betreft – tot drie duidelijke prioriteiten: taal, taal en taal.’ —Frank Vandenbroucke, Vlaams minister van Werk, Onderwijs en Vorming

Rozenberg Secundair Onderwijs is een gemengde school voor algemeen en technisch secundair onderwijs (a.s.o. en t.s.o.) met ruim 1.600 leerlingen en 190 leerkrachten in een landelijke Kempische gemeente in België. De typisch stedelijke problematiek van leerlingen van wie de thuistaal niet het Nederlands is, kennen we niet in de school.

Toch worstelen ook de leerlingen op onze school in toenemende mate met een taalprobleem. Zo wordt de laatste jaren voor de leerlingen de kloof tussen schooltaal en thuistaal steeds groter. De thuistaal is zelden standaardtaal en varieert van tussentaal tot dialect. Bovendien voelen leerlingen het belang van het verwerven van standaardtaal minder sterk door de toenemende tussentaal in de media, het veelvuldig gebruik van dialect in reclameboodschappen en de sms-taal in informele contacten. Ook vinden leerlingen begrippen en nuances alsmaar moeilijker; zeker in instructietaal zoals bij opdrachten en toetsen stellen we vast dat leerlingen fout of onnauwkeurig antwoorden, omdat ze de vragen of het vocabularium niet begrijpen.

Er bestond dus wel degelijk een noodzaak om de taalvaardigheid van de leerlingen aan te pakken. Maar hoe? Bij een aantal leerkrachten van zaakvakken leefde het (foute) idee dat taal en taalzorg de leerkrachten talen en in het bijzonder de leerkrachten Nederlands aanbelangt en dat leerkrachten van zaakvakken geen betrokken partij zijn. Onze school wilde juist nadrukkelijk kiezen voor een door alle docenten gedragen beleid om de taalvaardigheid van leerlingen te verhogen. De voorbije jaren zijn er allerlei initiatieven geweest, aanzetten tot een begin van taalbeleid zoals:

- een inschrijvingsformulier voor nieuwe leerlingen dat ruimte biedt om eventuele problemen zoals dyslexie en taalzwakte te melden;
- een handelingsplan voor dyslectische leerlingen;
- nascholing ‘Commentaar op rapporten schrijven’ voor leerkrachten;
- correcte externe communicatie door een van de directies.

Maar deze initiatieven bleven fragmentarisch en leidden niet tot een consistente aanpak.

Op weg naar een coherent taalbeleid

In het schooljaar 2006–2007 werden er serieuze stappen gezet naar een coherent taalbeleid. In de scholengemeenschap KSOM (Katholiek Secundair Onderwijs Mol) werd een overkoepelende werkgroep taalbeleid opgericht met telkens twee vertegenwoordigers van elk van de vijf scholen en met diocesaan begeleider Nederlands Wilfried de Hert. Elke school stapte in juni 2007 in in het project ‘Een coherent taalbeleid op school en in de klas’ van het Centrum Nascholing Onderwijs (CNO), omdat men hoopte via dit project tot een schoolbreed en coherent taalbeleidsplan te komen.

Dit project verplichtte ons om stil te staan bij de taalsituatie van de school met inbegrip van de knelpunten. Tegelijk werden door de school faciliteiten verleend om een coherent taalbeleid op te starten: het directielid dat met de externe communicatie was belast,

TAALBEWUSTE DOCENTEN...

- hebben aandacht voor vaktaalwoorden;
- conceptualiseren rond vakbegrippen (wat betekent het eigenlijk?);
- leggen relaties met wat in voorgaande lessen is gebeurd (voorkennis activeren);
- laten leerlingen zelf verwoorden wat een opdracht van hen vraagt;
- laten leerlingen leerstof in eigen woorden weergeven;
- passen eigen taalgebruik aan aan het niveau van de leerling (en brengen ze een niveau hoger, n+1);
- werken aan woordenschatuitbreiding door allerlei termen te gebruiken en te parafaseren met synoniemen;
- bespreken strategieën en geven dus niet direct antwoord op vragen;
- besteden aandacht aan de taal in toetsen en stellen eisen aan de antwoorden.

Kader 2. Bekwaamheidsdossier van docenten

ties van docenten toe te voegen aan de competenties in het bekwaamheidsdossier van docenten, dat gebruikt wordt bij functioneringsgesprekken (zie kader 2).

Externe begeleiding

De werkgroep VET is vanaf het begin begeleid door APS. Mijn begeleiding was in eerste instantie gericht op het ontwikkelen van deskundigheid op het gebied van taalgericht vakonderwijs van de werkgroepleden. De tweede pijler van de begeleiding was de ‘veranderkundige’ kant: het opzetten van het taalbeleid en de invoering ervan in de school. Daarbij hoorde ook het coachen van de werkgroepleden bij het opzetten van workshops voor collega’s en taalactiviteiten met collega’s in de teams. Inmiddels beperkt de begeleiding zich tot een drietal bijeenkomsten per jaar, waarin de

werkgroep pas op de plaats maakt: reflectie op wat goed gaat, wat minder goed gaat en hoe er verder gewerkt gaat worden. Als externe begeleider functioneer ik als spiegel, geef nieuwe input en enthousiasmeer de betrokkenen, waardoor de werkgroep met hernieuwde energie verder kan met haar werk.

De docent doet ertoe

Er is in de loop van de jaren veel gebeurd. Er zijn producten ontwikkeld die gebruikt worden in de praktijk; heel wat docenten zijn taalbewust geworden, dat wil zeggen dat zij weten dat zij zelf door aandacht aan taal te schenken het leren van de leerlingen kunnen verbeteren.

Sjoukje de Vries, docente Nederlands en trekker van de uitvoering van het taalbeleid, noemt als belangrijke factoren het feit dat de schoolleiding actief is en dat aandacht voor taal een relatie heeft met andere onderwijsvernieuwingen zoals activerende didactiek. Toch geeft zij ook aan dat het meekrijgen van alle docenten een taai proces is, een zaak van lange adem, geduld en volharding. Bij enkele collega’s leidde een misconceptie tot verwarring: ‘Nu ga ik taalrijk lesgeven, dat kost energie, dus dat kan niet altijd.’ Zo levert het druk op als mensen denken dat er weer iets bij komt. Ook zijn er docenten die vinden dat het eigenlijk het werk is van de docent Nederlands en dat zij zich alleen met hun vak kunnen bezighouden. Communicatie over doel en aanpak is van essentieel belang om dit soort misverstanden op te kunnen ruimen. Wiskundedocent Jan van der Schans merkt op: ‘In eerste instantie dacht ik: wat moet ik ermee, ik heb niks met taal, ik geef wiskunde. Maar als ik naar de examens kijk, zie ik dat het voor mijn leerlingen wel degelijk van belang is dat ze goed kunnen lezen om een goed wiskunde-examen te maken.’

Het succes van het taalbeleid is af te meten aan de mate waarin de docenten in hun werk met de leerlingen vormgeven aan een taalbewuste didactiek. Het Reitdiep College is een eind op weg, ook al valt er nog een hoop te winnen. ■

werd van een van zijn taken ontheven en kreeg meer tijd om een taalbeleid concreet gestalte te geven; hij kreeg hierbij de medewerking van een leerkracht Nederlands, die beperkt lesvrij werd gemaakt. Verder werd een werkgroep taalbeleid opgericht, die uit negen personeelsleden bestond: één secretariaatsmedewerker, één directielid, drie leerkrachten talen en vier leerkrachten zaakvakken.

Aan dit project ging in het laatste trimester van vorig schooljaar al een sensibiliseringscampagne vooraf: slecht geformuleerde zinnen en uitspraken uit de rubriek 'Ruggespraak' van het tijdschrift *Onze Taal* werden in de leraarskamer verspreid en zorgden voor het nodige wenkbrauwengefrons en gemopper, en de 'ont-hulling' ervan vestigde de aandacht op het bestaan van de nieuwe werkgroep taalbeleid in de school.

Het taalbeleidsteam stimuleerde in de eerste plaats leerkrachten van zaakvakken om per vak twee sessies van het CNO bij te wonen; in die sessies kregen de leerkrachten via uitgewerkte lesfragmenten concrete technieken en methoden te zien om schooltaal en instructietaal begrijpelijk te maken voor leerlingen. Heel belangrijk hierbij was dat leerkrachten van het vak zelf de sessies verzorgden, en niet leerkrachten Nederlands. Ruim dertig leerkrachten van acht verschillende zaakvakken namen deel aan deze sessies en deelden op hun beurt de nieuw verworven inzichten met hun vakcollega's in vakwerkgroepen.

Aan leerkrachten Nederlands werd in hun sessie verduidelijkt hoe zij communicatief taalvaardigheids-onderwijs kunnen uitbouwen met de nadruk op wat leerlingen met taal kunnen doen in plaats van wat ze over taal weten.

Voor de leerkrachten die een van de bovenstaande vakspecifieke sessies hadden bijgewoond, werd er ook een sessie over kwaliteitsvolle toets- en examenvragen georganiseerd. Bestaande toets- en examenvragen werden met elkaar vergeleken en gescreend op de kenmerken leerstof, taalgebruik en lay-out. De deelnemers kregen tips aangereikt om de eenduidigheid van vragen te verhogen en het taalgebruik zo helder en eenvoudig mogelijk te houden. In een laatste sessie leerden enkele leerkrachten screeningstoetsen juist te gebruiken en interpreteren.

Een taalbeleidsplan in concrete acties

Na deze initiatieven en een aantal samenkomsten van de werkgroep Taalbeleid ontwikkelde deze groep samen met de directie een meerjarentaalbeleidsplan, waarin de focus ligt op concrete acties op korte en lange ter-

mijn. Het taalbeleidsplan moet er in de eerste plaats op gericht zijn de leerlingen betere slaagkansen te bieden en dat moet gebeuren via talig onderwijs en met interactieve werkvormen. Daartoe moeten leerkrachten gesensibiliseerd worden en ook leerlingen moeten in die sensibiliseringsactie betrokken worden.

Dit alles moet gebeuren in kleine, concrete stappen die over verschillende schooljaren worden gespreid. Hierbij moet erop toegezien worden dat dit langetermijnproject niet verwatert in de drukte van het dagelijkse schoolleven. Nascholingen op geregelde tijdstippen kunnen dit project ondersteunen. Het taalbeleidsteam zal geregeld reflecteren op het plan en bijsturen waar nodig.

Een eerste concrete actie in het huidige schooljaar is het project Netiquette (zie kader). In dit project ontvingen zowel leerlingen als personeelsleden via *Smartschool* (een digitaal intranet) eind september enkele mails van een fictieve leerling. Die mails zondigden tegen elementaire begrippen van het mailverkeer, zoals het gebruik van het juiste taalregister, aanspreking, afsluiting, aanduiding van het onderwerp en cetera.

Dit initiatief ging niet ongemerkt voorbij: in de mailbox van de fictieve leerling vonden we enkele verontwaardigde reacties van leerlingen en leerkrachten, en ook in de leraarskamer waren de mails gespreks-onderwerp. Een veertiental dagen later werden deze foute mails in het juiste perspectief geplaatst en werd aan de sensibiliseringsfase ook een inhoudelijk aspect toegevoegd: leerlingen en personeelsleden ontvingen een lijst met tips om een correcte mail te schrijven. Tegelijk werd het *return-to-sender*-principe ingevoerd: aan personeelsleden wordt gevraagd om een mail die onvolledig of niet correct is, aan de afzender terug te sturen met de boodschap: 'Herformuleer je mail a.u.b.; ik reageer pas op een correct geformuleerde mail. Kijk op Intradesk onder "Iedereen"; daar vind je een aantal goede voorbeelden.'

Ook de volgende maanden willen we leerlingen en leerkrachten tips voor een correcte mail blijven aanbieden via een bladwijzer en via een rekenlatje waarop de belangrijkste tips vermeld staan. Ook gaat de werkgroep zorgen voor een aantal correcte modellen in de vorm van schrijfkaders voor mails.

Vanuit de werkgroep willen we dit *return-to-sender*-principe ook ingang laten vinden bij de aanpak van taal- en spellingfouten in zaakvakken. Bij heel veel leerlingen verdwijnt de zorg om een correcte taal en spelling wanneer ze een toets of taak schrijven voor een zaakvak; de leerkracht van het zaakvak voelt zich bij de foute taal en

Netiquette op school

We verwachten dat leerkrachten en leerlingen ook met elkaar communiceren via *Smartschool*. We geven jullie tien aandachtspunten voor een vlotte en aangename communicatie.

- Schrijf een kort en duidelijk onderwerp.
- Kies een gepaste aanspreking: 'Beste ...', 'Geachte mevrouw/mijnheer ...'.
- In een duidelijke mail beantwoord je de drie volgende vragen:
  - waarom stuur ik deze mail?
  - wat wil ik vragen of meedelen?
  - verwacht ik een antwoord?
- Verdeel je tekst in alinea's.
- Spel correct en let op hoofdletters en leestekens.
- Kies een gepaste afsluiting: 'Met vriendelijke groeten'.
- Gebruik je volledige naam en noteer ook in alle bijlagen je volledige naam.
- Beantwoord een e-mail niet te snel als je erg boos bent.
- Antwoord niet onnodig naar een hele groep.
- Check je mailbox om de twee dagen.

Succes!

spelling van de leerlingen in zijn vak erg onzeker, want hoe verreken je deze fouten in de quotering? De werkgroep stelt voor dat de leerkracht zaakvakken de toets of taak op inhoud quoteert en daarnaast aan de leerling vraagt om de antwoorden opnieuw te formuleren in een dit keer correcte taal en spelling.

Fase twee in het stappenplan van dit schooljaar is een nascholing over heldere toets- en examenvragen. Een aantal leerkrachten heeft die nascholing vorig schooljaar al gevolgd, maar dit schooljaar wordt de nascholing georganiseerd door de leden van de werkgroep en wordt de nadruk gelegd op praktische oefeningen met authentiek materiaal in kleine groepjes, telkens begeleid door enkele leden van de werkgroep.

Dit schooljaar richt het taalbeleid zich ook specifiek op de vakgroep lichamelijke opvoeding. Met de studierichtingen sport op a.s.o.- en t.s.o.-niveau bestaat de vakgroep lo uit een twintigtal leerkrachten; zij ervaren een tekort aan praktisch bruikbare informatie over instructie- en demonstratietaal. Met de KHLIM, een pedagogische hogeschool uit Hasselt, zijn reeds de eerste contacten gelegd en wordt dit onderwerp de volgende maanden uitgewerkt.

Tegelijk worden dit schooljaar door de werkgroep spreekkaders en schrijfkaders voorbereid, die vanaf volgend schooljaar aan leerkrachten en leerlingen worden aangeboden. In het schooljaar 2009–2010 zullen spreken en schrijfkaders immers centraal staan en verder zal de werkgroep begin volgend schooljaar een nascholing organiseren over hoe je correcte teksten voor een cursus of een lessenreeks schrijft.

Een laatste werkpunt voor volgend schooljaar zijn taalregisters. We merken dat leerlingen dikwijls een fout taalregister hanteren; het is voor de werkgroep echter nu nog niet duidelijk hoe de school leerlingen kan begeleiden in het gebruik van een juist taalregister. Bij de voorbereiding van dit project moet ook aandacht zijn voor de taalregisters van leerkrachten.

Op middellange termijn staat de ontwikkeling van taalcahiers gepland; zoals een rekenmachine bij wiskunde of een tabel in de lessen chemie mogen leerlingen deze cahiers in alle lessen gebruiken. Deze cahiers moeten beperkt in omvang zijn en bevatten naast controlelijsten zoals algoritmen voor werkwoorden ook spreek- en schrijfkaders en tips om een toets of taak te reviseren. Naast taalcahiers staat ook het uitwerken van taalposters op het meerjarentaalprogramma.

Het verhaal is niet af

Omdat taalbeleid een heel ruim begrip is en taalnoden overal opduiken, was het niet eenvoudig om boven geschetst stappenplan op te stellen en het is de vraag of we het stappenplan op de geplande wijze en in de voorziene tijdsspanne kunnen realiseren. De leden van de werkgroep zijn zich immers goed bewust van het feit dat taalbeleid nu eenmaal een dynamisch proces is. We zullen alle vakgroepen moeten blijven stimuleren om actieve taalvormen aan de leerlingen aan te bieden om zo hun taalproductie in welke vorm dan ook te vergroten.

Tegelijk moet elke werkgroep (en dat geldt zeker voor de jonge dynamische werkgroep van taalbeleid) ook aandacht hebben voor de evaluatie van al haar projecten: we gaan ervan uit dat we 'goede dingen' doen, maar doen we de goede dingen ook goed?

Het verhaal dat wij u in dit artikel gebracht hebben, is een verhaal van een school die een duidelijke visie op taalbeleid aan het ontwikkelen is en waarvan de directie heel nauw betrokken is bij de ontwikkeling van dat beleid. De werkgroep neemt telkens kleine, concrete en haalbare stappen in een verhaal dat nooit af is, maar dat wel systematisch wordt opgebouwd vanuit een coherente visie om leerlingen volwaardig aan kwaliteitsvol onderwijs te laten deelnemen. ■

UW TAAL IS VAN ONS ALLEMAAL

Taalbeleid op het Norbertuscollege in Roosendaal

Maarten van Boxtel

Sinds 2005 bezit het Norbertuscollege in Roosendaal een stuurgroep Taalbeleid. Maarten van Boxtel, docent Nederlands, vertelt hoe zijn school tot een taalbeleid kwam, welke stappen werden genomen om de docenten bewust te maken van het belang van taal en hoe het taalbeleid inmiddels vorm begint te krijgen.

Het Norbertuscollege is een middelbare school voor havo en vwo in Roosendaal (1.500 leerlingen). De school besteedt al jaren aandacht aan taalproblemen bij leerlingen. Dat begon met individuele inspanningen van een bevlogen docent Nederlands die vond dat je taalarme leerlingen niet mocht laten wegzakken in de verbale zompigheid van veel lessen. Na ruim tien jaar nam een collega Frans het stokje over. Ze vond dat de school zelf meer moest doen, niet zomaar, niet incidenteel, maar concreet, deskundig, moedig en bovenal met een opname in de jaarlijkse verdeling der schoolgelden.

Stuurgroep Taalbeleid

Haar verzoek aan de schoolleiding resulteerde in 2005 in een stuurgroep Taalbeleid, waarin twee docenten Nederlands, een remedial teacher (tevens docent Frans) en de sectordirecteur onderbouw zitting namen. De stuurgroep zou niet van de wind hoeven leven. Naast een tegemoetkoming in tijd mocht ze een beroep doen op het Expertisecentrum voor taal, onderwijs en communicatie (Etoc), dat gerelateerd is aan de universiteit van Groningen, om het taalpad bij te lichten.

De stuurgroep liet al snel iets van zich horen in het interne docentenblad van het Norbertuscollege. Ze stelde meteen haar kroonjuweel tentoon: alle leerlingen hebben recht op succes in hun schoolloopbaan, een goede taalbeheersing is de basis voor dit succes, dus moet de school ervoor zorgen dat alle leerlingen de kans krijgen hun taal zodanig te leren beheersen dat ze aan de schooleisen kunnen voldoen.

Iedereen is taaldocent

In één adem werd toen ook de verantwoordelijkheid voor die goede taalbeheersing gedeeld met alles en iedereen op school. Iedere docent werd gepromoveerd tot taaldocent. Het was nog maar de vraag of dat goed zou vallen in een gezelschap van vaklieden dat dit aspect graag overliet aan de docenten Nederlands. De stuurgroep redeneerde echter dat men dan toch weer met liefde, plezier en schoolbreed naar de sectie Nederlands

zou gaan kijken, wijzen én (af)schuiven. Dat strookte niet met de schoolbrede betrokkenheid.

Tijdens de eerste verkenningen kwamen kaders in beeld. De taalvaardigheid van leerlingen moest in kaart gebracht worden, er moesten bijspijkerprogramma's voor leerlingen en docenten komen, het taalbeleid mocht niet beperkt blijven tot de onderbouw en de remedial teaching moest een plaats krijgen in het taalbeleid.

De schoolleiding werd in de tussentijd nauwgezet op de hoogte gehouden door de participerende sector-directeur. De plannen konden opvallend gemakkelijk langs die vergadertafel geloodst worden: 'Geen punt, ging vanzelf, werd direct geaccepteerd, de verwachting was groot.'

Zeven doelstellingen

Op 26 juni 2006 overlegde de stuurgroep haar geloofs-brieven. Zeven doelstellingen, variërend van uitgangspunt tot voorwaarde, werden in beeld gebracht. Het werd een stuk met status, opgenomen in de schoolbe-leidsplannen voor de komende jaren en daarmee verze-kerd van de herhaalde aandacht van de schoolleiding en docenten.

1. Goed taalbeleid biedt taalzwakke leerlingen dezelfde kansen op succes als taalvaardige leerlingen.
2. De aandacht gaat uit naar de volgende drie aspecten van taalvaardigheid: leesstrategieën, strategieën om woordbetekenissen te achterhalen, uitbreiding van de woordenschat.
3. De formulering van de toetsen is duidelijk en eendui-dig.
4. Docenten weten dat schooltaal voor veel leerlingen een struikelblok is.
5. Docenten weten dat goed taalbeleid een positief effect heeft op hun eigen onderwijs.
6. Docenten benaderen teksten en lastige woorden op een uniforme manier.
7. Docenten formuleren hun vragen en opdrachten in toetsen duidelijk en eenduidig.

De planning werd erbij geleverd: de schooljaren 2006–2008 waren voor de bewustwording, de jaren 2008–2010 zijn voor implementatie. Daarna ziet de stuurgroep verder.

Studiedagen

Op welke manier zocht de stuurgroep contact met de collega's? Hoe werkte ze aan de bewustwording van de

taalproblematiek? In de broodnodige communicatie moesten voorzichtigheid, evidentie en deskundigheid in een weloverwogen samenstelling en volgorde worden voorgeschoteld. Dat was een lastig karwei.

Er werd besloten in twee jaar vier studiebijeen-komsten te organiseren. Alle docenten zouden deel-nemen. De opzet van de bijeenkomsten was volgens beproefd model: informatie voor de pauze, toepassing erna. Iedereen moest na afloop weten dat het onderwijs talig was, de les- en toetstaal moeilijk waren, taalzwakke leerlingen op deze manier niet aan de bak kwamen (doelstelling 1 tot en met 5) en dat men hieraan iets ging doen (doelstelling 6 en 7).

Op de eerste studiemiddag (2006) mocht Hilde Hacquebord (Rijksuniversiteit Groningen) het spits afbijten. Zij stelde: als van de 241 Norbertusbrugklassers er 60 slecht lezen, dan betekent het dat 25 procent in de loop van de tijd het lastig krijgt in de lessen, bij de toet-sen en uiteindelijk bij het examen. Dat is reden genoeg om de handen uit de mouwen te steken.

Zij gaf een college over probleem-, compenserende en schoolse lezers. Het Norbertus heeft deze zwakke lezers alle drie in huis. Ze legde uit dat docenten het hun leerlingen niet altijd gemakkelijk maken, welke last de leerlingen van hun schoolboeken ondervinden en de kennelijke behoefte van leerlingen om taaluitleg te krijgen tijdens lessen. En nee, dyslectici scoren niet significant lager dan anderen. En ja, er zijn wel signi-ficante verschillen tussen allochtonen en autochtonen (op alle typen). En opnieuw ja, vroegtijdig signaleren is een must, anders worden de armen armer en de rijken rijker. En wederom: voor alle leerlingen is taalgericht vakonderwijs goed.

Het grote voordeel van haar presentatie was dat de docenten nu beschikten over een overzichtelijke inde-ling die hout sneed en leerbaar was. Het bijgeleverde jargon zou door herhaling vanzelfsprekend worden. Er kon een gemeenschappelijke taal gesproken gaan wor-den. Een ander voordeel was dat men het probleem in al zijn nariigheid her- en erkende. Bewustwording was dus in de maak.

Op de volgende studiedagen luisterden collega's geïnteresseerd en geduldig naar verhandelingen van stuurgroepcollega's over het opsporen van woorden die zich onzichtbaar ophouden in het struikgewas van teksten, maar die onmisbaar zijn voor het begrip ervan, over lexicale studietechnieken als bewerken, semantise-

ren, consolideren en controleren. Dagelijkse kost voor mensen die als vakdocent gesneden koek maken van *horsten, slenken, elasticiteit, segmenteren, titreren, sfumato, apsisen* en *abcessen*.

Eerste resultaten

Natuurlijk wil een ambitieuze stuurgroep dat de hele school zich warmt aan haar heilig vuur. Een docent Nederlands en lid van de stuurgroep waarschuwde ech-ter op de laatste studiedag: 'Als we na vandaag niet meer met elkaar over taal spreken, dan is het zonde geweest van uw en onze tijd.'

Hij putte overigens voorzichtig moed uit enkele nieu-we toetsen die vakcollega's hem voorlegden. Ze hadden lering getrokken uit de studiedag over doodlopende sporen in veel toetsen. Leerlingen kregen in de nieuwe voorbeelden minder kans te verdwalen tussen verbale lastpakken, vage illustraties, speelse lettertypen, eivolle pagina's, passieve zinnen, vreemde verwijzingen, (dubbe-le) ontkenningen, onduidelijke verwachtingen enzovoort.

De stuurgroep leverde boter bij de vis. De docenten hadden na de laatste studiedag in februari 2008 de hie-len nog niet gelicht of de *Schoolafspraken taalbeleid* lagen onweerlegbaar in de postvakken (zie kader).

Het ijzer moest toen maar meteen verder gesmeed worden. Een goede leesstrategie bijvoorbeeld zou in ieder geval een flinke steun in de rug betekenen voor zwakke lezers en vereist geen bevoegdheid moeder-taalonderwijs om ermee te werken. Toevallig had de sectie Nederlands een bijpassend *Stappenplan lezen* in het assortiment, uit voorraad leverbaar, zonder bijkomende kosten.

Hoe nu verder?

Het taalpad voor het Norbertuscollege is geëffend. Docenten en leerlingen kunnen vooruit. De stuurgroep formuleerde voor 2008–2009 zes concrete acties.

1. Alle leerlingen gebruiken bij alle vakken het (geplas-tificeerde) *Stappenplan lezen*. In de lokalen hangt een poster met hetzelfde stappenplan.
2. Alle leerlingen weten hoe ze om moeten gaan met moeilijke woorden in een tekst. Dit staat op de ach-terkant van het stappenplan.
3. Alle vaksecties besteden aandacht aan de taalvaar-digheid van de leerlingen. Ze kunnen dit verantwoor-den.
4. In de brugklas vinden signaleringstoetsen op het

SCHOOLAFSPRAKEN TAALBELEID

Leesteksten

- Voor alle vakken hetzelfde *Stappenplan lezen* gebruiken en dit regelmatig herhalen bij het behandelen van teksten.
- Regelmatig onbekende woorden bespreken en herhalen volgens de strategieën.

Spellen en formuleren

- Bij alle vakken aandacht besteden aan spelfouten.
- Bij alle vakken aandacht besteden aan formuleringsfou-ten.

Toetsen

- Vooraf duidelijke toetsdoelen formuleren en zorgen dat leerlingen deze kennen.
- Vooraf aan de leerlingen kenbaar maken welke toetsvorm ze gaan krijgen en deze vorm ook oefenen met de leer-lingen.
- De criteria waarop leerlingen beoordeeld worden vooraf vastleggen en zorgen dat leerlingen deze kennen. Denk hierbij onder andere aan: presentatie, werkstuk, (onder-zoeks)verslag, enquête.
- Sectiegenoten ruim een week van tevoren de toets laten inzien.
- In de toets duidelijke instructies geven aan leerlingen.
- Ervoor zorgen dat de lay-out van de toets overzichtelijk is voor leerlingen.

gebied van begrijpend lezen (Diatekst) en spelling plaats. De leerlingen met de laagste scores krijgen extra lessen in het eerste en/of tweede jaar.

5. In klas 2 volgt een derde signaleringstoets op het gebied van woordenschat (Diawoord). De leerlin-gen met een zwakke score krijgen extra lessen in tekstbegrip en woordenschat. Mentoren en docenten Nederlands kunnen hiervoor ook leerlingen aanmel-den.
6. Aan het eind van klas 2 wordt op basis van alle beken-de gegevens een selectie gemaakt van taalzwakke leerlingen. In klas 3 wordt opnieuw een extra cursus aangeboden op het gebied van tekstbegrip, woorden-schat en schrijfvaardigheid.

In de schooljaren tot 2010 zullen de docenten hun daden bij het woord van de stuurgroep moeten voegen. Zij was in de eerste twee jaar aan de winnende hand met haar concrete, deskundige en moedige plannen, maar zal geregeld acte de présence moeten blijven geven om haar ambities waar te maken. ■

Please don't let me be misunderstood*

TAALBELEID OP HET DR. MOLLERCOLLEGE IN WAALWIJK

Bert Spitters

In 2004 begon Bert Spitters op het Waalwijkse Dr. Mollercollege het taalbeleid op te zetten. De opdracht luidde eenvoudigweg: 'Zorg ervoor dat met ingang van het nieuwe schooljaar iedereen (leerlingen en leerkrachten) dezelfde taal spreekt!' In deze bijdrage beschrijft Spitters hoe het taalbeleid langzaam maar zeker vorm kreeg.

In september 2004–2005 kreeg ik, als LC-docent met een honderdurenfacilitering op jaarbasis, de opdracht taalbeleid voor het Dr. Mollercollege op te zetten. Ik zal in deze bijdrage beschrijven *welk* traject het Dr. Mollercollege tot op heden heeft bewandeld, *wat* een W-StructuurOplossingsStrategie® (W-SOS®) is, *wat* het oranje boekje is, *wat* wij uiteindelijk onder taalbeleid verstaan, *wie* zich met taalbeleid bemoeien en *hoe* wij op school dit visualiseren en actualiseren. Bovendien zal ik kort stilstaan bij de rode draad, de valkuil, de stand van zaken en het vervolg.

De opdracht

Toen ik in 2004 de opdracht tot het formuleren van een taalbeleid kreeg, zat daarin een bijna onmogelijke taak: collega's zouden met ingang van het schooljaar 2005–2006 alle leerlingen in de eerste brugklas moeten toespreken en aanschrijven in een voor hen begrijpelijke taal.

Het onmogelijke zat vooral in het tijdsbestek. Binnen negen maanden moest het taalbeleid bij kritische, door-gewinterde onderwijsdeskundigen in alle schoollagen geïmplementeerd worden. Bovendien moest het gebeuren in een onderwijsomgeving waarin heel veel gaande was: de invoering van tweetalig onderwijs, het opzetten van kunst- en cultuurklassen, cursussen activerende didactiek en de invoering van studieplanners in de brugklas. In dat klimaat moest een draagvlak gevonden worden voor het taalbeleid: 'Het Dr. Mollercollege wil voorkomen dat het leren van leerlingen wordt belemmerd door taalachterstand. Daartoe ontwikkelt de school een taalbeleid.' Dit werd ingegeven door een overheid die zich vanaf 2002 inzette voor aandacht voor een breed actief taalbeleid op de basisscholen. Uit onderzoek bleek dat met name allochtone leerlingen een taalachterstand hadden. Door kinderen spelenderwijs met taal om te laten gaan zou iedereen een eerlijke start krijgen. In het kader van doorlopende leerlijnen kun je taalbeleid verder doortrekken naar het voortgezet onderwijs, dus ook naar het Dr. Mollercollege.

Er volgde eerst onderzoek bij collega's en leerlingen om met feiten de noodzaak van taalbeleid duidelijk te maken. Het onderzoek liet zien dat niemand buiten de directie stilstond bij een actief te voeren taalbeleid. Als er toch taalbeleid moest komen, dan diende dit zich vooral te richten op de allochtone leerling en de leerling met een taalachterstand. Bovendien moest het taalbeleid, volgens enkele collega's, zich richten op het ontwikkelen van een actievere leeshouding bij leerlingen.

De leerlingen gaven aan dat ze vaak moeite hadden met de vraagstelling bij proefwerken en schriftelijke overhoringen (so's). Ook schreven ze dat ze de uitleg van de docent niet altijd begrepen.

Taalbeleid

Wat is taalbeleid? Ik vond indertijd een tweetal gangbare definities van taalbeleid. De eerste luidde: 'Taalbeleid is het samenhangend geheel van maatregelen ingebed in de schoolontwikkeling om de taalontwikkeling van leerlingen te stimuleren op elk niveau en in elke les' (APS, A. Tordoir). De tweede zegt: 'Taalbeleid is de weloverwogen wijze waarop de school omgaat met het gebruiken en onderwijzen van de verschillende talen op school om het verwerven en verwerken van de leerstof te bevorderen' (M. Hajer & T. Meestringa). Zelf heb ik taalbeleid gedefinieerd als 'de actieve wijze waarop de school omgaat met het optimaliseren van de communicatie in de ruimste zin van het woord tussen alle geledingen binnen de onderwijsstructuur, opdat maximaal gepresteerd kan worden'.

Taalbeleid zou zich dus moeten richten op communiceren. We communiceren met woorden, met plaatjes en met lichaamstaal. En om elkaar goed te verstaan is het belangrijk dat alles eenduidig en herkenbaar is.

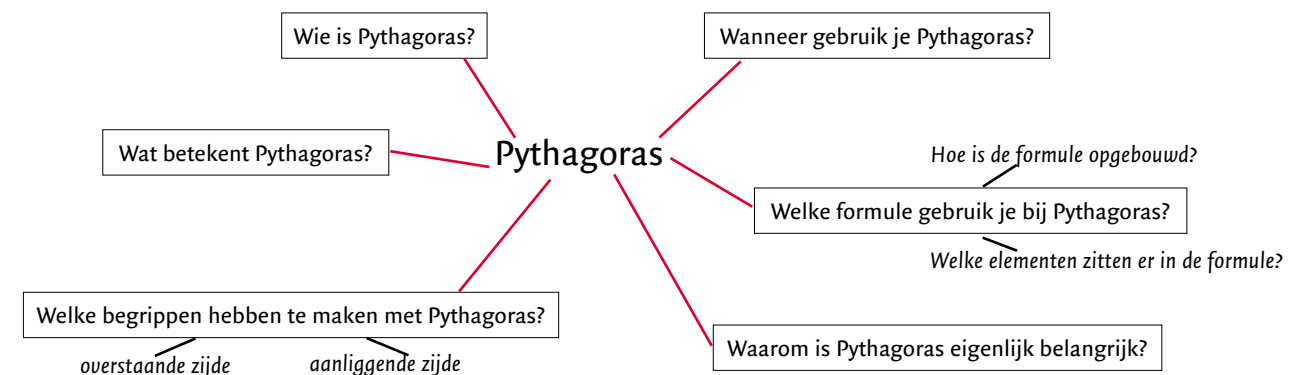
Zo ontstonden verschillende initiatieven waarmee het taalbeleid op onze school handen en voeten kreeg. Ik introduceerde de W-StructuurOplossingsStrategie. Deze moest de rode draad van het taalbeleid worden. Daarnaast verscheen het 'oranje boekje' met vakoverstijgende afspraken en strategieën. Bovendien zouden brugklasleerlingen bij binnenkomst met Diataal gescreend worden op woordenschatkennis en tekstbegrip.

W-StructuurOplossingsStrategie

De W-SOS vraagt om een stuk ontstaansgeschiedenis. In het bedrijfsleven draait managementcommunicatie vooral om de w-vragen (wie, wat, waar, wanneer, waarom) en om de hoe-vraag. Leergangen behandelen slechts kortstondig de vraagwoorden. En dan alleen als idioom. Een kop boven een tekst lokt vaak w-vragen uit. Soms direct en heel specifiek, soms meer algemeen. Krantenartikelen moeten standaard antwoord geven op de vragen wie, wat, waar en wanneer. Hoe vaak moeten we antwoord geven op de vraag: waarom doe ik dat wat ik hier doe nu zo? Levensvragen draaien om de w-vragen.

Het viel op dat kinderen steeds meer moeite hebben met het stellen en formuleren van de juiste vragen. Dat ze niet oplossingsgericht kunnen vragen. Door dat besef ontstond binnen mijn remediërend handelen de W-StructuurOplossingsStrategie. Uiteindelijk heb ik deze gedefinieerd: 'De W-StructuurOplossingsStrategie is een strategisch, dynamisch denkproces waarop we kunnen terugvallen en waarmee we op structurele wijze een proces door middel van w-vragen bewust op gang kunnen brengen.' Je kunt deze strategie zien als een levens-, overlevings-, onderwijs- en studiestrategie.

In de praktijk komt het erop neer dat je de leerlingen nieuwsgierig kunt maken voor een onderwerp. Door vragen te stellen gaan leerlingen zich assertiever opstellen, gaan ze meer oplossingsgericht denken. Door het enthousiasme dat je bij hen losmaakt, gaan ze sneller op zoek naar antwoorden. Zo kun je een wiskundeles over Pythagoras beginnen met een mindmap (zie figuur 1).

Figuur 1. Mindmap gemaakt met het programma Leesversneller

Op deze manier kan de strategie ook bij een werkstuk een hulpmiddel zijn. Het formuleren van de hoofd- en deelvragen gaat de leerling dan een stuk makkelijker af. Bij tekstbegrip kun je de strategie gebruiken om de oriënteringsfase te actualiseren (zie <www.w-sos.nl> onder 'HOE?'). De strategie stimuleert het zelfstandig en het coöperatief werken.

Naast de W-StructuurOplossingsStrategie concreetiseerde het taalbeleid zich in het zogenaamde oranje boekje. In de afspraken van veel vakken over werkstukken zit veel overlap. Waarom steeds het wiel opnieuw uitvinden wanneer het makkelijk kan? We wilden vakoverstijgende elementen en gezamenlijke afspraken formuleren. Dit kreeg uiteindelijk vorm in het oranje boekje, waarin veel vakoverstijgende afspraken zijn opgenomen. Zo kon er samenhang komen in gezamenlijke afspraken.

Implementatie

Na een presentatie van de plannen bij de directie startte een expertgroep Taalbeleid. Vervolgens kwam

er een carrouselronde. Op deze studiedag ontvouwde ik voor de collega's de plannen rondom het taalbeleid op het Dr. Mollercollege. Posters met de W-StructuurOplossingsStrategie verschenen in de lokalen, het oranje boekje werd gefaseerd in drie opeenvolgende jaren in de onderbouw ingevoerd. Eerst via de vaksectie Nederlands; later deelden de mentoren het uit in hun mentorlessen.

Bovendien werd besloten de W-SOS in alle lokalen een plaats te geven. Van de w-vraagwoorden en de afleidingen ervan zijn posters gedrukt. Zo kan een talentdocent de volgorde van de vraagwoorden gebruiken als stappenplan bij de grammatica. Een slimme leerling ziet er een legaal spiekbriefje in. Je kunt de poster inzetten bij tekstbegrip. Die strategie hebben we ook nog eens extra uitgelegd in het oranje boekje.

Problemen

De invoering van het taalbeleid op het Dr. Mollercollege is niet vlekkeloos gegaan. Het team kende een hoog

gehalte 'grijze haren' – luisterend maar niet altijd open voor nieuwe ideeën. De aanpak is daarnaast mogelijk te veel overgekomen als een eenmansactie en te veel van bovenaf opgelegd, top-down.

Eerder noemde ik al dat er op school veel gaande was in deze periode. Zo waren er vier LC-docenten die elk een eigen opdracht te vervullen hadden. De een moest de mogelijkheden van competentiegericht leren onderzoeken. De ander hield zich bezig met het invoeren van op veel weerstand stuitende studieplanners. Daar kwam bovenop dat ICT-onderwijs een prominentere rol zou moeten gaan spelen. Daarnaast werd met succes het aantrekkelijke tweetalig onderwijs geïntroduceerd. En weer een andere collega richtte zijn ziel en zaligheid op het ontwikkelen van kunst- en cultuurklassen. Voeg daaraan toe de verplichte bijscholingen didactiek, dan is er te veel, en helaas te weinig cohesie.

Hoe zit het dan met de taalexpertgroep? Sommigen moesten keuzes maken, omdat ze in meerdere commissies zaten. Daarnaast kampten anderen met sociale en fysieke ongemakken. Het bleek gewoon problematisch in deze periode gezamenlijke afspraken te maken. En dan wordt het moeilijk een hecht samenwerkingsverband te creëren.

Succes

Leerlingen daarentegen zijn wel enthousiast over de highlights van het taalbeleid. Vooral vanuit dat oogpunt kun je het taalbeleid uit 2006 wel degelijk een succes noemen. Het oranje boekje en de W-StructuurOplossingsStrategie zijn een begrip in de onderbouw.

Een succesvol en direct herkenbaar stappenplan voor leerlingen is het werkwoordschema. Dit is afgeleid van het schema dat leerlingen op de basisscholen via de leergang *Taalactief* van uitgeverij Malmberg aangeboden krijgen. Dit stappenplan is weer terug te vinden in het freeware computerprogrammaatje *Werkwoord* van Toine van Broekhoven (te downloaden via <http://edusoft.town.nl>). Leerlingen vinden het prettig en overzichtelijk om ermee te werken. Daarnaast is het oranje boekje ook een bron van informatie voor ouders. Kortom, het oranje boekje is een vakoverstijgend communicatiemiddel tussen docenten, leerlingen en ouders. Een voorbeeld van het boekje is via Kennisnet en de leermiddelensite van de vakcommunity Nederlands te downloaden.

Hoe waarderen collega's en leerlingen de strategie? Inmiddels is de strategie op verschillende workshops

gepresenteerd. Je merkt dan dat collega's het als een bruikbaar instrument zien. Ook leerlingen staan positief tegenover de strategie. De waardering van de W-StructuurOplossingsStrategie door de leerlingen is in drie jaar niet veranderd. Nog steeds waardeert het merendeel van de ondervraagde leerlingen de strategie als heel positief. Ook het oranje boekje wordt door hen gewaardeerd.

Toekomst

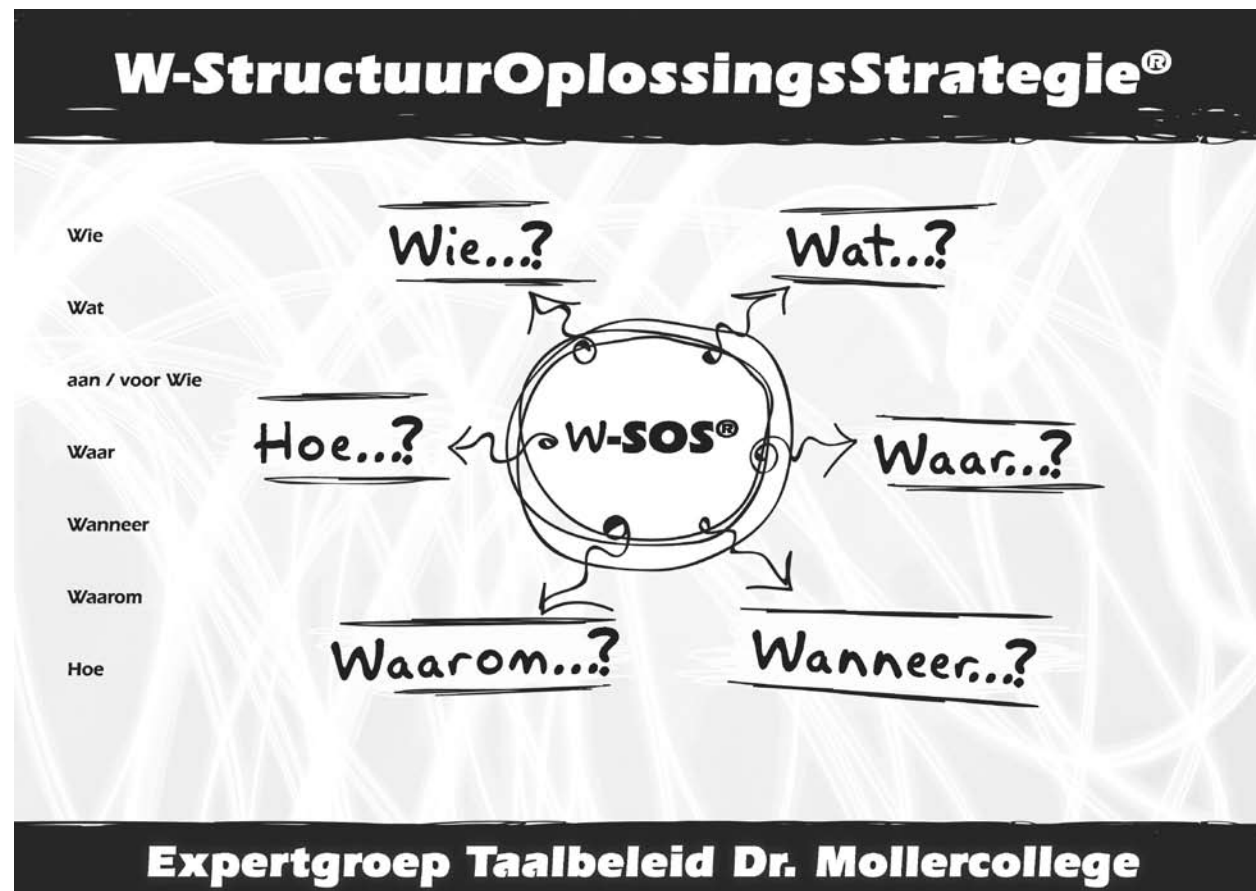
Het taalbeleid tot nu toe heb ik samen met de directie aan het begin van het schooljaar geëvalueerd. Ook bij collega's is het teruggekoppeld. Uit een onderzoekje blijkt taalbeleid minder bij bovenbouw- en meer bij onderbouwcollega's te leven. Waarom is niet helemaal duidelijk. Het taalbeleid straalt daarnaast te weinig een wij-gevoel uit. De W-StructuurOplossingsStrategie en het oranje boekje zijn blijvertjes.

Voor het schooljaar 2008–2009 zetten we een vervolgtraject op. Hierbij gaan we de collega's in de onderbouw meer bij het doorontwikkelen van het taalbeleid betrekken. Taalbeleid komt permanent op de agenda van de verschillende onderbouwteams te staan. Daarnaast gaan we dit schooljaar kijken hoe de bovenbouw in het kader van een doorlopende leerlijn meer met de rode draad van het taalbeleid kan gaan doen.

Verder willen we in de onderbouw de nadruk op het actualiseren van een bredere woordkennis en in het bijzonder van vaktaalwoorden en schooltaalwoorden gaan leggen. Vooral de mentoren vragen we het oranje boekje in de mentorlessen te bespreken en de ideeën over hoe de woordenschat te vergroten te delen en in de eigen lessen toe te passen. Met collega's gaan we kijken hoe we leerlingen verder taalvaardiger kunnen maken en welke tools tot onze beschikking staan. Vanuit het taalbeleid zullen we vragen aandacht te schenken aan so's en proefwerken ('Kijk naar de layout, let op je woordkeus en kijk naar de zinsbouw'). Het taalbeleid moet vooral meer het karakter van een wij-verantwoordelijkheidsgevoel gaan krijgen. Uiteindelijk willen we maar een ding bereiken: 'Please don't let US be misunderstood!' ■

NOOT

* Benjamin/Marcus/Caldwell, frase uit het refrein van de song 'Don't let me be misunderstood' gezongen en gespeeld door Eric Burdon and the Animals.

Figuur 2. W-SOS als mindmap

TAAALBELEID IS NOOOIT AF

Taalbeleid op Spes Nostra in Heule

Heidi Denys

Spes Nostra is een school voor secundair of voortgezet onderwijs in Heule, West-Vlaanderen, waar inmiddels al heel wat jaren wordt gewerkt aan een schoolbreed taalbeleid. Hilde Denys geeft in deze bijdrage een idee over hoe de school haar taalbeleid vormgeeft.

Toen we in 2002 begonnen met een schoolbreed taalbeleid, wilden we eerst alles wat we al op het vlak van taal deden, inventariseren om zicht te krijgen op eventuele werkpunten. We konden goed gebruikmaken van de visietekst die de diocesane pedagogische begeleidingsdienst kort ervoor had opgesteld. Deze tekst maakte duidelijk dat een weldoordacht taalbeleid op

drie fronten werkzaam is: op school-, leraren- en leerlingenniveau. Ook werd in deze tekst duidelijk gesteld dat taalbeleid heel breed opgevat dient te worden. Een auteur uitnodigen op school, aandacht hebben voor culturele activiteiten (poëzie, film, toneel), leerlingen een stem geven op school via de leerlingenraad en andere participatieorganen: dergelijke zaken behoren zonder twijfel tot het taalbeleid van een school.

We bevroegen zowel leerlingen als collega's over de noden en behoeften op talig vlak. Voor deze uitgebreide screening hebben we op basis van het screeningsinstrument van Steunpunt GOK, de lijst van de inspectie en de publicatie *Dertien doelen in een dozijn* een eigen screeningsinstrument opgesteld. We hebben drie niveaus gescreend: school-, leraren- en leerlingenniveau en kwamen zo tot twee vaststellingen:

- we deden blijkbaar al heel wat op onze school;
- we moesten gestructureerder aan de slag gaan, concrete doelstellingen formuleren en een actieplan uitwerken.

Onderzoek

Uit de enquête kwamen enkele noden of taalproblemen naar boven. Op het niveau van de school als geheel

bleek allereerst de noodzaak om brieven, uitnodigingen voor ouderavonden en dergelijke te voorzien van een uniforme lay-out. De bestaande documenten waren namelijk nogal uiteenlopend van stijl en opmaak. Het taalgebruik bij de externe communicatie van de school met bijvoorbeeld de ouders, externe hulpverleningsorganen en het Centrum voor Leerlingenbegeleiding behoefde verbetering. Niet alleen schriftelijk taalgebruik maar ook klantgerichter telefoneren kwam hoog op onze prioriteitenlijst.

Op lerarenniveau moesten we inzetten op verduidelijking van de instructietaal en vaktaal. Daarnaast bleek ook hoe belangrijk het was om interactief onderwijs te gebruiken en leraren te stimuleren om activerende werkvormen in te zetten in hun lessen, zodat leerlingen meer kansen kregen tot interactie. Ook gaven leerlingen aan dat leraren hen te weinig vertrouwd maakten met efficiënte leesstrategieën en dat voor hen niet alle gebruikte vaktermen even duidelijk waren.

En op leerlingenniveau tot slot kwam duidelijk uit de screening naar voren dat er problemen waren met hun spelvaardigheid, articulatie en uitspraak, en registerkeuze (dialect versus Standaardnederlands, formeel versus informeel taalgebruik), en dat we moesten inzetten op het efficiënt gebruik van de leesstrategieën en het leren begrijpen van instructiewoorden en vaktermen.

Actieplan

De voorbije schooljaren werkten we een schooleigen visietekst en een actieplan uit. We vonden het belangrijk om in te spelen op de noden die uit de enquête naar voren waren gekomen. Zo konden we een taalbeleid uitstippelen op maat van onze school, leraren en leerlingen. We wilden accenten leggen op de drie niveaus en beseften dat we onze prioriteiten moesten spreiden over meerdere schooljaren.

Het actieplan is zodanig uitgewerkt dat het een handzaam document is geworden, dat inzichtelijk maakt welke prioriteiten we hebben gesteld voor de korte-, middellange- en langetermijnplanning.

We werken heel zorgvuldig elke actie uit, met een grondige voorbereiding, een uitvoering met de nodige

precisie en diepgang, en een kritische evaluatie achteraf. Heeft een actie haar doel gemist, dan moet ze herwerkt en opnieuw uitgevoerd worden totdat het gewenste effect bereikt is. Laat ik een paar concrete voorbeelden van acties geven die we op de drie niveaus genomen hebben.

Op schoolniveau zijn onder andere de volgende verbeteringen zichtbaar:

- we voorzagen een modelhoofd voor proefwerken, schutbladen, brieven enzovoort;
- de brieven worden nagelezen door de ouderraad, opdat ze voor iedereen toegankelijk zijn;
- we werkten een dyslexiebeleid uit.

Om op het laatste nader in te gaan: we hebben een stappenplan opgesteld voor de aanpak van leerlingen met dyslexie. Als een leerling een gemotiveerd attest kan bezorgen, dan start het stappenplan. Eerst komt er een intakegesprek met de leerling en zijn ouders. Zo komt de leerlingbegeleider samen met hen tot een geïndividualiseerd handelingsplan, waarin een aantal stimulerende, compenserende, remediërende en/of dispenserende maatregelen vastgelegd wordt. Dit handelingsplan wordt gecommuniceerd naar alle vakleraren, zodat ze ernaar kunnen handelen in hun lespraktijk. Een van de afspraken kan bijvoorbeeld zijn dat de leerling ondersteunende software mag gebruiken bij het afleggen van toetsen en proefwerken. Na één schooljaar wordt alles geëvalueerd samen met de leraren, de leerling en de ouders, en wordt het handelingsplan eventueel bijgestuurd. Ook ontwikkelden de taalleraren een document met algemene afspraken voor het evalueren van leerlingen met dyslexie.

Met de leraren hebben we ook een aantal concrete stappen gezet:

- we ontwikkelden een algoritme voor de werkwoordspelling;
- we stelden een stappenplan op voor zinsontleding;
- de vakgroepen schreven een leerlijn voor spreekvaardigheid uit;
- de taalleraren maakten afspraken voor de evaluatie van spreekvaardigheid in taalvakken;
- de leraren moderne vreemde talen stelden lijsten van

grammaticale termen op;

- elke leraar gebruikt de ‘kijkwijzer’ instructietaal als leidraad.

Op de pedagogische studiedag gaf een externe deskundige een lezing over instructietaal. Alle leraren herwerkten hun opdrachten, toetsen, proefwerken en dergelijke met een ‘kijkwijzer’ als leidraad, die tien concrete tips bevatte voor een duidelijke instructie en vraagstelling in schoolse taken. Ze gingen ook in overleg met elkaar en toetsten elkaars documenten op duidelijkheid en toegankelijkheid voor de leerlingen.

De leerlingen?

De leerlingen betrokken we erbij door een aantal acties uit te werken op hun niveau:

- we lanceerden een hoofdlettercampagne;
- we hebben al jaren een actieve poëzieclub op school;
- we organiseerden een taalweek met aandacht voor alle aspecten van taal en als afsluiter een taalquiz;
- in elke klas hangen vier ‘taalborden’;
- voor elk vak beschikken de leerlingen over een groei-lijst met struikelblokken wat spelling betreft.

Twee jaar geleden zijn we gestart met het visualiseren van een aantal noden op leerlingenniveau in de vorm van ‘taalborden’, die in elk lokaal opgehangen worden. Het eerste bord wijst op het belang van een juiste registerkeuze: wanneer spreek je best Standaardnederlands, wanneer kan dialect op school? Het tweede bord zet aan tot aandacht voor spelling, onder andere hoofdletters en leestekens. Met het derde bord wijzen we op het belang van een correcte uitspraak en een duidelijke articulatie, en het vierde bord ten slotte illustreert dat sms-taal en eigen afkortingen niet thuishoren in officiële documenten als taken en toetsen. Deze vier borden hangen in elk lokaal en er werden telkens concrete acties gekoppeld aan het introduceren van de borden. Zo organiseerden we bijvoorbeeld een wedstrijd met ‘tongbrekers’ bij het derde bord en een mysterieuze fotoquiz (personen van school zonder hoofd) bij de hoofdletters. Elk schooljaar worden de vier borden opnieuw in het daglicht geplaatst door acties eraan te koppelen. We horen van veel vakleraren dat ze de borden actief inzetten in hun les en

dat leerlingen daardoor meer aandacht hebben voor de geïllustreerde aspecten zoals spelling, articulatie en woordkeuze.

De winst

We hebben door de acties op de drie terreinen de aandacht van eenieder op school kunnen vestigen op taal in al haar aspecten. Zowel de directie, het ondersteunend personeel, de leraren als de leerlingen beseffen dat taal de hefboom is naar verdere maatschappelijke ontwikkeling. Bij sommige leerlingen merken we ook al vooruitgang op bijvoorbeeld het gebied van spelling en spreken.

Toch beseffen we dat we nog een lange weg af te leggen hebben en dat aandacht voor taal geen sinecure is voor vele jongeren en zelfs ook niet voor alle leraren. Blijvende inspanningen zullen nodig zijn om een blijvend resultaat te oogsten.

We gaan uiteraard verder, want: taalbeleid is nooit af. Volgend schooljaar maken we een scheurkalender met taaltips, er komt een interne nascholing over de leesstrategieën. We zijn ook van plan de ex-OKAN-leerlingen (Onthaalklas Anderstalige Nieuwkomers) meer gestructureerd op te vangen en te begeleiden op taalvlak, en we denken daarom aan het oprichten van een huiswerkklas. De vakgroepen van de taalvakken zullen ook voor schrijf-, lees- en luistervaardigheid leerlijnen uitschrijven. We werken met het hele korps aan verduidelijking van vaktermen. En er komt (opnieuw) een voorleesdag waarop leerlingen en leraren elkaar verwennen met mooie stukjes jeugdliteratuur.

We hopen uiteindelijk de taalvaardigheid bij onze jongeren duidelijk te verbeteren en zo hun slaagkansen te verhogen. En we willen hen vooral ook een fundamentele liefde voor de taal meegeven. ■

LITERATUUR

Paus, H., Rymenans, R. & Gorp, K. van. (2006). *Dertien doelen in een dozijn: een Referentiekader voor taalcompetenties van leraren in Nederland en Vlaanderen*. Den Haag: Nederlandse Taalunie.

TAALBELEID IN HET PRIMAIR ONDERWIJS EN HET VMBO

DE DAAD BIJ HET WOORD Taalbeleid in 's-Hertogenbosch

Mieke Smits & Ineke Kosterman

Sinds 2005 stimuleert de gemeente 's-Hertogenbosch dat scholen binnen haar gemeentegrenzen een taalbeleid voeren. In dit artikel beschrijven Mieke Smits en Ineke Kosterman hoe het taalbeleid in 's-Hertogenbosch tot stand is gekomen en hoe het voorgenomen taalbeleid gemeentebreed en over de schoolgrenzen heen wordt geïmplementeerd.

De gemeente 's-Hertogenbosch heeft in het onderwijsbeleid van 2005–2010 de Nederlandse taalontwikkeling als een van de speerpunten aangewezen, vanwege het belang van taalvaardigheden voor een succesvolle (vervolg)scholing, kansen op de arbeidsmarkt en sociale cohesie. Met de publicatie *De daad bij het woord* (2007) legde de gemeente vast wat jongeren van 0 tot 24 jaar moeten kunnen en weten om in het onderwijs – wat lezen en schrijven betreft – geen belemmeringen te ondervinden. Met de titel wil de gemeente 's-Hertogenbosch aangeven dat taalbeleid meer moet zijn dan alleen maar mooie woorden.

Veel jongeren van 0 tot 24 jaar kunnen onvoldoende Nederlands lezen en schrijven, zo blijkt uit verschillende onderzoeken. Dat breekt hen op in de op competenties en coöperatief leren gerichte scholen en de op kennis gerichte samenleving. Ze krijgen daardoor onvoldoende scholing en maken veel minder kans op de arbeidsmarkt. Maar taal en taalbeleid vormen een gezamenlijke verantwoordelijkheid van de jongeren zelf, degenen die

de taalontwikkeling begeleiden (ouders, medewerkers uit de zorgsector) en het onderwijs (leidsters, leerkrachten en docenten).

Met het instellen van de projectgroep Taalbeleid heeft de gemeente 's-Hertogenbosch de verantwoordelijkheid genomen om het onderwijsveld bij elkaar te brengen, te faciliteren en taalbeleid af te stemmen op andere initiatieven in de gemeente. Maar hoe beschrijf je een doorgaande taalleerlijn voor jongeren van 0 tot 24 jaar? Hoe zorg je ervoor dat het taalbeleid in de hoofden van alle betrokkenen als een gezamenlijke verantwoordelijkheid gaat leven? En hoe kun je de aansluiting tussen de verschillende onderwijsvelden verbeteren?

Uitgangspunten taalbeleid

De uitgangspunten voor het opstellen van het taalbeleid waren dat er ten eerste concrete en haalbare doelen moesten worden geformuleerd en dat ten tweede het hele onderwijsveld (van werkvloer tot en met beleid) bij het formuleren van het taalbeleid zou worden betrokken.

Alvorens concrete doelen op te stellen, is de taalprojectgroep, geformeerd uit vertegenwoordigers uit het brede veld (inclusief bibliotheek en kinderdagverblijven), met elkaar in discussie gegaan over de inhoud van taal en taalonderwijs. Dat betekende dat de peuterspeelzaalcoördinator, de basisschoolleraar en de (v)mbo-leraar moesten kunnen aangeven welke concrete doelen voor taal haalbaar zijn in het eigen onderwijsveld binnen een bepaalde periode. De discussies waren van belang om concrete inhoudelijke doelen op te stellen per onderwijsveld, de verantwoordelijkheden per onderwijsveld beter af te bakenen en de doorgaande lijn 0 tot 24 voor taal en taalonderwijs in beeld te krijgen. De taalprojectgroep heeft de focus gelegd op lezen en

schrijven, omdat een te grote groep jongeren deze vaardigheden onvoldoende beheerst om volwaardig deel te kunnen nemen aan de maatschappij. Daarnaast kunnen lezen en schrijven buiten de school niet of nauwelijks op voldoende niveau worden geleerd, en met sociaal- en procesgericht lees- en schrijfonderwijs kunnen ook praten en luisteren impliciet aan bod komen.

Vervolgens heeft de projectgroep in het leerproces van lezen en schrijven van 0 tot 24 jaar een vijftal fasen gemarkeerd:

- de voorschoolse geletterdheid;
- de schoolse verwerving van beginnende schriftelijke vaardigheden en geletterdheid;
- de schoolse verwerving van de gevorderde schriftelijke vaardigheden en geletterdheid;
- de voortgezette schoolse vorming van geletterdheid;
- de naschoolse vorming van geletterdheid.

Per fase zijn daarna de eerste conceptdoelen opgesteld. Ter bepaling van de beginsituatie in 's-Hertogenbosch zijn via schriftelijke enquêtes het lees- en schrijfonderwijs en al ondernomen initiatieven voor het verbeteren van dat onderwijs geïnventariseerd (Gemeente 's-Hertogenbosch, 2005). Om de concepten van het taalbeleidsplan te communiceren met het hele onderwijsveld zijn er twee werkconferenties georganiseerd. De eerste in 2005 voor het primair onderwijs (0 tot 12 jaar) en de tweede in 2006 voor het voortgezet onderwijs (12 tot 24 jaar). De workshops van deze conferenties werden opgezet aan de hand van initiatieven die uit de inventarisatie naar voren waren gekomen. Delen van het conceptbeleidsplan werden gekoppeld aan de vragen (1) of het betreffende initiatief bij zou kunnen dragen aan het behalen van de opgestelde conceptdoelen, (2) welke adviezen men aan de projectgroep zou willen meegeven ter verbetering van de conceptdoelen en (3) welke speerpunten men in het voorgenomen taalbeleid zou willen terugzien. Tijdens de workshops discussieerden ook bestuursleden, directies en beleidsambtenaren mee over concrete inhoud en te behalen doelen.

De inventarisatie en de werkconferenties leverden de basis voor de concrete doelen. Daarnaast kwamen er knelpunten en speerpunten naar voren die vaak gelaat waren aan de eigen professionaliteit. Zo bleken leidsters in het voor- en vroegschoolse traject het moeilijk te vinden doelgerichte taalontwikkende activiteiten met peuters en kleuters te ondernemen, en de resultaten

ervan te evalueren. Verder zouden leraren basisonderwijs het eigen lees- en schrijfonderwijs zelfstandiger willen kunnen evalueren. Zowel in het basisonderwijs als in het voortgezet onderwijs vond men dat er erg weinig aandacht was voor taalgericht vakonderwijs, terwijl er veel kansen liggen om het onderwijs op beide terreinen (taal en vak) te verbeteren. Leraren in het voortgezet onderwijs signaleerden regelmatig forse lees- en schrijfachterstanden bij hun leerlingen, terwijl ze zeiden niet goed te weten hoe dit adequaat aan te pakken.

De conferentiedeelnemers (125 bij de eerste en 30 bij de tweede conferentie) vonden de opzet inspirerend, verrijkend en leerzaam. Men vond de conferenties vooral geslaagd omdat men daadwerkelijk het gevoel kreeg mee te mogen praten over de invulling van het taalbeleidsplan. Na de gespreksrondes in de taalprojectgroep, de inventarisaties en de werkconferenties konden de doelen worden vastgesteld.

Vaststellen doelen

Het taalbeleidsplan bevat concrete minimumdoelen (standaarden) die op het gebied van taal – en meer specifiek lezen en schrijven – moeten worden behaald na een bepaalde periode van onderwijs. Deze zorgen voor doorlopende leerlijnen op het gebied van (schriftelijke) taalvaardigheden. De doelen zijn gesplitst in leerling- en docentdoelen* om recht te doen aan de noodzakelijke wisselwerking tussen leerling en docent. Verder is aangegeven wie verantwoordelijk is voor het behalen van de doelen. Er is daarbij gestreefd naar een gedeelde verantwoordelijkheid met een centrale rol voor de docent, ondersteund door andere verantwoordelijken (zie tabel 1).

Het taalbeleidsplan werd aan het veld en de gemeente gepresenteerd tijdens een derde conferentie (2007), waaraan meer dan 130 vertegenwoordigers uit alle onderwijsvelden deelnamen: leidsters, leerkrachten, docenten, opleiders, directies en onderwijsbeleidsmedewerkers. De ontschotting tussen de onderwijsvelden werd hier gedemonstreerd door de aanwezigen en door het gepresenteerde taalbeleidsplan van 0 tot 24. Met het vaststellen van het taalbeleid in samenwerking met het hele onderwijsveld was de eerste stap gezet. Voor het uitvoeren van de volgende stap is een taalambassadeursgroep ingesteld, die werd gerekruteerd tijdens deze derde conferentie.

FASE VAN DE VOORTGEZETTE GELETTERDHEID				
	Leerlingdoelen	Docentdoelen	Ondersteunende acties	Verantwoordelijke(n)
leeftijd 12-14	<ul style="list-style-type: none"> • Verbreedt en verdiept woordenschat met vaktaal en algemene taal. • Leest en schrijft op kritische wijze teksten. • Verzorgt teksten ook qua formulering, spelling en lay-out. • Breidt grammaticale kennis uit en past deze toe (tien woordsoorten en zinsdelen). • Heeft kennis van verschillende talen en taalgebruik. • Waardeert literatuur. • Gebruikt ICT-mogelijkheden in alle fasen van het schrijfproces. 	<ul style="list-style-type: none"> • Biedt gestructureerd strategieën aan om mondeling en schriftelijk de talige kennis uit te breiden (woordenschat, woord- zinsvorming en dergelijke) om abstracteren denkniveau te stimuleren. • Legt grammatica goed uit. • Geeft taalgericht vakonderwijs. • Besteedt aandacht aan de literaire canon, vervult een voorbeeldrol en leest zelf veel in aanwezigheid van de leerlingen. • Stelt één boek per week aan de orde. • Past ICT-mogelijkheden in de les toe. 	<ul style="list-style-type: none"> • Brengt in kaart op welke momenten schrijven en lezen worden ingezet om te leren, te communiceren en te uiten. • Spreekt centrale procesgerichte lees- en schrijfstrategieën vakoverstijgend af. • Brengt in kaart op welke momenten lezen als onderdeel van de algemene ontwikkeling en morele vorming wordt ingezet of kan worden ingezet. • Wijst taalcoördinator aan die taalbeleid in portefeuille heeft. • Schoolt niet-taaldocenten in taalgericht vakonderwijs. 	<ul style="list-style-type: none"> • Docenten Nederlands en vreemde talen • Directie • Taalcoördinator

Tabel 1. Fragment uit *Standaarden geletterdheid* (Gemeente 's-Hertogenbosch, 2007)

Taalambassadeurs

Deze taalambassadeursgroep bestaat uit achttien leden afkomstig uit de verschillende onderwijsvelden en is inmiddels meer dan een jaar aan het werk. De taak van de ambassadeurs is om binnen de diverse onderwijsvelden de samenwerking en afstemming op het gebied van lezen en schrijven te bevorderen, doorgaande leerlijnen te bewaken en initiatieven voor verdere professionalisering op het gebied van lezen en schrijven aan te moedigen en te ondersteunen (bijvoorbeeld door het stimuleren van het aanvragen van gemeentelijke subsidies voor taalprojecten). Daarnaast hebben de meeste taalambassadeurs zitting in een van de volgende commissies met een specifiek inhoudelijke opdracht.

- De commissie voor het ontwikkelen van een evaluatie-instrument om het eigen lees- en schrijfonderwijs te evalueren in het licht van de doorgaande lijnen: het

is de bedoeling dat er in de eerste helft van 2009 een definitieve versie van het evaluatie-instrument ligt. In het evaluatie-instrument ligt het ijkpunt op het aanvankelijke lees- en schrijfproces.

- De commissie die zich bezighoudt met taal in andere vakken: het eindproduct wordt een brochure met taaltips voor alle onderwijsbetrokkenen in het hele Bossche onderwijsveld, ook voor niet-taaldocenten.
- De commissie voor het ontwikkelen van een format voor het aanvragen van projecten gericht op lezen en schrijven. Inmiddels is er een werkbaar pilotversie, waarmee zeven projecten uit de verschillende onderwijsvelden zijn aangevraagd. De voltallige taalambassadeursgroep bespreekt de ingediende projecten. Eind 2008 is het format geëvalueerd en bijgesteld.
- De commissie voor het opzetten en voorbereiden van een conferentie (in maart 2009) met en voor het

LEESBELEID

OP ENSCHEDESE BASISCHOLEN

Een gesprek met Ad Kappen

hele onderwijsveld, zo mogelijk samen met gezondheidszorg, sociale zaken en welzijn. Hier zullen de producten van de andere drie commissies worden gepresenteerd. Verder zullen projectaanvragers uit de verschillende onderwijsvelden worden benaderd om workshops te verzorgen over hun projectopzet en resultaten. Ook zullen tijdens de conferentie alvast de onderwijsbeleidsplannen en daarbinnen het taalbeleid voor 2010–2015 worden voorgelegd.

Resultaat

Wat is bereikt in de periode 2005–2008? De afspraken en de doelen staan op papier. De taalambassadeurs richten hun aandacht op de inhoud van het (taal)onderwijs en een steeds groter wordende groep in 's-Hertogenbosch houdt zich bezig met taal en taalbeleid. Een mooi voorbeeld is het project 'De taaltuin' op Groenschool Helicon, een vmbo-school. Op basis van het ingezette taalbeleid in 's-Hertogenbosch wordt hier gericht gewerkt aan een gemeenschappelijk en vakoverstijgend taalprogramma voor het lezen van (zaakvak)teksten, het schrijven van allerlei soorten teksten en het geven van presentaties. Bij het ontwerpen van het gemeenschappelijke programma, dat door de directie wordt ondersteund, zijn ook de zogenoemde zaakvakdocenten betrokken.

Een ander voorbeeld is dat op bestuurlijk en beleidsniveau niet alleen organisatie en beheer op de agenda staan, maar ook inhoud en kwaliteit van het (taal)onderwijs, met extra aandacht voor de aansluitingsproblematiek. Hierdoor kon het bovenschools management voor het basisonderwijs snel inspelen op het aanvragen en het inhoudelijk en organisatorisch uitwerken van de Taal-/Leesopilot (een initiatief van het PO-platform) voor het hele basisonderwijs op gemeentelijk niveau.

Het taalbeleid in 's-Hertogenbosch is in onze ogen vrij uniek. Uniek is dat vanaf het begin alle onderwijsvelden betrokken waren bij de ontwikkeling en het opstellen van het taalbeleid. En dat alle onderwijsvelden ook nu en in de toekomst betrokken blijven door werkconferenties, waar met het hele veld wordt gediscussieerd over de inhoud van het taalbeleid en over de diverse projecten.

Door het taalbeleid toe te spitsen op lezen en schrijven kunnen discussies met het onderwijsveld veel concreter worden gevoerd en zich richten op het ontwikkelen van een gemeenschappelijke kennisbasis voor lezen en schrijven. Via de taalambassadeurs vindt er een uitwisseling van informatie plaats tussen de onderwijsvelden en worden deze ook met elkaar in contact gebracht.

Tot besluit

Met het vastleggen van het taalbeleidsplan en het formuleren van speerpunten was een belangrijke eerste stap gezet. Alle betrokkenen, uitvoerders, directies en beleidsmakers waren het erover eens dat er een vervolg moest komen. Met het instellen van een taalambassadeursgroep hebben de gemeente en het onderwijsveld samen de verantwoordelijkheid genomen voor het vervolg: de implementatie van het voorgenomen taalbeleid. Iedereen beseft dat het eigenaar worden, zijn en blijven van het (taal)onderwijsbeleid een kwestie is van lange adem en dat op papier ondertekend taalbeleid niet zonder meer ook landt in de praktijk, ondanks alle goede voornemens. De ambassadeursgroep speelt hierin een cruciale rol. Zij realiseert de daarvoor noodzakelijke communicatie met het hele onderwijsveld, van docenten tot beleidsmakers. Een communicatie die voor zich moet spreken, op termijn niet alleen voor taal en taalonderwijs maar ook voor andere vakken. ■

Met dank aan Mathilde van Vliet voor de redactionele op- en aanmerkingen.

NOOT

* Voor het afbakenen van concrete inhoud en verantwoordelijkheden baseert dit artikel zich op het analyse- en ordeningskader dat is gebruikt in het promotieonderzoek van Mieke Smits naar de praktijkkennis van de opleider Nederlands. Het betreffende proefschrift is in voorbereiding en verschijnt naar verwachting in 2009.

LITERATUUR

Gemeente 's-Hertogenbosch. (2005). *Meer kansen voor kinderen 2005–2010. Onderwijsbeleidsplan*. 's-Hertogenbosch: Auteur.
Gemeente 's-Hertogenbosch. (2007). *De daad bij het woord. Taalbeleid 's-Hertogenbosch voor jongeren van 0 tot 24 jaar*. 's-Hertogenbosch: Auteur.
Smits, M. (n.g.). *Schrijven op de pabo. Een onderzoek naar de praktijkkennis van opleiders Nederlands*. Proefschrift in voorbereiding.

Pauline Wenderich

In Enschede werken 43 basisscholen sinds drie jaar met een intensief leesverbeterplan. Het succes is duidelijk. In oktober 2008 haalde 97 procent van de leerlingen in groep acht het vereiste fundamentele leesniveau, waar eerder meer dan 25 procent niet aan het vereiste niveau voldeed. Pauline Wenderich had een gesprek met Ad Kappen, een van de initiatiefnemers van dit project.

Drie jaar geleden startten 41 basisscholen en twee speciale basisscholen in Enschede met een intensief leesverbeterplan. Die stap sprak niet voor zich, want gemeten naar de maatstaven van Onderwijsinspectie en gemeente presteerden de meeste Enschedese basisscholen in 2005 keurig. Desalniettemin startte Ad Kappen, coördinator van het Steunpunt Samenwerkingsverband van alle openbare en christelijke basisscholen in Enschede-Losser, een intensief project om de leesvaardigheid van leerlingen te verbeteren.

Met zichtbare gevolgen. De leesvaardigheid van de leerlingen nam met sprongen toe. Staatssecretaris Dijkema sprak in 2008 prijzende woorden over het Enschedese project: een schoolvoorbeeld van hoe taal-

en leesresultaten kunnen worden verbeterd. Vooral de samenwerking tussen de Enschedese scholen op het gebied van taal- en leesonderwijs was in haar ogen voorbeeldig. Een gesprek met Ad Kappen.

Waarom?

Hoe kwam Kappen tot zijn besluit om het lezen anders aan te gaan pakken? Bij een bezoek aan een conferentie bij CPS Onderwijsontwikkeling en Advies hoorde Kappen een lezing van Kees Vernooij, toentertijd als leesexpert verbonden aan CPS en tegenwoordig lector aan de Hogeschool Edith Stein in Hengelo. Vernooij hield een vlammend betoog over hoe de leesresultaten op basisscholen verbeterd konden worden: leerlingen konden volgens hem veel meer dan wat onderwijzers eruit haalden. Kappen raakte overtuigd van de potentie van de aangedragen methode. 'Vernooijs benadering is *evidence based* en doelgericht in plaats van kindvolgend. Dat was uniek. Het doel moest zijn om op het gebied van leesonderwijs alle leerlingen uit te dagen om het beter te doen. De lat moet hoog liggen en de aandacht moet niet langer alleen uitgaan naar taalzwakke leerlingen. We willen dat alle leerlingen van slechte of goede naar betere leesresultaten gaan.'

Maar waarom neemt lezen dan daarbij zo'n belangrijke plaats in? 'Lezen is de kern van alle ontwikkeling: bij andere vakken heb je lezen nodig en zelfs bij rekenen stukt het leren als je de taal niet machtig bent en niet goed kunt lezen. Als een leerling het lezen niet of in onvoldoende mate beheerst, dan is hij in veel opzichten gehandicapt en het heeft veel negatieve gevolgen voor zijn latere loopbaan. Denk bijvoorbeeld aan zijn kansen

op de arbeidsmarkt. Daarnaast kun je zaken als vroegtijdig schoolverlaten en gedragsproblemen hier ook mee in verband brengen.’

Er was dus geen echte noodzaak om samen aan de slag te gaan?

‘Naar de letter gekeken was er inderdaad voor onze scholen geen echte noodzaak. De resultaten van het lezen op onze scholen lagen volgens de Inspectie van het Onderwijs op niveau, dat wil zeggen: ze weken niet ongunstig af van het landelijk gemiddelde. Maar er kwamen steeds meer geluiden van scholen dat de leesprestaties terugliepen. Ook dat er meer mogelijk zou moeten zijn, dat er hogere opbrengsten in lezen te halen vielen. De schoolbesturen van het openbaar en christelijk onderwijs hebben toentertijd de ambitie uitgesproken hogere leerdoelen te willen bereiken.’

Met steun van het ministerie van Onderwijs?

‘Inderdaad, ook al vielen we met dit project eigenlijk een beetje buiten het kader van het ministerie. Het ministerie wil vooral kinderen uit achterstandsmilieus bereiken waar nauwelijks sprake is van een soort leescultuur. Volgens het ministerie van Onderwijs is de taalpilot van projectbureau Kwaliteit, waaraan wij met dit project ook meedoen, bestemd voor scholen met meer dan 50 procent doelgroep leerlingen. Dat betekende voor mijn samenwerkingsverband dat maar ongeveer de helft van de scholen kon deelnemen. Maar wij hebben steeds in het achterhoofd gehouden wat Kees Vernooy betoogt: niet de sociaaleconomische achtergrond van de leerlingen is bepalend voor het leessucces van leerlingen, maar de kwaliteit en effectiviteit van het onderwijs. De rol van de leerkracht, de rol van de directeur en de rol van bovenschools directeur zijn van cruciaal belang.’

Het begin

Het eerste jaar van het project stond in het teken van uitleg aan schooldirecties en interne begeleiders. In

het jaar daarop werden de leerkrachten benaderd. ‘De groepsleerkracht is uiterst belangrijk’, zegt Kappen. ‘Om kwalitatief effectief onderwijs te geven moeten leerkrachten hun organisatie binnen de klas veranderen. Het is belangrijk dat leerkrachten zich gewaardeerd voelen en dat er een open cultuur binnen de school heerst waar leren van en met elkaar vooropstaat. Vervolgens moeten leerkrachten begrijpen wat goed leesonderwijs precies inhoudt. Pas dan kunnen ze concrete leerdoelen bepalen en vertalen in een programma. Niet het tempo van de leerlingen, maar het halen van de streefdoelen staat hierin centraal. Door het leesverbeterplan hebben de directeuren ook een andere rol gekregen. De nadruk is komen te liggen op het onderwijskundig leiderschap. De directeur is in zijn rol van onderwijskundig leider na de groepsleerkracht de meest bepalende factor voor goede leesresultaten.’

Raakt het lesprogramma nu niet overladen?

‘Integendeel, wanneer een leerkracht weet wat hij zijn leerlingen wil leren en hoe hij dat wil doen, kan hij leestijd zelfs effectiever besteden. Als een leerling moeilijk meekomt, moet de leerkracht zich afvragen wat hij nog meer kan doen om te helpen. Hij wordt aangesproken op zijn professionaliteit en moet vooral niet kindvolgend of ontwikkelingsgericht te werk te gaan. Hij moet dus niet het tempo verlagen of afwijken van het vastgestelde lesmodel, maar de stof vaker laten terugkomen. Oftewel: effectieve instructie en dan herhalen, herhalen en nog eens herhalen.’

Kernwoorden van de aanpak in leesvaardigheid van deze basisscholen zijn differentiëren in instructie en zorgen voor continuïteit en uitdaging. Leerlingen beginnen in groep vier hun week met een tekst die ze ronduit pittig en moeilijk vinden. Maar diezelfde tekst krijgen ze elke dag weer aangeboden. Op donderdag vinden ze de tekst dan meestal heel wat gemakkelijker en komen ze tot de ontdekking dat wat ze moeilijk vinden wel degelijk binnen het bereik van hun mogelijkheden ligt. De lees-

methode waarvan het eindeloos herhalen van een tekst vier dagen achtereen een kenmerk is, was voor sommige leerkrachten in het begin wel wennen. Er werden vraagtekens gezet bij deze wijze van leren lezen.

Het gelijk

Maar het is inmiddels wel duidelijk dat de nieuwe aanpak van de Enschedese basisscholen werkt. Sinds 2006 meten de basisscholen de resultaten in leesvaardigheid van hun leerlingen. Sinds het leesbeleid is doorgevoerd, neemt de leesvaardigheid zichtbaar toe. De gestelde doelen zijn ruimschoots gehaald. In oktober 2008 haalt 97 procent van de leerlingen in groep acht het vereiste fundamentele leesniveau, waar eerder meer dan 25 procent niet aan het vereiste niveau voldeed.

Kappen: ‘Belangrijke conclusie voor ons is dat er geen verschil te constateren is in de leesprestaties van “lichte” scholen aan de ene kant en “zware” scholen, met een populatie van kinderen uit een achterstandsmilieu, aan de andere kant. Wel opvallend is dat binnen dezelfde categorie scholen grote verschillen zijn. Dat is een bevestiging van ons uitgangspunt dat de kwaliteit en effectiviteit van het onderwijs ertoe doet, en niet de achtergrond van de leerlingen. Niet alleen de zwakkere leerlingen, maar ook de goed presterende leerlingen hebben recht op goed onderwijs. Het is een leren van en met elkaar, waarbij sprake is van een ketenaanpak: de groepsleerkracht, de directeur als onderwijskundig leider en de bovenschools directeur. Alle scholen onderschrijven de visie van meetgericht en resultaatgericht onderwijs. Door deze aanpak zijn er veel kansen om gezamenlijk deze visie uit te dragen en in te voeren. Capacity building is hiermee gegarandeerd.’

Het vo?

In hoeverre speelt ook de aansluiting met het voortgezet onderwijs (vo) een rol op de basisscholen in Enschede? ‘Met het voortgezet onderwijs hebben we afspraken gemaakt over dyslexieonderzoek en dyslexiebehande-

ling. We proberen in te zetten op een doorgaande lijn van basisschool naar voortgezet onderwijs. Basisscholen kunnen daarom leerlingen aanmelden bij het Steunpunt Onderwijszorg voor een dyslexieonderzoek, -verklaring en -behandeling. We hebben afspraken met het voortgezet onderwijs gemaakt over een doorgaande lijn: we hebben gezorgd voor overname van verklaringen en behandelingen. En er is veel overleg tussen de orthopedagogen van het vo en van het primair onderwijs. De orthopedagogen van het vo dragen zorg voor een probleemloze overgang, bespreken een en ander in de verschillende vakgroepen.’

Wat moet het vo leren van de manier waarop jullie deze leesverbetering hebben aangepakt?

‘Ik denk dat scholen uit het voortgezet onderwijs vooral kunnen leren van ons resultaatgericht werken op basis van een evidencebasedbenadering. We stellen onszelf heldere doelen, die meetbaar en controleerbaar zijn, gaan niet uit van lage verwachtingen, en we benadrukken het belang van de juiste onderwijskundige aanpak.’

Welke organisatorische maatregelen zijn binnen een school absoluut nodig om een dergelijk plan te laten slagen?

‘Een aantal zaken zijn van belang: het klassenmanagement moet bij een leerkracht in orde zijn en daarnaast moet je als groepsleerkracht de basisvaardigheden van gedifferentieerde instructie en convergente differentiatie beheersen. Als je niet in staat bent om de verschillen in een klas te erkennen en in gedifferentieerd leren om te zetten, kan deze aanpak niet werken. Juist daarom is het noodzakelijk om veel te overleggen. Teambesprekingen zijn cruciaal: je moet met elkaar overleggen over de school, over de leerlingen, over de resultaten. Klassenconsultaties door de interne begeleider en door de directeur ronden het af. Je hebt op school een cultuur van “not to blame or to shame” nodig, een open cultuur.’ ■

ALS LEERLINGEN IN HET VOORTGEZET ONDERWIJS NIET GOED LEZEN

Kees Vernooy

Ongeveer een kwart van de vmbo-leerlingen heeft momenteel moeite om hun schoolboeken te begrijpen. Het zal iedereen duidelijk zijn dat motivatie een groot probleem bij het helpen van deze leerlingen is. Hoe kunnen we deze leerlingen met een lange traditie van niet goed lezen alsnog voor lezen motiveren en een betere lezer laten worden? Kees Vernooy pleit ervoor dat elke school in Nederland hierop een welomschreven beleid voert.

Leesvaardigheid is cruciaal voor de schoolloopbaan, omdat lezen een voorwaarde voor leren is. Daarnaast is leesvaardigheid van belang voor het latere maatschappelijk functioneren van de leerling. Bovendien laat het nodige onderzoek zien dat niet goed kunnen lezen gedragsmatige gevolgen heeft, zoals vermijdingsgedrag bij lezen, aantasting zelfvertrouwen en probleemgedrag. Tachtig à negentig procent van de kinderen met leerproblemen heeft op de eerste plaats problemen met lezen. Wat gebeurt er in de praktijk op veel scholen voor voortgezet onderwijs met de ongeveer een kwart basisschoolleerlingen die na groep acht met een onvoldoende leesvaardigheid naar het voortgezet onderwijs gingen? Onderzoek van Hacquebord en anderen laat zien dat in elk schooltype van het voortgezet onderwijs twintig procent van de leerlingen moeite met tekstbegrip heeft en dat 24 procent van de vmbo-leerlingen uit de basis- en kaderberoepsgerichte leerweg moeite heeft met het lezen van de teksten uit hun schoolboeken; zij zijn onvoldoende in staat de teksten die op hun school aangeboden worden, zelfstandig met begrip te lezen.

Veel leraren in het voortgezet onderwijs vinden dat leerlingen beter leren lezen niet hun taak is en dat de leerlingen op de basisschool goed hadden moeten leren lezen. Scholen die wel iets aan de leesproblemen van leerlingen doen, zijn vooral gericht op het begrijpend lezen en niet op technisch lezen, terwijl een belangrijk deel van de oudere zwakke lezers dikwijls zwakke technische lezers zijn, die daardoor niet goed hun aandacht op het begrijpen van teksten kunnen richten. Meer en meer wordt duidelijk dat strategieën in begrijpend lezen slecht technisch lezen niet kunnen compenseren. Aan de andere kant moeten we eerlijk zeggen dat de wetenschap scholen eigenlijk weinig te bieden heeft over oudere zwakke lezers in het voortgezet onderwijs; het leesonderzoek in de periode 1995–2005 hield zich vooral bezig met hoe kinderen in de leeftijd tot tien jaar het beste zouden kunnen leren lezen. Wat effectieve interventies voor oudere zwakke lezers zijn, weten we eigenlijk niet goed. Dit verklaart waarom er op dit moment in de Angelsaksische wereld een sterke inhaalslag van onderzoek plaatsvindt naar effectieve ondersteuning van dit type lezers.

Het zal iedereen duidelijk zijn dat motivatie een groot probleem bij het helpen van deze leerlingen is. Er zal antwoord moeten komen op de vraag: hoe kunnen we deze leerlingen met een lange traditie van niet goed lezen alsnog voor lezen motiveren en een betere lezer laten worden?

Verschillen

In de praktijk hebben veel scholen voor voortgezet onderwijs geen beleid voor oudere zwakke lezers, terwijl een aanzienlijk deel van hun leerlingen dat wel is. Bovendien vereist de wet van scholen dat er aandacht aan deze pro-

blematiek besteed wordt. Artikel 6c van de Wet op het voortgezet onderwijs zegt: 'Het onderwijs wordt zodanig ingericht dat daarbij op structurele en herkenbare wijze aandacht wordt besteed aan het bestrijden van achterstanden in het bijzonder in de beheersing van de Nederlandse taal.' Dit wetsartikel vraagt in feite van het voortgezet onderwijs om schoolbeleid om de minstens twintig procent zwakke lezers alsnog een functionele leesvaardigheid te laten verwerven. Dat het veel scholen aan beleid ontbreekt, blijkt uit onderzoek van de Onderwijsinspectie (2008) bij 72 scholen met vmbo. Op de helft van de scholen met een kader- of basisberoepsgerichte leerweg hebben de leraren Nederlands bij de start van het schooljaar geen zicht op de taalprestaties die hun leerlingen in het basisonderwijs bereikten, terwijl zo'n overzicht op school wel beschikbaar is. Zeventig procent van de onderzochte vmbo-scholen legt niet vast welk niveau de leerlingen aan het eind van het tweede leerjaar moeten bereiken en toetst dat ook niet en op drie kwart van de door de Inspectie onderzochte vmbo-scholen is geen structurele en herkenbare aanpak van taalachterstanden vastgelegd.

Deze Inspectiegegevens zijn zorgelijk, omdat ze zichtbaar maken dat er eigenlijk onvoldoende aandacht is voor de problemen van zwakke lezers. Bij het maken van schoolbeleid moet een belangrijke vraag zijn: welke leesvaardigheden hebben leerlingen in het voortgezet onderwijs, maar ook later in de samenleving nodig? Internationaal bestaat er een zekere consensus over de leesvaardigheden die leerlingen in het voortgezet onderwijs zouden moeten beheersen. Ze moeten bijvoorbeeld teksten nauwkeurig en vlot kunnen lezen en afleidingen uit een tekst kunnen maken; ze moeten nieuwe kennis met bestaande kennis kunnen integreren en de taal die in een tekst gebruikt wordt, kunnen begrijpen, en ze moeten beschikken over de woordenschat die de tekst vraagt en een leesdoel kunnen stellen.

Voorwaarde voor het realiseren van die doelen is dat zwakke lezers in het voortgezet onderwijs minstens functioneel geletterd zouden moeten worden. Dit wil zeggen, dat ze teksten van het niveau AVI 9 minimaal zouden moeten kunnen lezen. Dit minimale niveau van technisch lezen hebben de leerlingen nodig om zich in het vmbo en mbo en daarna met lezen in de samenleving te kunnen redden. Bij een veel te laag niveau van technisch lezen verloopt het begrijpend lezen moeizaam. Vlot kunnen lezen is als het ware de brug naar begrijpend lezen.

Ondersteuning

Elke school, maar in het bijzonder vmbo-scholen, moet

een beleid voor zwakke lezers hebben dat erop gericht is om elke leerling minimaal als functioneel geletterd het onderwijs te laten verlaten. In de praktijk betekent dit dat scholen moeten zorgen voor ondersteuning om de leerlingen vlotter te laten lezen; beperkt onderzoek toont dat vooral risicoleerlingen daarvan profiteren en betere leesresultaten het gevolg zijn. Dergelijke ondersteuning is nodig, omdat leerlingen deze in de basisschool onvoldoende hebben gehad. Deze leerlingen lezen vooral op woordniveau, terwijl het voor begrijpend lezen van belang is dat ze geautomatiseerd op zinsniveau kunnen lezen. Vrijwel altijd is ook expliciete instructie op het gebied van begrijpend lezen nodig, want begrijpend lezen stopt niet op het einde van groep 8 van de basisschool. Ook zullen veel leerlingen ondersteuning nodig hebben op het gebied van woordenschat, omdat door het onvoldoende vlot lezen hun woordenschatontwikkeling in de basisschool stagneerde en juist voor veel leerlingen nieuwe, onbekende woorden bij de vakdocenten aan de orde komen.

Vrijwel alle leerlingen hebben ondersteuning nodig om actief, efficiënt en effectief een beperkt aantal leesstrategieën te kunnen inzetten om zo een zelfstandige lezer te worden. Het gaat dan om onder andere strategieën als het monitoren van het begrijpen, het gebruiken van schema's en webs, het kunnen omgaan met de structuur van teksten, het visualiseren van de tekstinhoud, gebruikmaken van voorkennis, het beantwoorden van vragen en vragen leren stellen bij teksten, en de inhoud van de tekst kunnen samenvatten.

In de praktijk van het voortgezet onderwijs wordt er te weinig een relatie gelegd tussen leesvaardigheid en het onderwijs van de vakdocenten. Te weinig worden leesstrategieën bij vakgebieden toegepast, terwijl voor veel leerlingen doelgericht studeren kunnen lezen bij veel van die gebieden nodig is. Daarom moeten (vak)docenten zich bezighouden met het versterken van de leesvaardigheid van leerlingen. *Modelling* of voordoen van de genoemde strategieën door vakdocenten is een belangrijk aspect van een effectieve aanpak. Vertellen wat ze moeten doen, is bij zwakke lezers niet effectief; zeer zwakke lezers hebben expliciete instructie nodig. Tips voor de opzet van een les zijn:

- doel van de les aangeven (wat, hoe, waarom, waar);
- modelling (voordoen) door de leraar (ik doe het);
- begeleide oefening (wij doen het);
- zelfstandig oefenen (jij doet het);
- afronden les.

In de praktijk vindt er meestal geen of onvoldoende instructie voor de zwakke lezers plaats om van deze leer-

lingen betere lezers te maken. Wel zijn er praktijken die deze leerlingen zouden moeten helpen: ze krijgen meer leestijd, ze mogen van een cassette recorder, een computer of leespen gebruikmaken, de school zet voor deze leerlingen audioboeken in, teksten worden vergroot, de leraar leest eerst de tekst voor, ze mogen gebruikmaken van de spellingcontrole van een tekstverwerker. Meestal zijn deze activiteiten bedoeld voor enkele dyslectische leerlingen, terwijl een school met veel meer zwakke lezers te maken heeft. In het algemeen kan gezegd worden dat leerlingen van deze praktijken geen betere lezer worden.

Werken aan motivatie

Aangezien in de praktijk minstens een kwart van de leerlingen hulp nodig heeft, is het vergroten van hun betrokkenheid bij het lezen belangrijk. Motivatie en interesse voor lezen krijgen meestal weinig of geen aandacht. Er wordt bij het verbeteren van de leesvaardigheid dikwijls niet van teksten gebruikgemaakt die voor de leerlingen interessant en motiverend zijn, bijvoorbeeld omdat ze met de leefwereld van de leerlingen te maken hebben. Als leerlingen niet gemotiveerd zijn om te lezen, laat onderzoek eenvoudigweg zien dat ze niet van de leesinstructie zullen profiteren.

Kortom: de aanwezigheid van veel zwakke lezers vraagt in de eerste plaats om beleid. Een leesbeleid is nodig: als elke leraar zijn eigen gang gaat, zal dit meestal geen of onvoldoende effect hebben. De aanpak van een school dient gebaseerd te zijn op een intern consistent, door het hele team gedragen beleid. Bij het beleid voor zwakke lezers hoort een instructiemodel dat de zwakke lezers *laat zien* wat ze moeten doen, wat van hen wordt vereist om succesvol te zijn. Leesvaardigheid moet ook de aandacht hebben van vakdocenten en niet alleen bij Nederlands of remedial teaching. Dit houdt in dat de leesdeskundigheid van *alle* leraren vergroot moet worden op het gebied van het verbeteren van de leesresultaten van zwakke lezers. Daarnaast zullen scholen met leestoetsen zowel de omvang en de aard van het aantal zwakke lezers als wat hun problemen zijn, moeten vaststellen. Waar zitten de problemen? Technisch lezen? Woordenschat? Begrijpend lezen? Welke leerlingen zijn echt dyslectisch?

Op basis van de verkregen gegevens over de leesvaardigheid van de leerlingen dient er door de schoolleiding beleid gemaakt te worden. Er kan een protocol opgesteld worden over hoe er met de zwakke lezers omgegaan gaat worden. Voor de uiterst zwakke lezers, die bijvoorbeeld AVI 5 of lager lezen, zullen er intensieve leesklassen moeten komen, waar ze dagelijks 45 à 60

minuten ondersteuning krijgen in groepen van vier tot zes leerlingen. Dit helpt zwakke lezers nieuwe ideeën te verbinden met wat ze eerder leerden, zich te herinneren wat ze lezen en kritisch na te denken. Bruikbare elementen om zwakke lezers te helpen, zitten ook in de door Smits ontwikkelde RALFI-aanpak, een methodiek voor zwakke lezers, die onder andere in het voortgezet onderwijs wordt toegepast. RALFI is gericht op leerlingen die langdurig veel te langzaam lezen; het begrijpend lezen wordt belemmerd door gebrek aan automatisering bij het technisch lezen. Hoewel er geen gegevens beschikbaar zijn over RALFI in het voortgezet onderwijs, weten we wel dat het werkt in het speciaal basisonderwijs (sbo). De oudere zwakke lezers in het sbo bleken in één jaar twee of meer AVI-niveaus vooruit te gaan.

Aangezien de leesmotivatie van veel oudere zwakke lezers na jaren van falen laag is, kan er ook een veelbelovende nieuwe begrijpendlezenaanpak als *Nieuwsbegrip* worden ingezet om vanuit de actualiteit en leeftijdsadequate teksten te werken aan een betere motivatie. De teksten van *Nieuwsbegrip* kunnen ook worden gebruikt bij het verbeteren van het technisch lezen. Ook de docent speelt een rol bij het verbeteren van de motivatie. Uit *Kenmerkend vmbo* (2008) blijkt dat leerlingen vakken- en didactische vaardigheden van docenten relatief hoog waarderen, wat betekent dat de leerlingen zich door hun docenten geholpen voelen.

Vertrouwen

Tot slot: veel Angelsaksisch onderzoek laat zien dat de oudere zwakke lezers respect en persoonlijke aandacht nodig hebben, omdat veel van deze leerlingen vanwege het slechte lezen slecht in hun vel zitten. Een groepsklimaat dat de leerlingen vertrouwen biedt, is essentieel voor het verbeteren van de leesresultaten. Een stimulerend groepsklimaat heeft een positief effect op de prestaties van de leerlingen. Regelmatig zal een leraar met de zwakke lezers moeten praten over hoe ze de ondersteuning ervaren, of ze vinden dat hun leesvaardigheid beter wordt, maar ook zal hij moeten vragen bij welke zaken ze nog graag extra ondersteund zouden worden. Een toegankelijke en positief ondersteunende houding van de kant van de leraar is wenselijk om de zwakke lezers succeservaringen te laten opdoen. ■

LITERATUUR

Hiteq. (2008). *Kenmerkend vmbo*. Hilversum: Auteur. Inspectie van het Onderwijs. (2008). *De staat van het onderwijs. Onderwijsverslag 2006/2007*. Utrecht: Auteur. Smits, A., & Van der Helm, P. (n.g.). *RALFI in het voortgezet onderwijs*. Zwolle: Hogeschool Windesheim.

CONTEXTRIJK ONDERWIJS

Een prima context voor taalbeleid in het vmbo

Atty Tordoir

Hoe geef je binnen contextrijk, vakoverstijgend onderwijs het onderwijs in de Nederlandse taal een goede plek? APS heeft de afgelopen jaren samen met drie vmbo-scholen gewerkt aan instrumenten en methodes om dit te bereiken. Dit traject heeft ook enkele interessante ervaringen opgeleverd vanuit het oogpunt van taalbeleid, die Atty Tordoir in dit artikel belicht.

Steeds meer scholen voor voortgezet onderwijs zijn bezig met het vormgeven van contextrijk onderwijs, waarbij leerlingen een groter of kleiner deel van de tijd werken aan vakoverstijgende opdrachten of projecten. Daarbij zijn leerlingen, heel vanzelfsprekend, actief bezig met allerlei taalactiviteiten en taalvaardigheden: ze halen stukjes tekst van internet die ze lezen en verwerken, ze interviewen jongeren en volwassenen binnen en buiten de school, ze voeren telefoongesprekken, versturen e-mails, maken verslagen, posters, PowerPoints enzovoort. En bij al die activiteiten gebruiken ze woorden, uitdrukkingen, conventies en zinnen die passen bij het de opdracht of het project.

Voor de taalontwikkeling van de leerlingen is dat allemaal heel gunstig. Door veel taal te gebruiken, op verschillende manieren en in verschillende contexten, word je, net als bij het leren van een vreemde taal, gewoonweg steeds beter. Een vmbo-leerlinge, niveau bbl, die in klas twee met veel flair met behulp van een PowerPoint een groep leeftijdgenoten en volwassenen informeert over het reilen en zeilen in de sector Zorg

& Welzijn van haar school, is beslist geen uitzondering meer in dit soort onderwijs.

Maar er zijn ook grote groepen leerlingen die moeite hebben met de functionele taalactiviteiten die ze moeten uitvoeren, met het begrijpen en gebruiken van (vak)taal, met de uitspraak, met het toepassen van de conventies, met het vinden en lezen van stukjes tekst. Ook laat de inhoudelijke kwaliteit en diepgang van het eindresultaat vaak te wensen over, zoals met name te zien valt aan het gebruik van de (vak)woordenschat.

Hoe kun je aan deze zaken werken, als je als docent een vakworkshop geeft of het werken aan een vakoverstijgende opdracht begeleidt? Als je een antwoord op deze vraag wilt geven, kom je uit op het voeren van een actief taalbeleid. Dat is een belangrijke conclusie van een ontwikkeltraject dat APS de afgelopen jaren heeft uitgevoerd op drie vmbo-scholen.

Taalbeleid niet vanzelfsprekend

In principe waren de voorwaarden om aan taalbeleid te werken gunstig op onze projectscholen. Er was een cultuur waarin samenwerken noodzakelijk en gewoon is; de docenten waren op zoek naar een nieuwe invulling en organisatie van hun vak, en veel docenten stonden open voor uitbreiding van hun didactisch repertoire.

Er was bereidheid in het team om samen een visie te ontwikkelen op het leren, hoe dit vorm te geven en hoe de voortgang in kaart te brengen op een manier die daarbij past. Er werd gewerkt in kernteams van docenten die aan dezelfde klassen of in dezelfde sector lesgeven. *Last but not least*: de docenten werden dagelijks geconfronteerd met een flink aantal taalzwakke leerlingen. Allemaal punten die een context vormen waarin taalbeleid kan gedijen.

Toch stond ook op onze scholen taal niet vanzelfsprekend op de agenda. Niet door iedereen werd de noodzaak gevoeld om aan taalontwikkeling te werken: de leerlingen deden immers toch al heel veel aan taal? Een ander punt was dat het voor de niet-taaldocenten lang niet altijd duidelijk was wat er precies aan functionele taaltaken – zoals interviewen, een werkstuk maken, een presentatie houden – te leren valt en hoe je daar als niet-taaldocent een bijdrage aan kunt leveren. Ook beseften de niet-taaldocenten vaak niet dat ze taken vragen die lang niet alle leerlingen goed kunnen of durven, bijvoorbeeld een telefoongesprek voeren met een onbekende of een praatje maken met een klant. Daar hebben die leerlingen hulp, oefening en feedback bij nodig. Als de docenten dat wél inzagen, waren sommige geneigd om de verantwoordelijkheid hiervoor op het bordje van de docent Nederlands te leggen.

Wat de docenten Nederlands betreft, zagen we op onze projectscholen veel variatie in de invulling van hun lessen: van een smalle aanpak die zich voornamelijk beperkte tot het onderwijzen van grammatica en spelling, tot het zelfstandig laten doorwerken van de leergang.

Allemaal zaken waarover we het met het hele team wilden hebben, vanuit ons uitgangspunt: zwakkere leerlingen kunnen alleen beter worden in taal als élk teamlid zich medeverantwoordelijk voelt voor hun taalontwikkeling en iedereen weet welke bijdrage hij of zij hieraan kan leveren.

Een meer algemene – en zeker niet onbelangrijke – constatering is dat de werkdruk van docenten op onze vernieuwingsscholen enorm hoog was, omdat er op alle fronten ongelooflijk veel te regelen en te organiseren viel. Daardoor ging hun zorg begrijpelijkerwijs niet altijd in eerste instantie uit naar het onderwerp taal. Pas als er een zekere rust in de school is, ontstaat er ruimte, ook letterlijk, om aan meer onderwijsinhoudelijke en didactische zaken te werken en te ervaren dat meer systematische aandacht voor taal ook veel op kan leveren.

Tegelijkertijd hebben we ervaren dat het samen heel gericht werken aan praktische oplossingen voor de vragen over het taalonderwijs Nederlands sterk bij kon dragen aan meer rust en structuur.

Betrokkenheid creëren

Wat waren, achteraf gezien, succesvolle acties die leidden tot meer betrokkenheid van alle collega's?

- Een goede start bleek het samen nadenken over taaltaken die zich voordoen bij een opdracht, gevolgd door

vragen als: hoe gaat dit nú bij onze leerlingen, wat valt eraan te leren? Hoe goed moet het zijn, op het niveau van onze leerlingen?

- We maakten op de drie scholen al snel samen producten die de docenten in de eigen lespraktijk konden gebruiken. Bijvoorbeeld: taalleerlijnen, workshops over taaltaken, lesopzetten. Ook expliciteerden we de taaltaken en kernbegrippen in de opdrachten.
- We herschreven samen de schriftelijke instructies en opdrachten op diverse momenten in de onderwijscyclus in leerlingentaal (bijvoorbeeld reflectievragen, ontwikkellijnen, toetsen).
- We reflecteerden met het (kern)team op de praktijkervaringen, aan de hand van video-opnames van lesmomenten, van leerlingpresentaties en andere leerlingproducten, zoals schrijfproducten.
- We legden eenvoudige procedures vast: op welke momenten in de onderwijsroutes werken we aan taal? Wie doet wat? Wie is verantwoordelijk voor de voortgang op taal en welke informatie is daarvoor nodig van de anderen?
- Eén school organiseerde een extra taaluur waarin ook niet-taaldocenten meedraaien.
- We experimenteerden met het voorlezen van mooie verhalen of boeken, ook door niet-taaldocenten, bijvoorbeeld op momenten dat de klas of groep niet meer goed aan het werk te houden is, liefst met 'prikkelende' denkvragen tussendoor.

Woordenschat en lezen als vliegwiel voor verdieping

Net als hun leerlingen, zijn ook vmbo-docenten in de praktijk vaak meer gericht op het *doen* – het maken van het eindproduct van een vakoverstijgende opdracht of prestatie – dan op het *proces*. Hoe en wat je van allerlei opdrachten moet leren is misschien op papier wel geformuleerd, maar op de werkvloer is dit lang niet altijd duidelijk. Wij zagen bijvoorbeeld veel leerlingen op een weinig effectieve manier schriftelijke informatie zoeken en verwerken, een taalkaak die bij vrijwel elke opdracht voorkomt en waarmee veel docenten zelf ook moeite hebben. Ook zagen we nogal eens situaties waarin leerlingen zich in hun eentje door teksten in theorieboeken zitten te worstelen, en tja, dan zijn ze natuurlijk in een mum van tijd met iets anders bezig.

Tegelijkertijd maken de docenten zich juist op deze scholen vaak zorgen over de vraag of de leerlingen wel genoeg leren. Iedereen kent voorbeelden van schitterend vormgegeven PowerPointpresentaties met een magere en onsamenhangende inhoud.

Op onze projectscholen bleek de zorg daarover een ingang om met de docenten te werken aan woordenschat en de relaties tussen woorden in de context van de vakoverstijgende opdrachten. We stimuleerden de vakdocenten om aan te geven welke belangrijke begrippen bij een thema of een project horen; een van de beoordelingscriteria voor het eindproduct werd dat de leerlingen laten zien dat ze deze woorden actief en in samenhang kunnen gebruiken.

Op een van de deelnemende scholen werkten we aan 'informatie zoeken, lezen en verwerken', met name op internet. Leerlingen én docenten volgen hierover een of meer workshops van een expert op dit terrein; docenten ondersteunen het zoeken, lezen en verwerken tijdens het werken aan de opdracht, en betrekken de manier waarop de informatie is verwerkt expliciet bij de beoordeling.

Met de docenten Nederlands werkten we aan manieren om de vakwoordenschat ook bij Nederlands een plek te geven. De docent Nederlands ging bijvoorbeeld met vakwoorden verder bij Nederlands, door leerlingen te laten vertellen wat ze bij de praktijkvakken aan het doen of maken zijn en welke materialen, gereedschappen en andere nieuwe zaken ze gebruiken of tegenkomen. De leerlingen maakten hun eigen woordenboek, woordposters, woordkwartetten. Daarnaast besteedde de docent Nederlands in de workshops of lessen over schriftelijke en mondelinge taaltaken speciale aandacht aan het (juiste) begrip en gebruik van de (vak)begrippen die op dat moment aan de orde waren in andere lessen.

Het handelen in de les

Hoe belangrijk ook, het is niet genoeg om producten te maken en procedures vast te leggen: docenten moeten daar ook mee leren werken in de klas. Pas dan ervaren ze écht dat leerlingen door gerichte aandacht voor taal ook beter worden in hun vak. Dit is een punt dat helaas vaak onderschat wordt. Enkele succesvolle begeleidingsacties waren:

- Met het team een leerlijn 'taalgerichte docent' maken en iedereen laten aangeven wat men bij zichzelf wil ontwikkelen, op welke manier en welke hulp men daarbij wil hebben. Op die manier kan elke docent zich in zijn of haar eigen tempo ontwikkelen tot 'taalgerichte docent', met de nodige ondersteuning.
- Samen met docenten lessen voorbereiden en uitvoeren; observeren en feedback geven op de werkvloer, op verschillende momenten in de onderwijsroute: tijdens de introductie van het nieuwe thema, tijdens workshops of lessen, tijdens coachuren, tijdens het begeleiden van opdrachten enzovoort. Daarmee sloegen we

twee vliegen in één klap: we deden zelf veel ideeën op voor verbeteracties en tegelijkertijd lieten we docenten zien en ervaren hoe je feedback kunt geven op taal en wat daarvan het effect is op de leerlingen.

- Het maken van draaiboeken voor workshops rond taaltaken, waarin ter inspiratie ook heel veel algemene didactische tips zijn opgenomen. Want taalontwikkellend lesgeven betekent bij uitstek: activerende werkvormen kunnen inzetten. Veel docenten zijn hiermee nog weinig vertrouwd.

De cruciale rol van de directie

Het kan niet vaak genoeg gezegd worden: een actief betrokken directie blijft succesfactor nummer één. Op twee van de drie scholen was die betrokkenheid er in grote mate: men was overtuigd van de noodzaak, taalbeleid had een vaste plek in de algemene schoolkoers, men dacht voortdurend mee over de te nemen stappen in het ontwikkeltraject. Ook na afloop van het ontwikkeltraject bleef taalbeleid hier hoog op de agenda staan.

Deze directies waren ook overtuigd van de noodzaak om te investeren in twee belangrijke zaken:

- het vergroten van het didactische repertoire met betrekking tot taaldidactiek bij alle docenten (ook de niet-taaldocenten);
- het ontwikkelen van interne expertise over de implementatie van taalbeleid. Dit gebeurde door het aanstellen van contactpersonen taal in elk kernteam, die regelmatig met elkaar overleggen en die in staat werden gesteld om zich te ontwikkelen als taalcoach voor collega's. In de onderbouw van een van de deelnemende scholen is sinds dit schooljaar een taalcoach in elk kernteam, die in goed overleg met de kernteamvoorzitter wekelijks het agendapunt 'taal' verzorgt, die collega's coacht op de werkvloer en die de continuïteit bewaakt van de geplande activiteiten in het kader van taalbeleid.

Het resultaat? Op deze scholen is geleidelijk aan een brede visie op taal ontstaan, die door de meeste docenten gedeeld wordt. Niet door theoretische discussies daarover, maar door het werken aan concrete oplossingen voor dagelijkse problemen, waarbij steeds de eigen vragen van de docenten centraal staan. ■

NOOT

Een uitgebreide beschrijving van het ontwikkeltraject, dat ik samen met mijn collega's Geppie Bootsma, Josje Hamel, Hella Kroon en Bert de Vos heb uitgevoerd op het Nova College Amsterdam, De Goudse Waarden en Het Noordik, is te vinden in de brochure *En wat doen we met Nederlands? Taalcompetenties ontwikkelen in contextrijk onderwijs* (APS, oktober 2008).

TAALBELEID IN HET NEDERLANDSE EN VLAAMSE MIDDELBAAR EN HOGER ONDERWIJS

TAALONDERSTEUNING ACADEMISCH NEDERLANDS IN DE PRAKTIJK

Het taalmonitoraat op de Universiteit Antwerpen

Dirk Berckmoes & Hilde Rombouts

De Universiteit Antwerpen krijgt steeds meer te maken met een diverse studentenpopulatie. Een van de maatregelen aan de Universiteit Antwerpen om de slaagkansen van studenten met een zwakke startcompetentie te bevorderen, is het aanbieden van taalondersteuning academisch Nederlands. In dit artikel presenteren Dirk Berckmoes en Hilde Rombouts twee voorbeelden van taalondersteuning vanuit de praktijk van het taalmonitoraat.

De Universiteit Antwerpen kent in toenemende mate een zeer diverse studentenpopulatie. Steeds meer allochtonen, zowel anderstalige nieuwkomers als studenten van wie de thuistaal niet het Nederlands is, stromen in op de universiteit. Ook het aantal studenten met een atypische vooropleiding zoals het technisch onderwijs en het beroepsonderwijs stijgt. Het percentage geslaagde studenten blijkt bij deze groepen beduidend lager te liggen dan bij de autochtone studenten met een a.s.o.-vooropleiding (algemeen secundair onderwijs).

Om de slaagkansen van deze studenten te bevorderen, richt het taleninstituut van de Universiteit

Antwerpen (Linguapolis) het Monitoraat op Maat in: een taalmonitoraat dat studenten ondersteunt bij de ontwikkeling van het academisch Nederlands.* Dit Monitoraat fungeert als een extra schakel voor alle opleidingen aan de Universiteit Antwerpen en is uitsluitend bedoeld voor studenten met een zwakke basiscompetentie voor academische taal. Deze kunnen een beroep doen op begeleiding bij het begin van hun studieloopbaan.

Basisgedachte van de Universiteit Antwerpen is namelijk dat de ontwikkeling van academisch Nederlands in eerste instantie aan de opleiding zelf gebeurt, en niet alleen in extra begeleiding. De student moet zijn taalvaardigheid al doende ontwikkelen, zich spiegelend aan de leerstof, de vakliteratuur en de vakdocent. Aandacht voor de taal door de vakdocent zelf moet dan ook een constante zorg zijn binnen het taalbeleid. De vakdocent speelt een zeer belangrijke rol: hij heeft niet alleen een voorbeeldfunctie, maar hij stelt de problemen vast in de eerste lijn en verwijst de student door naar het Monitoraat wanneer nodig. Op hun beurt vervullen de taalbegeleiders vanuit hun ervaring met deze 'kansengroepen' een adviserende rol in het taalbeleid van de opleidingen. Een goede communicatie en samenwerking tussen de opleidingen en het Monitoraat op Maat zijn dus essentieel voor dit model van taalondersteuning.

Het Monitoraat op Maat maakt deel uit van de Cel Gelijke Kansen, die alle projecten ter ondersteuning van kansengroepen omvat. De projecten binnen deze cel concentreren zich telkens op een factor die de slaagkans van deze studenten hypothekeert, zoals studieoriënte-

ring en studieomgeving. Voor de academische taal kan de student bij het Monitoraat op Maat terecht. Hoe dat in de praktijk vorm krijgt, tonen we hierna met twee praktijkvoorbeelden van taalbegeleiding op maat.

Voorbeeld 1

Bij de opleiding Farmacie, Biomedische en Diergeneeskunde (FBD) en de opleiding Wetenschappen vindt een introductie en screening academisch Nederlands op maat plaats. De screening komt er na een vraag van de decaan van de faculteit FBD, die vaststelt dat steeds meer studenten in de exacte wetenschappen moeite hebben met vraagstukken en meerkeuzevragen. Ze lezen de vraag slecht of begrijpen deze niet en ze antwoorden onzorgvuldig. Pas na de eerste semesterexamens worden de problemen vastgesteld. Omdat dit ruim laat is, vraagt de decaan het Monitoraat op Maat of er 'iets' ondernomen kan worden voor de aanvang van het academiejaar. Tijdens de introductieweken die deze faculteit elk jaar begin september organiseert, verzorgt het Monitoraat een taalnamiddag, waaraan studenten vrijwillig kunnen deelnemen.

Tijdens de taalnamiddag wordt, na een kennismaking met het Monitoraat op Maat, in een inleidende oefening de aandacht gevestigd op de vereisten van een goed antwoord: is het antwoord correct, volledig, relevant, duidelijk en precies? Aan de hand van deze vijf parameters evalueren de studenten vervolgens per twee enkele antwoorden uit vorige examens biologie.

De parameters vormen ook de checklist bij hun individuele opdracht. Daarin beantwoorden de deelnemers vragen bij een tekstje over spinrag en bij een artikel over dierproeven. De teksten komen uit *Eos* en *Knack*: ze vereisen nog geen academische ervaring en ze sluiten aan bij de interessesfeer van de studenten. De totale leesduur van deze teksten is maximaal vijftien minuten. Deze opdracht wordt gebruikt als 'toets' van hun lees- en antwoordvaardigheid.

In een afsluitende opdracht peilen we ten slotte het spontane schriftelijke taalgebruik: de deelnemers schrijven een mail naar de woordvoerder van de Anti Dierproeven Coalitie, die in het *Knack* artikel zijn mening over dierproeven geeft. De instructie bij deze opdracht luidt: 'Geef uw mening (minstens twee argumenten pro en/of contra) in een korte mail, gericht aan de heer Flies. Formuleer uw mening bondig, gestructureerd, en in correct en gepast Nederlands.'

Alle deelnemers krijgen nog voor de aanvang van het academiejaar per mail een feedbackformulier toegestuurd. Wie zwak scoort, krijgt daarbij een uitnodiging voor een gesprek met een taalbegeleider, waarna eventueel een persoonlijk taaltraject opgestart wordt.

Opvallende knelpunten bij het beantwoorden van de open vragen zijn:

- de inhoud: door onzorgvuldig te lezen vermelden bijvoorbeeld heel wat studenten het Engelse woord 'dragline' ('Dat is de draad waaraan de spin hangt als ze zich laat vallen (...)') bij de stoffen waaruit spinrag is opgebouwd (fibroïne et cetera);
- de structuur: een aantal studenten groepeerde de onderdelen van het antwoord niet per vraag of slaagt er niet in om de logische opbouw aan te houden;
- de precisie: een aantal studenten hanteert vaag taalgebruik – bijvoorbeeld: 'Apen: ze kunnen alles wat de mens kan'.

Opvallende knelpunten bij de mail zijn:

- de instructie volgen: een aantal studenten geeft bijvoorbeeld slechts één argument;
- de tekstconventie: sommige studenten houden geen rekening met de tekstconventies zoals aanspreking en groet;
- de stijl: een aantal studenten hanteert een informeel register;
- de formulering en de onderbouwing van argumentatie;
- het taalgebruik: studenten maken grammaticale, lexicale en orthografische fouten.

Tot slot merken we nog op dat acht deelnemers zich op de dag zelf aanmeldden voor extra begeleiding academisch Nederlands; dat kon via een formulier dat bij de opgaven zat. Daarnaast kregen nog zeven studenten op basis van de resultaten een uitnodiging om op gesprek te komen. Van de 93 studenten die aan de taalnamiddag deelnamen, volgen er veertien een persoonlijk taaltraject. De decaan en de studiebegeleiding van de faculteit kregen het totaaloverzicht van de resultaten.

Voorbeeld 2

Studenten komen niet alleen op het Monitoraat terecht na screening of doorverwijzing binnen de opleiding. Meestal nemen ze op eigen initiatief contact op via het registratieformulier op de website, via mail of telefoon.

In beide gevallen start het traject van de student met een intakegesprek waarin hij in dialoog met de taalbegeleider zijn taalsituatie in kaart brengt: taalomgeving, voorgeschiedenis, knelpunten, kwaliteiten, attitude en dergelijke. Dan volgt een mondelinge of schriftelijke screening. Bij de laatste zijn er twee mogelijkheden: de eerstejaars schrijven een tekst van 250 woorden bij een opgegeven thema. Een bondige checklist met tekstcriteria begeleidt de studenten hierbij. De tweedejaarsstudenten of de studenten die vanuit de hogeschool instromen, mailen een zelfgeschreven representatieve tekst. Die begintekst heeft een dubbele functie: diagnose van het taalgebruik van de student en ijkpunt voor de evaluatie van de eindtekst.

Tijdens de tweede afspraak beoordeelt de student zijn eigen tekst aan de hand van dezelfde checklist en worden zijn bevindingen met die van de begeleider vergeleken en werkpunten in overleg bepaald. Op basis daarvan stippelen taalbegeleider en student samen een persoonlijk taaltraject uit. Dit persoonlijk traject bestaat uit een combinatie van algemene en specifieke sessies. De algemene sessies (bijvoorbeeld over wetenschappelijk stijl of het lezen van academische teksten) vinden plaats in kleine groepjes van maximaal vijftien studenten. Tijdens de specifieke sessies koppelt de student samen met de taalbegeleider terug naar het eigen studiemateriaal en de eigen werkstukken, en wordt er bekeken hoe de student zelfstandig aan de slag kan. Elke sessie eindigt met concrete afspraken over stappen die de student tijdens de volgende periode kan of moet zetten.

Het taaltraject van Mourad

Een concreet voorbeeld. Mourad wil na zijn professionele bachelor Financiën en Verzekeringswezen een academische master Cultuurmanagement behalen. Zijn middelbare opleiding was technisch georiënteerd (technisch secundair onderwijs). Zijn thuistaal is Berbers, zijn omgangstaal Nederlands.

Mourad voelt zich erg onzeker, omdat hij tijdens het schakeljaar gemerkt heeft dat hij te weinig vertrouwd is met de academische taal en de academische context. Vorig jaar kon hij voor sommige vakken de problemen met schrijfvaardigheid nog opvangen dankzij het groepswerk, voor andere vakken werd de score voor schriftelijk werk gecompenseerd door de score voor het mondelinge examen. Hij stuurt als beginproduct een

eigenhandig geschreven examenopdracht van het schakeljaar door. Zijn traject daarna ziet eruit zoals geschetst in tabel 1.

Dit voorbeeld toont slechts een van de vele mogelijkheden. Door maatwerk te leveren zijn er geen twee dezelfde trajecten. Toch zijn er in maatwerk ook enkele constanten terug te vinden, namelijk steeds weerkerende evenwichtsoefeningen en de vaste uitgangspunten. Beide lichten we hieronder toe.

Vier evenwichtsoefeningen en vier uitgangspunten

Bij de opzet van het Monitoraat op Maat keert vaak de vraag terug: moet een deelname verplicht worden of moet ze vrijblijvend zijn? Verplichtingen bieden de meeste mensen structuur en houvast: ze zijn vaak de motivatie om te handelen, om inspanningen te leveren of om resultaat te betrachten. Het lijkt dan ook tegenstrijdig dat de deelname aan het Monitoraat op Maat toch volledig vrijblijvend is. De student komt namelijk op eigen initiatief, de doorverwijzing door een docent is niet bindend, en de student kan te allen tijde zonder enige sanctie wegblijven.

Toch heeft het vrijblijvend karakter ook zijn waarde: de actieve, bewust gewilde participatie van de student is een *conditio sine qua non* voor het welslagen van de begeleiding. De studenten die op eigen initiatief begeleiding vragen, zijn zonder twijfel gemotiveerd. Bij kansengroepen merken we trouwens vaak een sterke wil om hun kans te grijpen. Studenten daarentegen die op uitdrukkelijke uitnodiging of na doorverwijzing komen, vertonen soms een zekere aversie. Zolang zij niet overtuigd zijn van de noodzaak van hun persoonlijke deelname en inzet in de taalbegeleiding, kan de begeleider weinig bereiken.

Een tweede evenwichtsoefening vindt plaats bij de organisatie van de taalondersteuning: bieden we louter specifieke, individuele sessies of kan maatwerk ook in algemene sessies? Elk taaltraject is op maat van de student gesneden: vertrekkend vanuit zijn noden, zijn mogelijkheden, zijn objectieven, zijn vakgebied. Tegelijkertijd stellen we bij een aantal studenten gemeenschappelijke noden vast. Zo blijken heel wat studenten bij het lezen en bij het schrijven geen notie te hebben van tekststructuur. Een aantal heeft moeite om objectief, helder en precies te formuleren. Anderstalige studenten kampen vaak met grammaticale en lexicaal moeilijkheden. Voor

WERKPUNTEN	AANPAK	
	schriftelijke taalvaardigheid	algemene sessies
<p>op inhoudelijk vlak</p> <ul style="list-style-type: none"> • irrelevante informatie • niet geordend 	Mourad verduidelijkt via reflectievragen van de docent de selectie van de inhouden, de volgorde, de gedachtegang; zo merkt hij dat de tekst niet zegt wat hij eigenlijk bedoelt	
<p>op tekstniveau</p> <ul style="list-style-type: none"> • geen gepaste inleiding • geen gepaste alinea-indeling • verbanden onvoldoende aangegeven, overgangen ontbreken • verwijswaarden fout: vooral persoonlijke voornaamwoorden 	<p>Mourad presenteert de inhouden en structuur voor zijn tekst (indien mogelijk van een opdracht binnen de eigen opleiding)</p> <p>Mourad beoordeelt zijn tekst aan de hand van een checklist, met speciale aandacht voor de alinea's; hij krijgt info over leestekens en syntaxis, met ondersteunende oefeningen als huis-taak</p>	<p>algemene sessie 'Lezen' studenten leren de structuur van een tekst hanteren bij het lezen</p> <p>algemene sessie 'Tekststructuur en bouwplan' studenten leren relevante informatie selecteren, een bouwplan opstellen, structuur in een tekst aanbrengen</p> <p>algemene sessie 'Alinea-indeling en alinea-invulling'</p>
<p>op formuleringsniveau</p> <ul style="list-style-type: none"> • geen wetenschappelijke stijl: informeel, vaag, subjectief • geen gebruik van hoofdletters • fout gebruik van leestekens • foute syntaxis: plaats van het werkwoord, plaats van het reflexief pronomen 	Mourad bespreekt zijn tekst, met speciale aandacht voor de stijl, de syntaxis en de leestekens; zowel de begeleider als Mourad evalueren het eindproduct	<p>algemene sessie 'Wetenschappelijke stijl' studenten leren onwetenschappelijk taalgebruik herkennen en alternatieven zoeken</p>

Tabel 1. Persoonlijk taaltraject van Mourad

de gemeenschappelijke noden vindt de ondersteuning plaats in een kleine groep. Maar ook in deze algemene sessies bieden we maatwerk: we focussen op wat de student werkelijk nodig heeft. Een concreet voorbeeld hiervan is de sessie 'Wetenschappelijke stijl'. Terwijl in de meeste vakliteratuur en oefenboeken het gebruik van te zware, formele taal (het zogenaamde ambtenarees) wordt bestreden, hanteert de huidige student vaak een te informele woordenschat en laat hij zijn gedachtegang de vrije loop in nonchalant opgebouwde zinnen. Deze reële situatie is een uitgangspunt voor deze sessie.

Een derde evenwichtsoefening speelt zich af tussen de taalbegeleider en de student; terwijl de ene het proces van de taalverwerving belangrijk vindt, is de andere vooral geïnteresseerd in het taalproduct. Het is natuurlijk niet verwonderlijk dat de student productgericht is: zijn ambitie is slagen, een diploma behalen. Zolang zijn omgeving ongepast taalgebruik niet signaleert en zolang de cijfers niet in het gedrang komen, ligt hij begrijpelijkerwijs niet wakker van zijn taalgebruik, en zeker niet van zijn taalontwikkeling. De taalbegeleider echter sensibiliseert de student hiervoor en geeft impulsen tot zelfstandige taalontwikkeling.

Dit brengt ons bij de laatste evenwichtsoefening: hoe zelfstandig kan of moet een student in begeleiding zijn? Het Monitoraat op Maat beoogt de zelfstandige taalontwikkeling van het academisch Nederlands. Voor de begeleider is dit geen gemakkelijke doelstelling. De deelnemers geven immers juist aan dat ze dit niet op eigen kracht kunnen, ze vragen ondersteuning. Bovendien bestaat het gevaar van 'binding': zowel de docent als de student voelen zich comfortabel bij de afhankelijkheid van de student. Zowel bij de opzet als bij de uitvoering van de taalbegeleiding balanceert de taalbegeleider dus vaak op een dun koord.

Tot slot

Het hoger onderwijs evolueert in snel tempo: flexibilisering, diversiteit en internationalisering zijn niet meer weg te denken. Deze brengen onherroepelijk nieuwe vormen van onderwijs met zich mee. 'In het kielzog van de toenemende flexibilisering gaat alom meer aandacht naar studie- en studentenbegeleiding in de ruime zin van het concept', stelt Eric Depreeuw (2008).

We presenteren in dit artikel twee modellen van taalondersteuning: een screening via de opleiding en een taaltraject op maat van de student. De toelichting bij

de evenwichtsoefeningen onderstreept dat taalbegeleiding professionaliteit vereist: de taalbegeleider moet het potentieel in de student stimuleren en impulsen bieden tot verdere ontwikkeling. Het vangnet voor studenten uit kansengroepen is evenwel een netwerk van diverse betrokken partners; het Monitoraat op Maat werkt daarom nauw samen met de opleidingen in eerste instantie. Daarnaast is ook de samenwerking met studentgerichte diensten en met andere projecten binnen de Cel Gelijke Kansen van belang.

'Ondertussen moeten nieuwe flexibele didactische systemen worden ontwikkeld, al dan niet met bijkomende professionalisering, maar alleszins onder het kritische, evaluatieve oog van de student-consument' (ib.). Die student laten we graag als laatste aan het woord. 'Ik wil jullie zeker bedanken voor de fantastische ervaring', schrijft een studente Communicatiewetenschappen, met als moedertalen Nederlands en Turks. 'Ik ben zeer blij dat ik heb deelgenomen, want dit was niet enkel nuttig voor het vak kwantitatieve onderzoeksmethoden, maar dit zijn dingen waar ik de rest van mijn (studie)carrière de vruchten van zal plukken.' ■

NOOT

* Linguapolis kent een jarenlange expertise op het vlak van NT1 en NT2 en levert de taaldocenten. Deze docenten coördineren de opzet en uitbouw van dit taalmonitoraat én verzorgen de taalbegeleiding. Ze hebben jaren ervaring met activerende werkvormen, *blended learning*, samenwerkend leren, (taal)leerstrategieën en intensieve participatie van studenten. Die ervaring werkt duidelijk door bij de opzet van het taalmonitoraat en bevordert de efficiënte uitvoering ervan. Voor de anderstalige nieuwkomers is de NT1- en NT2-ervaring die Linguapolis met zich meebrengt, onontbeerlijk.

LITERATUUR

- Cuvelier, P., Berckmoes, D., & Rombouts, H. (2007). *Taalstimulering academisch Nederlands voor studenten aan de Universiteit Antwerpen. Rapport eerste impulsjaar Monitoraat op Maat*. Antwerpen: Universiteit Antwerpen.
- Depreeuw, E., Cloet, J., Poucke, M. van, & Somers, A. (2006). *Antwoorden op diversiteit en flexibilisering. Vademecum voor studietrajectbegeleiding in het hoger onderwijs*. Leuven: Acco.
- Depreeuw, E., & Flerackers, F. (2008). Flexibilisering is cruciaal voor meer gelijke kansen. *Delta*, 19, 18–24.
- Kirsch, M., Rochette, F., Beernaert, Y., & Bossaerts, B. (Red.). (2007). *Hoger Onderwijs voor elk talent. Aanbevelingen en instrumenten voor meer diversiteit*. Brussel: Koning Boudewijnstichting.
- Rottiers, S., Defranco, E., & Rouwens, E. (2004). *Allochtone studenten aan de UA. Een statistische situatieanalyse van 1993 tot 2003, aangevuld met een literatuurstudie over de oorzaken en maatregelen. Onderzoeksrapport departement dienstverlening*. Antwerpen: Universiteit Antwerpen.
- Vandevelde, A. (2008). Flexibilisering verheft uitzondering tot regel. *Delta*, 19, 11–17.

DE EERSTE STAPPEN ZIJN GEZET

Taalbeleid op de Hogeschool van Amsterdam

Marjolijn Kaak

Een grote vraag voor hbo's is welk taalniveau ze van studenten kunnen verwachten bij de start van de opleiding en welk taalniveau ze moeten beheersen bij de afronding. Wat kunnen studenten die met een havodiploma binnenkomen, en is hun niveau te vergelijken met het taalniveau van studenten met een mbo 4-diploma? Marjolein Kaak geeft een beschrijving van het taalbeleid bij het Domein Economie en Management van de Hogeschool van Amsterdam.

Zo'n jaar geleden riepen de voltijdopleidingen (Bedrijfs-economie, Commerciële Economie, Management, Economie en Recht, en Sportmarketing) van het Domein Economie en Management van de Hogeschool van Amsterdam de hulp in van het Taal- en Schakelonderwijscentrum van de HvA (TSOC). Er moest dringend iets gebeuren om het taalniveau van de studenten te verbeteren. Uit gesprekken met docenten bleek al snel dat niet alleen de matige taalvaardigheid van studenten het probleem vormde, maar ook een tekort aan studievaardigheid.

De opleidingen wilden direct een concreet aanbod doen aan de studenten, ook al ging het slechts om 'repareren', om het bieden van een noodoplossing. Het TSOC heeft toen twee workshops voor studenten opgesteld en aangeboden. De ene heette 'Efficiënter studeren', een combinatie van studievaardigheid, timemanagement, planning en het lezen van studieboeken. De andere was een taalworkshop waarin aandacht werd besteed aan spelling en stijl.

De workshop 'Efficiënter studeren' had meteen succes. Studenten zeiden veel baat te hebben bij de praktische tips en de adviezen. Tentamens in de tweede

periode werden beter gemaakt dan in de eerste periode. Maar de taalworkshop werd slecht bezocht. Dit verbaasde ons eigenlijk niet. Als opleidingsdocenten niet duidelijk zijn over de eisen die ze aan taal stellen en er tijdens de hbo-opleiding niet op taal wordt beoordeeld, ziet de student er de noodzaak niet van in om extra taallessen te volgen.

Want het probleem zat in onze ogen dieper. Alleen maar wat 'repareren' is niet genoeg om het taalprobleem op te lossen. Uit gesprekken bleek dat docenten en het management niet wisten welk taalniveau zij konden en mochten verwachten van binnenkomende studenten. Er waren ook geen afspraken over hoe taal beoordeeld werd en elke docent werkte naar eigen inzicht. Docenten realiseerden zich te weinig dat het taalniveau waarmee een student binnenkomt, niet hetzelfde is als het taalniveau waarmee de student de studie afsluit. En dat de opleiding hier een begeleidende taak in heeft. Verder hadden de studenten geen idee wat er van hun taalgebruik werd verwacht; ze konden daarentegen wel feilloos aangeven welke docent streng nakijkt en daarbij ook op taalfouten let, en welke docent niet.

Niveau

Om dit dieperliggende probleem op te lossen is een taalbeleid nodig. Een taalbeleid is voor het management van de opleiding een middel om de kwaliteit van hun onderwijs te waarborgen en daarmee capabele studenten aan het beroepenveld af te kunnen leveren. Voor de docent biedt een taalbeleid inzicht in het taalniveau van zijn studenten, gekoppeld aan het niveau van hun onderwijs en het geeft handvatten om de studenten te beoordelen. Voor de student geeft een taalbeleid duidelijkheid over de rol van taal binnen de opleiding, welk taalniveau wordt geëist en de mogelijkheid om feedback te ontvangen op zijn taalgebruik.

Een grote vraag is welk taalniveau we van studenten kunnen verwachten bij de start van de opleiding en welk taalniveau ze moeten beheersen bij de afronding. Wat

kunnen studenten die met een havodiploma binnenkomen en is hun niveau te vergelijken met het taalniveau van studenten met een mbo 4-diploma?

Op zoek naar een gemeenschappelijk kader heeft het TSOC het Raamwerk Nederlands (u)mbo (Bohenn et al., 2007) voorgesteld. Dit raamwerk biedt de mogelijkheid te spreken over een taalniveau, los van havoniveau of diploma staatsexamen NT2 programma II. We kunnen nu spreken van taalniveau B2, ongeacht de vooropleiding van de student. Dit voorstel werd door de groep docenten die betrokken was bij het ontwikkelen van het taalbeleid, enthousiast ontvangen. Het raamwerk bood in hun ogen een goed gemeenschappelijk kader.

Vakdocenten en studieloopbaanbegeleiders van de betrokken opleidingen hebben, begeleid door het TSOC, vastgesteld dat B2 het gemeenschappelijke startniveau zou moeten zijn. En bij afronding van de studie zou de student C1 moeten bereiken. Tijdens de studie vindt dus een taalverwervingsproces plaats: de student ontwikkelt zich van B2 naar C1. Deze constatering werkte als een eyeopener voor alle betrokken docenten.

Een propedeusejaar, met aandacht voor taal ...

Nu wordt bij de start van de studie al aan de student duidelijk gemaakt wat het belang van het Nederlands is voor zijn toekomstig beroep. Bij de opening van het studiejaar hebben zowel de directeur als de propedeusecoördinator in hun speech het belang van taal benadrukt. 'Taal is het instrument van de econoom', luidde de boodschap. In de informatiegids voor eerstejaars is een apart hoofdstuk over taal en taalbeleid binnen de opleiding opgenomen. De toon is gezet.

In de eerste week van de studie maken de studenten een taaltoets. Deze toets krijgen ze een week later gecorrigeerd terug. De toets bestaat uit veertig opdrachten rond spelling, interpunctie en stijl. De toets is bedoeld als waarschuwing. Er is geen herkansing, de resultaten tellen niet mee. De studieloopbaanbegeleider bespreekt de toetsresultaten met de student tijdens een studieloopbaangesprek.

... en beoordeling op taal

De docenten klaagden over de staat van de opdrachten die studenten inleverden, die zagen er over het algemeen slordig uit en vertoonden veel taalfouten. Niet alleen het matige niveau Nederlands is dan het probleem, maar ook, of misschien zelfs wel vooral, de houding van de student ten opzichte van de taal en het gebrek aan aandacht en zorgvuldigheid bij het maken en afronden van de opdrachten.

De producten die studenten inleveren, worden nu zowel op inhoud als taal beoordeeld. De criteria voor deze beoordeling komen uit het Raamwerk Nederlands, B2-niveau. Tijdens het eerste studiejaar laat de student zien niveau B2 te beheersen en wordt de student die tekorten heeft, in de gelegenheid gesteld de deficiënties weg te werken door het volgen van een workshop. De workshops worden aangeboden (en dus gefinancierd) door het domein en verzorgd door de taaldocenten van het TSOC.

Om te bereiken dat de producten er beter uitzien en dat studenten hun opdrachten zorgvuldiger en met meer aandacht maken, ook wat de taal betreft, is er een zogenaamd inleverprotocol vastgesteld. Dat stelt dat een product pas wordt beoordeeld als het voldoet aan een aantal voorwaarden, zoals het gebruik van de spellingcontrole en het vermelden van de juiste gegevens (naam student, studentnummer, naam docent, datum enzovoort). Als het product niet aan deze voorwaarden voldoet, wordt het niet beoordeeld. De student krijgt de tekst terug en kan hem pas weer ter beoordeling inleveren bij de volgende ronde, de herkansing. Voor een goed resultaat is overigens van belang dat niet alleen de student maar ook de docent zich aan dit protocol houdt.

Beroepsproducten worden beoordeeld op taal. Een studiejaar is verdeeld in vier blokken en per blok maken studenten beroepsproducten. Deze beroepsproducten worden beoordeeld op inhoud (70 procent) en taal (30 procent). Per beroepsproduct wordt kenbaar gemaakt welke taalaspecten mee beoordeeld worden. Voor het eerste jaar zijn dat de aspecten van B2-niveau, in oplopende zin. Tijdens blok 1 wordt bijvoorbeeld beoordeeld op leesbaarheid en spelling, tijdens blok 2 op leesbaarheid, spelling en grammatica. Op deze manier weten studenten waar het product op beoordeeld wordt. Van de student wordt verwacht dat hij aan het eind van zijn eerste jaar een beroepsproduct inlevert dat voldoet aan B2-niveau.

Bij elk ingeleverd product krijgen studenten nu feedback om hen zicht te geven op hun taalfouten en -tekorten. De feedback is gericht op de beoordelingsaspecten die horen bij het betreffende beroepsproduct. De vakdocent, degene die het product beoordeelt, geeft deze feedback. Om hen hierin te ondersteunen is er een beoordelings-/feedbackmodel ontwikkeld (zie tabel 1). Aan de hand van dit model kan de docent aangeven of een student het taalaspect beheerst of niet. De student ontvangt dit model ingevuld terug bij zijn beroepsproduct en kan zien waar hij goed in is en waar hij nog aan moet werken.

LEESBAARHEID	De meeste leestekens zijn op een juiste manier gebruikt.	☐ ja ☐ nee
	De structuur van de tekst is helder, door het gebruik van witregels, marges en kopjes.	☐ ja ☐ nee
	De lay-out is afgestemd op het doel en het publiek, en aangepast aan het genre.	☐ ja ☐ nee

Tabel 1. Voorbeeld van een beoordelings-/feedbackmodel

Scholing van vak- of opleidingsdocenten

De docenten van de propedeuse kregen door een scholing in het Raamwerk Nederlands een andere kijk op taalvaardigheid: ze beseften dat taal meer omvat dan spelling, wat ze in eerste instantie geneigd waren te denken. Verder is, onder begeleiding van het TSOC, het inleverprotocol opgesteld en zijn de talige beoordelingscriteria per beroepsproduct vastgesteld.

De propedeusedocenten kregen in het najaar van 2008 een training in het beoordelen van producten op taal en het geven van feedback. De training is heel praktisch ingericht: de taalcoaches van het TSOC kijken samen met de opleidingsdocenten na en vullen samen de feedback in voor de student. Tijdens het studiejaar 2008–2009, het pilotjaar, hebben de opleidingsdocenten de mogelijkheid om de hulp van een taalcoach in te roepen.

Consequenties voor de student

Vanaf de start van de studie wordt de student aangesproken op correct taalgebruik, teksten (ook e-mails) worden zonder fouten ingeleverd en anders niet behandeld. Door het inleverprotocol is de student gehouden aan het inleveren van betere producten.

De student krijgt bij de beroepsproducten gerichte feedback en kan aan zijn tekorten werken via workshops. Die taalondersteuning volgt de student in eigen tijd en is niet gekoppeld aan studiepunten. Van de student die B2 niet beheerst, wordt verwacht dat hij zelf tijd investeert om aan zijn taal te werken. De studieloopbaanbegeleider vraagt de student een bewijs dat hij B2-niveau beheerst.

Naast de taallessen kan een student bij het TSOC ook individuele taalcoaching krijgen. De eerste keer is gratis, daarna moet hij ervoor betalen. Tot slot kunnen studenten gebruikmaken van de taalwebsite De Taalwinkel, ontwikkeld voor studenten van de Universiteit van Amsterdam en de Hogeschool van Amsterdam.

Steun van het management

Het managementteam van de bovengenoemde opleidingen heeft het taalbeleid vastgesteld en er middelen voor beschikbaar gesteld. Op de website worden studenten geïnformeerd over het belang van taal en het taalniveau dat je nodig hebt om deze studie te volgen. Niet alleen van studenten, ook van alle medewerkers wordt verwacht dat hun taalgebruik correct is. Ook die laatste groep kan daarom hulp krijgen van een taalcoach van het TSOC. Het management heeft tijd en geld beschikbaar gesteld om het beleid verder te ontwikkelen, in te bedden in het curriculum en om medewerkers te scholen.

De eerste stappen zijn daarmee gezet. Nu het vervolg. We gaan bekijken of de studieboeken wel passen bij niveau B2. En de tentamens moeten ook gelegd worden naast de beschrijving van het raamwerk. Is de vraagstelling wel op B2-niveau en zijn er geen vraagstellingen op C1-niveau, terwijl de studenten pas B2 beheersen? Hoe verloopt de taalverwerving van de studenten tijdens de opleiding? Wat is de rol van de vakdocent daarbij? Wanneer worden de producten op C1 beoordeeld? Kan iemand afstuderen als hij C1 nog niet beheerst? Welke eisen stel je aan studenten met dyslexie?

We zijn op zoek naar antwoorden en zijn blij met de bereidheid van de betrokken opleidingen om het taalbeleid verder vorm te geven. Niet langer wordt geklaagd dat het aan de student zelf of aan het voorgezet onderwijs ligt. De opleidingen nemen hun verantwoordelijkheid en gaan zelf aan de slag. En dat is een stap in de goede richting. ■

Met dank aan Mayke Rameckers.

LITERATUUR

Bohnen, E., Jansen, F., Kuypers, C., Thijssen, R., Schot, I., & Stockmann, W. (2007). *Raamwerk Nederlands, Nederlands in (v)mbo-opleiding, beroep en maatschappij*. 's-Hertogenbosch: CINOP.

Het Taal- en Schakelonderwijscentrum (TSOC) van de Hogeschool van Amsterdam verzorgt diensten voor niet-reguliere aspirant-studenten: NT2-trajecten voor buitenlandse aspirant-studenten, diplomawaardering, organisatie van de toelatingsexamens 21+, deficiëntietrajecten, Survival Dutch (NT2 voor buitenlandse studenten die een Engelstalige studie volgen). In samenwerking met de Universiteit van Amsterdam (UvA) heeft het TSOC <www.onderwijs.hva.nl/tsoc> een taalwebsite ontwikkeld voor studenten: <www.taalwinkel.nl>.

EEN VOORBEELD VAN TAALBELEID OP DE HAAGSE HOGESCHOOL

‘De orthodox-protestantse
studenten schrijven het best’

Wilma van der Westen

De visitatie van de Onderwijsinspectie in 2004 vormde de directe aanleiding voor de opleiding Bestuurskunde/Overheidsmanagement van De Haagse Hogeschool om tijd en middelen vrij te maken voor het project ‘Verbetering taalvaardigheid studenten’. De structurele aandacht die de opleiding heeft voor de taalvaardigheid van de studenten is sindsdien gebleven. Hoe krijgt deze aandacht vorm? Wilma van der Westen sprak hierover met twee docenten Nederlands van de opleiding: Pim Wehrmann en Arend Jan Bolhuis.

De Haagse Hogeschool is een voorloper op het terrein van taalondersteuning en taalbeleid. Al in 1989 begon de hogeschool op kleine schaal met taalondersteuning voor allochtone studenten om in 1993 over te gaan op een grootschaliger vorm van taalondersteuning voor alle studenten van bepaalde opleidingen. Het begon allemaal met een beleidsnotitie over de zwakke taalvaardigheid van studenten van een docent Nederlands bij Maatschappelijk Werk. Toen later ook stage-instellingen de noodklok luidden – ‘Een tweede- of derdejaarsstagiër kan niet eens een simpele brief zonder fouten de deur uit doen’ –, kwam er echt schot in de zaak en werd

ondersteunend onderwijs een vast onderdeel van de meeste opleidingen. Niet van alle opleidingen, opleidingen zijn hierin redelijk autonoom.

Alleen flankerend ondersteunend taalonderwijs in de propedeusefase was niet voldoende, de taalvaardigheid moest ook in de hoofdfase tot verdere ontwikkeling komen. De Onderwijsinspectie constateerde bij de visitatie van de opleiding Bestuurskunde/Overheidsmanagement (B/O) met recht dat de taalvaardigheid van studenten achterbleef bij het niveau dat je mag verwachten van een beginnende beleidsambtenaar.

Voor de opleiding was dit reden stevig in te zetten op een vorm van beroepsgerichte taalvaardigheidsontwikkeling. Bij B/O werd taalbeleid ondersteund door de academiecteur en men ging aan de slag. Wat begon met een project bij B/O, is inmiddels een verhaal van de hele academie geworden. ‘We werken nu ook voor de andere opleidingen van de academie Bestuur, Recht en Veiligheid, voor Integrale Veiligheidskunde en voor HBO-Rechten’, aldus Pim Wehrmann, docent Nederlands.

De opleiding B/O is voortdurend bezig zich te vernieuwen. Na een discussie over en ervaring met probleemgestuurd leren ligt nu in de nieuwe opzet in het eerste jaar vooral de nadruk op kennisopbouw, met opdrachten die moeten voorbereiden op de grotere beroepsgerichte opdrachten in latere jaren. Het tweede jaar is competentiegericht en kent de vorm van een bestuursatelier. De kennis wordt in dit jaar toegepast, uitgebreid en verdiept, en de studenten krijgen beroepsgerichte opdrachten: ze doen onderzoek, vormen beleid en schrijven beleidsstukken.

Het eerste studiejaar

In het eerste jaar wordt de basis gelegd voor de taalvaardigheid die studenten in de hoofdfase nodig hebben. Het programma bestaat uit een taaltoets met lessen voor diegenen die dit nodig hebben en een programma ‘Professionele taalvaardigheid’ (PTV). Ruggengraat vormen de beroepsgerichte opdrachten binnen PTV, bijvoorbeeld een persbericht en een brief aan de burger.

Alle inkomende studenten van B/O leggen aan het begin van de opleiding een taaltoets af, zodat de opleiding vroegtijdig in kaart kan brengen welke studenten extra moeten investeren om het basisniveau algemene taalvaardigheid te behalen. De toets bestaat uit zes onderdelen en al deze onderdelen moeten aan het eind van het studiejaar met een voldoende zijn afgesloten. Studenten kunnen hiervoor extra lessen volgen, maar die zijn niet verplicht.

De taaltoets van B/O bestaat uit zes onderdelen: werkwoordspelling, basiskennis spelling (bijvoorbeeld samengestelde woorden en het onderscheid tussen ‘u’ en ‘uw’), interpunctie, twee onderdelen over formuleren (het eerste toetst de zinsconstructies, met zaken als incongruentie, ontspoorde zinnen en foutieve samen-trekkingen; het tweede de verwijfwoorden) en woordenschat.

Vier keer per jaar wordt de toets afgenomen, met steeds nieuwe items. Wehrmann: ‘We hebben bij de opname van items gelet op leerbaarheid en onderwijsbaarheid. Het heeft geen zin om incidentele kwesties of weetjes voor te leggen.’

Kunnen studenten deze onderdelen oneindig herkansen?
Wehrmann: ‘De eerste vijf onderdelen mogen worden herkanst tot ze voldoende zijn. Maar het zesde onderdeel, de woordenschat, kan niet worden herkanst. Heeft een student daar een onvoldoende voor, dan heeft het in onze ogen geen zin om die toets te herkansen. Een student met een te kleine woordenschat zal dat gewoon niet red- den. Je kunt je woordenschat niet in een weekje leren drastisch uitbreiden. Zo’n student moet zich gaan zetten aan woordenschatverwerving door verplicht een woord-dossier bij te houden en dat te laten zien. Werken met een woorddossier heeft overigens alleen maar zin wanneer de student er bewust en gemotiveerd mee aan de slag gaat. Als hij niet gemotiveerd is, gaat hij een woorddossier over-schrijven en dat heeft geen enkele zin.’

Waarom investeren studenten als de toets en de lessen niet verplicht zijn?

Arend Jan Bolhuis, ook docent Nederlands: ‘Je moet een stok achter de deur hebben. Die hebben we. De studie-punten voor het programma “Professionele taalvaardig-heid” worden pas toegekend wanneer een student een voldoende heeft behaald voor elk afzonderlijk onderdeel van de toets. Die toets geeft aan dat hij een zeker niveau gehaald heeft.’

Het programma PTV

Door de taaltoets en de herkansingen beschikken alle studenten in principe aan het einde van het eerste jaar over een bepaald basisniveau van *algemene taalvaardig-heid*. Maar studenten dienen ook een basisniveau *profes-sionele taalvaardigheid* te ontwikkelen: de taalvaardig-heid die nodig is voor een succesvol studieverloop en voor een latere succesvolle carrière. Daarvoor is in het eerste studiejaar het programma PTV ontwikkeld, dat verbonden is aan studiepunten.

Om de taalvaardigheid in de context van het beroep te ontwikkelen, schrijven de studenten voor PTV vier teksten, één per blok. Het zijn kleinere schrijfopdrach-ten, van zo’n 500 tot 800 woorden. Centraal daarin staat de leerdoelenlijst, een lijst waarin de student vastlegt wat zijn leerdoelen zijn en hoe hij daaraan gaat werken. Wehrmann: ‘Die moet elke student maken. Op basis van het overzicht van de codes legt hij de structurele “fouten” waar hij aan moet werken, vast. Vervolgens bepaalt de student wat hij eraan denkt te gaan doen.’

Hoe weet een leerling aan welke fouten hij moet werken?
Wehrmann: ‘We kijken na met behulp van een code-systeem. De student krijgt zijn tekst retour, met de codering van de fouten en de boodschap zijn tekst te verbeteren. Sommige studenten hebben daar twee of drie keer voor nodig.’

Jullie corrigeren de teksten niet?
Bolhuis: ‘Soms verbeter ik wel. Het codesysteem dekt niet alles en dan moet ik soms de fout omschrijven. Wanneer dat niet lukt, probeer ik goed te lezen wat er bedoeld wordt en ga ik de zin verbeteren. Het nakijken kost veel tijd en het is nauwkeurig werk. Het beste resul-taat bereik je meestal wanneer je met de student over de tekst kan praten.’

Het tweede studiejaar

Aan het begin van het tweede jaar hebben studenten een portfolio met hun vier voldoende teksten uit het eerste

jaar en hun leerdoelenlijst. Het tweede jaar bereidt stu-denten voor op hun toekomstige werkveld en op de Leer-en Arbeidsplaats in het derde en vierde jaar, wanneer ze vier dagen gaan werken en nog maar één dag naar school komen. In het tweede jaar wordt daarom gewerkt aan de toepassing van het geleerde in de beroepscontext, in het zogenaamde bestuursatelier. In het bestuursatelier gaan ze aan de slag met beleidstukken.

In dit jaar zijn vooral de vakdocenten aan zet. Zij kij-ken de beleidsstukken na met nauwkeurig vastgestelde taalcriteria. Wehrmann: ‘Zij werken met criterialijsten die door ons zijn aangereikt. Het zijn lijsten gericht op een globale beoordeling van de talige aspecten. Lijsten waar niet-taaldocenten mee uit de voeten kunnen.’ Bolhuis vult aan: ‘Je verlangt namelijk een bepaalde opbouw van beleidsteksten, de vakdocenten doorzien dat goed. Een fatsoenlijke opbouw en een heldere for-mulering, ondubbelzinnig en correct. Het hoeft niet mooi te zijn.’

Hoe beoordelen de vakdocenten de schrijfproducten?
Wehrmann: ‘We weten dat vakdocenten bij de schrijfpro-ducten van het bestuursatelier de taal meewegen. Per beroepsopdracht is er een op de opdracht toegespitste lijst met talige criteria, die door ons is aangeleverd. We weten niet in hoeverre de taal in het cijfer meeweegt. We kennen niet alle afspraken. Zo werkt zo’n afdeling niet. Je ziet niet alles en je kan niet alles.’

Bolhuis: ‘We hebben geen inbreng in de opdrach-ten die de vakdocenten voor het bestuursatelier ont-werpen. Je moet je ook afvragen of je dat zou willen. Taaldocenten moeten niet de opdrachten bedenken, maar de vakdocenten. Dat geeft een reëler beeld van wat ze later ook te doen krijgen.’

Maar wat gebeurt er dan met taalzwakke studenten?
Wehrmann: ‘De stukken van de taalzwakke studenten worden door ons nagekeken, niet door de vakdocenten. Vakdocenten kunnen ook stukken van andere studenten aan ons voorleggen. Daarnaast geven we voor deze stu-denten extra lessen. Die zijn vrijblijvend, niet verplicht, en je ziet dan ook dat maar weinig studenten er gebruik van maken. Het is heel lastig om een moment te vinden om studenten van verschillende groepen en studiejaar bij elkaar te brengen.’

Het eind van het tweede jaar sluit af met een assess-ment. Alle beroepsproducten van het bestuursatelier zijn dan verzameld in het portfolio. Daar zit ook een reflectieverslag in, waarin de student terugkijkt op zijn

ontwikkeling in het eerste en tweede jaar en vooruitkijkt naar de Leer- en Arbeidsplaats van het derde en vierde jaar. Wat gaat goed en waar moet ik nog aan werken? Een student gaat pas op voor zijn assessment als het reflectieverslag is goedgekeurd, zowel inhoudelijk als op het gebied van het Nederlands. Dat laatste beoordeelt de docent Nederlands.

Effecten?

En? Bereiken jullie wat je wilde bereiken?
Wehrmann: ‘We zijn tevreden. Het tweede jaar moet zich met dit nieuwe curriculum nog bewijzen, maar het eerste jaar heeft tot goede resultaten geleid. We zien bij ons in de lessen behoorlijke vooruitgang. Van doorslaggevend belang is dat studenten weten dat er binnen de opleiding op taal gelet wordt. Als ze zien dat ook vakdocenten op de taal letten, krijg je sowieso al betere teksten. Ook van collega’s krijgen we signalen dat de teksten er beter uitzien dan die van eerdere jaren. Er zijn ook minder klachten van het werkveld. Vanaf het derde jaar hebben de studenten immers vier dagen per week een werkplek en komen ze een dag terug. Andere jaren waren er steeds klachten, dit jaar is dat uitgebleven. We weten nog niet of we een andere kwaliteit studenten afleveren aan het afnemend werkveld, de eerste afstudeerders met dit programma moeten nog komen.’

Bolhuis: ‘Studenten met een orthodox-protestantse achtergrond schrijven door de bank genomen nog het best. Zij schrijven aanmerkelijk beter dan anderen. Onder die groep zitten de goede schrijvers, de eer-ste versie van hun schrijfproduct is dan al voldoende. Doordesemd van de tale Kanaäns. Voor deze groep zit weinig uitdaging in onze lessen, zij hebben het niveau al.’

Is er sprake van taalbeleid of van ondersteunend onder-wijs?

Wehrmann: ‘Meer van ondersteunend onderwijs dan van taalbeleid. We hebben weliswaar bij het programma PTV rekening gehouden met de taalontwikkeling van studen-ten, maar het programma is er niet op toegeschreven. Taal staat niet centraal in de opleiding. We hebben bijvoorbeeld geen inbreng in de opdrachten die de vak-docenten voor het bestuursatelier ontwerpen. Je moet je ook afvragen of je dat zou willen. Taaldocenten moeten niet de opdrachten bedenken, maar de vakdocenten. Dat geeft een reëler beeld van wat ze later ook te doen krijgen.’

HOE DE TAAL TERUGKOMT OP HET MBO

De taalaanpak van het ROC van Amsterdam

Annelies Kappers

Enige tijd geleden was het talenonderwijs op nogal wat Nederlandse mbo's een ondergeschoven kindje. Inmiddels is er veel aan het veranderen: het belang van goed taalvaardigheidsonderwijs wordt op het mbo weer volop onderschreven. Annelies Kappers van Bureau Taal beschrijft hoe het ROC van Amsterdam taal opnieuw op de agenda heeft geplaatst.

Het talenonderwijs is in het beroepsonderwijs de laatste jaren op heel veel plekken verdwenen. Beleidsmakers en managers zagen het niet als noodzakelijk, omdat ze veronderstelden dat het primair onderwijs en vmbo als vooropleiding al voldeden en de taalontwikkeling voltooid was. Leerlingen bleken daarnaast niet echt gemotiveerd en talenonderwijs kostte veel tijd.

Maar het competentiegerichte leren zorgde ervoor dat leerlingen juist heel veel met taal te maken kregen. Zodra je in de beroepspraktijk komt, moet je samenwerken – met collega's en met klanten – en dan is taal een belangrijk instrument, een instrument waaraan je vrij snel ziet of iemand professioneel is. Ook tijdens de opleiding krijgen leerlingen steeds meer met taalvaardigheid te maken. Maar leerlingen én docenten weten nu vaak niet aan welke maatstaven taalgebruik zou moeten voldoen. Het mbo draagt te weinig zorg voor de taalontwikkeling van zijn leerlingen. Gevolg: we kunnen regelmatig in de krant lezen dat het taalniveau van mbo'ers 'schrikbarend laag' is.

De talen (Nederlands en moderne vreemde talen) zijn daarom opnieuw op de kaart gezet in het mbo. Beleidsmakers zijn nu tot de conclusie gekomen dat taalniveau wel degelijk deel uitmaakt van het succes van leerlingen in het beroep. Er zijn referentieniveaus voor taal vastgesteld door de expertgroep Doorlopende Leerlijnen Taal en Rekenen en er is een Raamwerk Nederlands voor het (v)mbo. Deze referentieniveaus zijn in de kwalificatiedossiers opgenomen. Leerlingen moeten aan het eind van hun opleiding de gevraagde niveaus voor lezen, luisteren, spreken, gesprekken voeren en schrijven hebben behaald, en taal wordt onderdeel van het examen.

Een voorbeeld. In het kwalificatiedossier van bijna elk beroep staat dat een mbo-leerling empathie moet kunnen tonen. Dit wordt vervolgens in algemene zin beschreven ('Laat een klant in zijn/haar waarde'). Maar de leerling blijft met het probleem zitten hoe je precies met taal empathie uitdrukt. Dit gebeurt niet uitsluitend non-verbaal. Je moet bijvoorbeeld checken of iemand je begrijpt, je moet kunnen samenvatten wat iemand je heeft verteld en aan een patiënt (in de zorg) of aan een klant (bij de kapper) kunnen beschrijven wat je precies gaat doen.

De referentieniveaus Nederlands hebben docenten Nederland en taalbeleidsmedewerkers een stuk verder gebracht. Zij hebben uiteindelijk een goed instrument om het onderwijs vorm te geven. Er is duidelijk omschreven waar alle vijf taalvaardigheden (lezen, luisteren, spreken, gesprekken voeren, schrijven) aan moeten voldoen op elk niveau. Hier zie je hoevéél taal te maken heeft met professionaliteit: wát zeg of schrijf je precies als je iemand wil overtuigen van de kwaliteit van een bepaald product, de noodzaak van een bepaald medicijn? Denk aan al die situaties waarin een leerling als stagiair gaat adviseren, voorschrijven, ondersteunen et cetera. Hoe

beschrijf je eigenlijk een geur als je in een parfumerie werkt, een gevoel als je in de zorg werkt, een keuze van kleur als je een modeopleiding doet?

Wat heeft het mbo geleerd? Er is pas sprake van echte taalontwikkeling in onderwijs als alle taalvaardigheden zichtbaar zijn. Dan kun je criteria toekennen aan taalgebruik om er effectieve feedback op te kunnen geven. Dan ontstaat taalontwikkeling. We moeten te allen tijde voorkomen dat we weer taallessen apart aanbieden met veel nadruk op schrijven en lezen in geïsoleerde deel-oefeningen zonder samenhang met de praktijk, en veel grammatica en spelling. Zo is er te weinig transfer van kennis en vaardigheden. We moeten zorgen voor consistente feedback met duidelijke criteria die gebaseerd zijn op de nu bestaande referentieniveaus taal.

Aanpak van het ROC van Amsterdam

Het ROC van Amsterdam heeft gekozen voor een competentiegerichte aanpak van het vak Nederlands. In de Standaarden voor Competentiegericht Leren, die binnen het ROC van Amsterdam zijn opgesteld, wordt taalontwikkeling zo veel mogelijk gekoppeld aan de beroepscontext. De school is ervan overtuigd dat niet alleen docenten Nederlands verantwoordelijk zijn voor de taalontwikkeling, maar dat alle docenten consistente feedback moeten geven op taaltaken in het beroep. De referentieniveaus van het Raamwerk Nederlands en de doorlopende leerlijnen taal zijn daarbij leidend.

Het belangrijkste initiatief om dit richting en vorm te geven is de taalcoach. Op dit moment is het beleid van de Firma Taal (Annelies Kappers en Christa Beckers, de taalbeleidsmedewerkers van het ROC van Amsterdam) om elk team op het roc een taalcoach te geven. Een taalcoach is een docent (vaak een docent Nederlands) die het hele team ondersteunt, informeert en schoolt op het gebied van taalontwikkeling. De taalcoach bepaalt met het team wat de belangrijkste taaltaken in het beroep zijn en laat het team kennismaken met de referentieniveaus taal die daarbij horen. Aan de hand van de referentieniveaus taal worden feedbackinstrumenten gemaakt, die door het hele team (en natuurlijk ook leerlingen en

stagebegeleiders) worden gebruikt. De taalcoach zorgt ook voor de criteria voor de taalbeoordeling in de proeve van bekwaamheid, het examenonderdeel in de beroepspraktijk, en andere toetsen.

De taalcoach werkt langs drie lijnen:

- de brede taalaanpak: alle docenten besteden aandacht aan taalvaardigheden van het beroep en geven feedback op taal (taal is teamwork);
- de plek van het vak Nederlands: taallessen zijn gericht op functionele doelen zoals ‘werkoverleg voeren, rapporteren, vakteksten lezen’;
- remediëring: er komt meer gerichte taaltraining voor leerlingen met een NT2-achtergrond of een opvallend laag taalniveau.

Op dit moment zijn er een stuk of veertig taalcoaches actief binnen het hele roc. Nog te veel teams hebben geen taalcoach. Het feit dat een taalcoach een halve dag per week nodig heeft om zijn taak goed te kunnen verrichten, levert natuurlijk problemen op en taalcoaches hebben eerst zelf een behoorlijke training nodig om effectief binnen een team te kunnen werken. Toch kunnen we nu bij enkele teams zien dat de investering wat oplevert: docenten worden taalbewuster, geven feedback op taaltaken van het beroep en leerlingen zien nu beter waar ze aan moeten voldoen en gaan zichtbaar vooruit. Dit resultaat is jammer genoeg pas na een jaar zichtbaar. Ook gaat door de enorme doorstroom onder docenten en opleidingsmanagers regelmatig veel kennis verloren en blijft de inzet van een taalcoach lang nodig.

Bij de brede teamgerichte aanpak is de belangrijkste vraag: wat vraagt het beroep, de opleiding en de maatschappij van de taalvaardigheid van de leerling? Waar mogelijk zullen taalcoaches op zoek gaan naar kritische situaties. Bijvoorbeeld: het gesprek met de klant, het functioneren in een werkplaats waarbij je moet rapporteren. In de meest ideale situatie praten taalcoaches regelmatig met mensen uit het bedrijfsleven om precies te weten hoe die situaties eruitzien. Die kritische situaties worden dan onderdeel van het onderwijs. Op die manier wordt de (beroeps)werkelijkheid de school binnengehaald. De taalontwikkeling wordt op

deze manier versterkt, vooral door de feedback die leerlingen krijgen op hun taal. Alle docenten van een team hanteren immers dezelfde criteria en laten leerlingen elkaar beoordelen.

Moderne vreemde talen

Mbo-leerlingen in een internationale stad als Amsterdam worden in hun beroepspraktijk vaak geconfronteerd met een moderne vreemde taal (mvt) als Engels. Ook hier geldt dat de beroepswerkelijkheid meer betrokken moet worden bij het onderwijs. Op het ROC van Amsterdam ontwikkelen de teams taalleerlijnen die uitgaan van het ERK-niveau (Europees Referentiekader) dat het kwalificatiedossier vraagt. Dat betekent dat ook mvt-docenten beoordelingscriteria moeten kunnen hanteren. Het kwalificatiedossier geeft informatie over beroepstaken, en het is niet moeilijk daaruit taken te destilleren die een leerling in een vreemde taal zal moeten uitvoeren. Het gaat vooral om klantcontacten. Deze – nogal abstract geformuleerde – taken en werkprocessen moeten dan nog worden geconcretiseerd. Dat kan bijvoorbeeld met behulp van een taaltakendagboek dat leerlingen in de stage gebruiken. Het voorbereiden op de beroepstaken vraagt wel wat van de taaldidactische vaardigheden van docenten. Het is nog vaak zo dat docenten zelf beslissen of ze dergelijke taalleerlijnen in het curriculum opnemen en taaltakendagboeken inzetten. Het is de taak van Firma Taal om docenten en team hiermee kennis te laten maken.

Scholing

Om een dergelijke taalaanpak binnen een roc mogelijk te maken is er scholing nodig om management, docenten, leraren in opleiding en stagebegeleiders taalbewuster te maken. Zij kunnen vervolgens de taalaspecten van het beroep goed herkennen. Zodra zij weten wat er van leerlingen wordt verwacht, kunnen zij organiseren dat leerlingen feedback krijgen van alle docenten en écht hun taal ontwikkelen. Daarnaast moeten ze nadenken over de rol van het vak Nederlands in het beroepsonderwijs. Dit is een inhoudelijke, maar ook organisatorische

kwestie. Vandaar dat het management op alle niveaus betrokken moet worden bij de discussie hierover. De aanzet hiervoor krijgt op dit moment vorm.

Onzichtbare taaltaken

Om de bewustwording bij docenten en management op gang te krijgen, hebben Firma Taal van het ROC van Amsterdam (de taalbeleidsmedewerkers) en Script Factory (Maarten van der Burg) een film gemaakt: *Onzichtbare taaltaken*. Het ROC van Amsterdam is de hoofdsponsor en het project ‘Aanvalsplan laaggeletterdheid’ en de Hogeschool Utrecht dragen ook financieel bij.

De film is een educatieve documentaire waarin we leerlingen zien tijdens hun stage. Er is een aantal beroepskritische situaties in beeld gebracht waarbij talen vakvaardigheden allebei een rol spelen. Vervolgens zien we vakdocenten en taaldocenten deze situaties analyseren op taalvaardigheidsaspecten en met elkaar overleggen over hoe je er een les van kunt maken. De laatste stap zetten we ook: we laten een les zien waarin de vakdocent samen met de taalcoach en de leerlingen criteria bedenkt voor de kritische taalsituaties in de praktijk. Er wordt, kortom, in beeld gebracht hoe we de beroepswerkelijkheid in de school kunnen brengen, hoe we daar onderwijs van kunnen maken en hoe de leerlingen de opgedane kennis weer mee kunnen nemen in hun beroepswerkelijkheid. Met deze documentaire en extra materiaal kunnen opleidingsmanagers, directeuren en beleidsmedewerkers inzicht krijgen in de rol van taal in beroep, maatschappij en onderwijs, én zien wat nodig is om leerlingen echt een taalontwikkeling te laten doormaken tijdens hun opleiding. Daarnaast is de film natuurlijk bedoeld voor taalcoaches, vak- en taaldocenten, en stagebegeleiders om met de beelden en het materiaal scholing te kunnen organiseren, discussies op gang te krijgen en voorbeelden te krijgen.

De taal is weer terug op het mbo! Laten we het vieren. ■

De film *Onzichtbare taaltaken* ging in maart 2009 in première. Meer informatie: Annelies Kappers en Christa Beckers, <ott@rocv.nl>. Een trailer van de film is te zien op <www.firmataal.nl>.

BEHEERS EN TOETS JE TAAL

TAALVAAARDIGHEID op de mbo-opleiding Uiterlijke Verzorging

Els Leenders

De opleidingen in het middelbaar beroepsonderwijs werken momenteel samen aan een omvangrijke vernieuwing van de kwalificatiestructuur en het onderwijs. Sinds kort moeten leerlingen aan een zogenoemd taalprofiel voldoen. Maar hoe kun je die taal inbouwen in de opleiding? Els Leenders gaat in deze bijdrage in op twee recente handreikingen die concreet trachten te laten zien hoe taal in een mbo-opleiding aan bod kan komen én kan worden beoordeeld.

Het vak Nederlands is bijna geheel verdwenen uit het middelbaar beroepsonderwijs (mbo). De regionale opleidingscentra (roc's) zijn bezig met een ingrijpende omslag naar competentiegericht onderwijs waarin algemene vakken als Nederlands en wiskunde geïntegreerd worden in de beroepstaken. Daar is veel voor te zeggen. Voor een kapper is bijvoorbeeld de communicatie met de cliënt erg belangrijk; hij zal een klant goed moeten kunnen ontvangen en behandelen. Het ligt voor de hand deze beroeps- en algemene vaardigheden, specifiek voor een kapper, niet apart te onderwijzen, maar hem deze te laten verwerven aan de hand van die beroepstaken.

Maar de ontwikkeling naar kwalitatief goed com-

petentiegericht onderwijs verloopt minder soepel dan gehoopt. De staatssecretaris heeft niet voor niets de invoering van competentiegericht onderwijs verplaatst naar augustus 2010. En in de praktijk blijkt het daarnaast bijzonder lastig de taalvaardigheid Nederlands, maar ook de moderne vreemde talen en rekenvaardigheden, op peil te houden in dit 'nieuwe' mbo. De instroom kent studenten met zeer lage niveaus van taalbeheersing, terwijl het competentiegerichte onderwijs juist een groot beroep doet op de taalvaardigheid van die student. Denk maar aan taken als zelfstandig werken en reflecteren op het eigen functioneren.

Taalprofielen

Om het taalvaardigheidsniveau van hun leerlingen te waarborgen, besloten de Kenniscentra Beroepsonderwijs en Bedrijfsleven in 2005 op instigatie van de MBO Raad om niveaus voor taalvaardigheid op te nemen in de kwalificatiedossiers.¹ In een kwalificatiedossier staat niet alleen beschreven welke beroepstaken een beginnende beroepsbeoefenaar moet kunnen uitvoeren, maar het bevat sindsdien ook een 'taalprofiel'. De roc's baseren hun onderwijs en examinering op deze dossiers. Voor burgerschap en loopbaanontwikkeling is er het document *Leren, Loopbaan en Burgerschap* en ook daarin staan taalniveaus, uitgesplitst naar de vier niveaus van de mbo-opleidingen. Deze niveauaanduidingen zijn gebaseerd op het Europees Referentiekader (ERK). Eind 2007 is het *Raamwerk Nederlands, Nederlands in (v)mbo-opleiding, beroep en maatschappij* beschikbaar gekomen, ook gebaseerd op het ERK.

In tabel 1 staat een voorbeeld van een taalprofiel uit het kwalificatiedossier van een schoonheidsspecialist

	Luisteren	Lezen	Gesprekken voeren	Spreken	Schrijven
C2					
C1					
B2					
B1					
A2					
A1					

Tabel 1. Voorbeeld van een taalprofiel uit het kwalificatiedossier van een schoonheidsspecialist. Het gearceerde gedeelte geeft het te bereiken niveau aan

(mbo 4). Het gearceerde gedeelte geeft aan wat van een aspirant-schoonheidsspecialist wordt verwacht.

De opleidingen Uiterlijke Verzorging

In 2006 startte de Bedrijfstagroep Uiterlijke Verzorging (BTG-UV) een taalproject om de docenten Nederlands in de opleidingen Uiterlijke Verzorging (UV) te ondersteunen. Onder de BTG-UV vallen de opleidingen voor kapper, schoonheidsspecialist, pedicure en grimeur. Een projectgroep van zeven docenten schreef met ondersteuning van Stichting Leerplanontwikkeling twee handreikingen: *UV, beheers je taal!* en *UV, toets je taal!*²

Het taalprofiel uit het kwalificatiedossier beschrijft een taalbeheersingsniveau. Voor docenten en studenten is dan nog niet duidelijk om wat voor taalgebruikssituaties in het beroep het dan gaat. Dat is nu in de handreiking *UV, beheers je taal!* uitgewerkt. Voor elke uitstroomrichting, zoals kapper of grimeur, zijn de taalniveaus geconcretiseerd in situaties waarin de taal gebruikt moet worden, en deze zijn vastgelegd in een branchegericht taalprofiel. In tabel 2 vindt u een voorbeeld van een dergelijk geconcretiseerd taalprofiel.

De docenten Nederlands van de opleidingen Uiterlijke Verzorging hebben deze handreikingen enthousiast

	LUISTEREN	LEZEN	GESPREKKEN VOEREN
B2	<p>Luisteren als lid van een live publiek</p> <ul style="list-style-type: none"> kan presentaties op vakbeurzen, trainingen, cursussen en seminars goed volgen kan lezingen over marktontwikkeling en innovaties goed volgen 	<p>Lezen om informatie op te doen</p> <ul style="list-style-type: none"> kan (digitale) managementinformatie lezen en interpreteren <p>Voorbeeld: <i>branche-informatie HBA, omzetcijfers, scholingsaanbod</i></p>	<p>Bijeenkomsten en vergaderingen</p> <ul style="list-style-type: none"> kan deelnemen aan formele branchegerichte discussies <p>Voorbeeld: <i>regiovergaderingen over vakregelingen, arbeidsomstandigheden veiligheid</i></p> <p>Zaken regelen</p> <ul style="list-style-type: none"> kan sollicitatiegesprekken voeren met potentiële werknemers kan formele gesprekken voeren kan vaardigheden en samenwerking bespreken kan wensen, verwachtingen en mogelijkheden ten aanzien van de begeleiding bespreken (...)

Tabel 2. Geconcretiseerd taalprofiel kapper (mbo-niveau 3)

Naam opdracht	Op naar een job!
Omschrijving	Invullen van een formulier voor een sollicitatie (curriculum vitae (cv)) met daarbij een korte motivatie en het voeren van een sollicitatiegesprek.

NIVEAU

Opleiding	Junior Kapper niveau 2		
Vaardigheid	Beheersingsniveau	Subvaardigheid	Descriptoren branche-gericht taalprofiel
Schrijven	A2	Aantekeningen, berichten, formulieren	De deelnemer kan een formulier (cv) invullen.
Gesprekken voeren	B1	Zaken regelen	De deelnemer kan solliciteren.

ALGEMENE INFORMATIE

Soort opdracht	<ul style="list-style-type: none"> Formulier (cv) invullen met korte motivatie en daarna een gesimuleerd sollicitatiegesprek
Waar wordt de opdracht uitgevoerd?	<ul style="list-style-type: none"> Niet specifiek aan plaats gebonden: thuis/klaslokaal/wellness/examenbureau/kapsalon
Bewijs	<ul style="list-style-type: none"> Cv met korte motivatie Beoordeling van het gevoerde gesprek en handtekening van degene met wie het gesprek gevoerd is Eventueel: videofilmje van het gevoerde gesprek
Indicatie studiebelastingstijd	<ul style="list-style-type: none"> Cv met korte motivatie: 20 minuten Vorbereiding: 30 minuten Sollicitatiegesprek: 15 minuten
Benodigd materiaal	<ul style="list-style-type: none"> Bijvoorbeeld een zelf uitgezochte advertentie waarin een kapper gevraagd wordt Invulformulier curriculum vitae Pen, papier, computer
Hulpmiddelen	<ul style="list-style-type: none"> Woordenboek en cv dat deelnemer al eerder gemaakt heeft
Indicatie benodigde beoordeeltijd	<ul style="list-style-type: none"> Cv met korte motivatie: 15 minuten Gesprek en beoordeling: 25 minuten

Kader 1. Taalassessment 'Op naar een job!'

ontvangen. Studenten blijken in de context van het beroep goed te motiveren voor het werken aan hun taalvaardigheid. Carla Her, taaldocent aan de opleidingen Schoonheid van ROC Mondriaan zegt over de geconcretiseerde taalprofielen: 'Er was niets: geen uren, geen methodes, alleen dus niveaus in een taalprofiel. Met de branchegerichte taalprofielen weten we op welke situaties we ons moeten richten en aan welke taalproducten we moeten werken. De handreiking maakt concreet wat het kwalificatiedossier op het gebied van taal vraagt van de student. We hebben de hele taalleerlijn van de opleiding Schoonheid hierop kunnen baseren.'

Toetsing in taalassessments

Omdat beoordeling van taalvaardigheid ook bij examinering belangrijk wordt, dook nu de vraag op: hoe gaan we taalvaardigheid toetsen en beoordelen? Met deze vraag startte een volgend talenproject van de BTG-UV en dat resulteerde in de handreiking UV, *toets je taal!* Hierin zijn voorbeelden van taalassessments opgenomen. Taalassessments zijn taalopdrachten in een beroepscontext waarmee de docent taalvaardigheid expliciet beoordeelt. Een voorbeeld van een taalassessment vindt u in kader 1.

De beoordeling van de taalassessments is om verschillende redenen complex. De vraag is of het product voldoet aan het vereiste niveau. Maar behalve de taal moet ook de beroepsinhoud in orde zijn en daarvoor is het noodzakelijk dat een vakdocent meekijkt.

De vorm van het product moet ook correct zijn. De docenten uit de projectgroep vonden het moeilijk om een kandidaat af te wijzen wanneer de vorm niet in orde was. Ze vonden zichzelf dan te streng.

Nu gaat men als volgt te werk: de studenten voeren een aantal assessments uit en krijgen daarbij de verbeterpunten. Daar gaan ze aan werken en wanneer ze bij een volgend assessment voldoende scoren, wordt er pas

geëxamineerd. Bij die examinering is de vorm wel het eerste criterium. De aldus verkregen formats voor het ontwikkelen en beoordelen van taalvaardigheid worden binnen ROC Mondriaan ook bij andere opleidingen ingezet. Carla Her: 'Bij Mode maken we nu opdrachten aan de hand van deze formats en ook de taaldocenten van de andere afdelingen zijn enthousiast.'

Ook over de handreiking UV, *toets je taal!* zijn veel docenten enthousiast. Het document geeft waardevolle tips rond examinering, vindt Her, omdat die tips een docent houvast geven in de periode dat de richtlijnen vanuit het ministerie nog ontbreken. 'We examineren nu met een opdracht drie vaardigheden in een groepje van acht deelnemers en dat neemt drie uur in beslag. De deelnemers leggen een leesdossier aan, ze presenteren en ze voeren een gesprek met elkaar. Zonder de handreiking UV, *toets je taal!* waren we daar niet op gekomen. Wij gebruiken beide publicaties intensief.'

De BTG-UV zag tijdig in dat taaldocenten behoefte hebben aan concretisering van de taalniveaus. Daarom zijn deze handreikingen ontwikkeld. En dat was een goede stap. Een nieuwe ontwikkelclub van taaldocenten zal meer taalassessments voor de opleidingen UV gaan opleveren. ■

NOTEN

- Meer informatie over de kwalificatiedossiers in het mbo vindt u op <www.kwalificatiesmbo.nl>.
- UV, *beheers je taal!* en UV, *toets je taal!* zijn aan te vragen bij de MBO Raad, via <www.mboraad.nl>, 'Publicaties'.

LITERATUUR

Bohenn, E., Jansen, F., Kuypers, C., Thijssen, R., Schot, I., & Stockmann, W. (2007). *Raamwerk Nederlands, Nederlands in (u)mbo-opleiding, beroep en maatschappij*. 's-Hertogenbosch: CINOP. Gemeenschappelijk Procesmanagement Competentiegericht Beroepsonderwijs. (2007). *Leren, Loopbaan en Burgerschap*. Verkregen via <www.mbo2010.nl>.

DESKUNDIGEN EN BELEIDSMAKERS OVER TAALBELEID

TAALBELEID IN HET VOORTGEZET ONDERWIJS VERGT EEN BREDE AANPAK over de verbetering van het Nederlandse taalonderwijs

Marja van Bijsterveldt-Vliegenthart
Staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap

Taal is onmisbaar om op school en in de maatschappij goed te kunnen functioneren. Daarom mag taal niet alleen de verantwoordelijkheid zijn van docenten Nederlands. Staatssecretaris van Onderwijs, Marja van Bijsterveldt-Vliegenthart, juicht dan ook het invoeren van schoolbreed taalbeleid toe. Met geld en kennis probeert het ministerie van OCW scholen te helpen om dit beleid vorm te geven.

Het Nederlandse onderwijs scoort bovengemiddeld in internationale onderzoeken. Maar het is niet enkel rozengleur en maneschijn. Een derde van de mbo-leerlingen beheerst het Nederlands niet goed genoeg om het lesmateriaal helemaal te begrijpen. En te veel beginnende studenten aan pabo's en lerarenopleidingen halen het vereiste taal- en rekenniveau niet.

Dat is niet volledig te wijten aan het Nederlandse taal- en rekenonderwijs. Uiteraard spelen ook aanleg, motivatie en thuissituatie een rol. Bij veel studenten thuis wordt bijvoorbeeld nauwelijks of niet goed Nederlands gesproken. Maar dat neemt niet weg dat we goed moeten kijken naar het onderwijs en kritisch moeten zijn op kennis en vaardigheden van de leraar.

Gebrek aan helderheid

Een belangrijk probleem is het gebrek aan heldere eisen, herhaling en gebrek aan verdieping. Scholen weten meestal niet goed welke kennis en vaardigheden leerlingen precies bij binnenkomst moeten hebben. Daardoor wordt stof vaak onnodig overgedaan en worden verworven kennis en vaardigheden niet voldoende

onderhouden – met als gevolg dat het niveau van de leerlingen niet stijgt, maar juist daalt. Daar moet dus in elk geval iets aan gebeuren. Er zijn ijkpunten nodig die aangeven waar leerlingen op verschillende momenten van het leerproces moeten staan op het gebied van rekenen en taal. Elke leerling moet aan die ijkpunten kunnen worden getoetst.

Ik heb een groep van deskundigen, de expertgroep Doorlopende Leerlijnen Taal en Rekenen, hierover inhoudelijk om advies gevraagd. Eind januari 2008 heb ik dat advies ontvangen. De expertgroep heeft voor de doorlopende leerlijnen een referentiekader ontworpen met vier niveaus. Zo'n referentiekader maakt duidelijk wat de basiskennis en basisvaardigheden op het gebied van taal en rekenen moeten zijn. Bij leerlingen van twaalf, zestien en achttien jaar wordt gekeken in hoeverre ze aan deze referentiekaders voldoen. Ieder referentiekader heeft twee niveaus of kwaliteiten: een fundamentele kwaliteit – zeg maar het basisniveau – en een streefkwaliteit. Deze laatste is een niveau dat leerlingen kunnen halen die meer in hun mars hebben. De fundamentele kwaliteit is het niveau dat alle leerlingen van een bepaalde leeftijd moeten halen. In de referentiekaders is ook vastgelegd hoe de onderdelen ervan op elkaar aansluiten, hoe bepaalde kennis en vaardigheden worden onderhouden, en welke kennis en vaardigheden worden verdiept.

Drempels

Tussen de vier niveaus in het referentiekader is er sprake van overgangen. Niet alle leerlingen maken zo'n overgang heel soepel; leerlingen missen soms bepaalde kennis. Deze kennis moet dan bijgespijkerd worden. Dankzij de referentiekaders is de kennis die leerlingen op een bepaald niveau moeten hebben, uitvoerig beschreven. Hierdoor wordt het een stuk gemakkelijker om deze overgangen goed te maken.

Leraren en schoolleiders zijn enthousiast over de referentieniveaus. Dat is gebleken uit de gesprekken die de expertgroep heeft gevoerd én uit gesprekken die ikzelf met leraren voerde. Daarom neem ik het advies over om referentieniveaus voor taal en rekenen vast te leggen voor de basisschool, het voortgezet onderwijs en het middelbaar beroepsonderwijs.

Nederlands leer je bij voorkeur uiteraard niet pas vanaf de basisschool. Daarom wordt er ook stevig geïnvesteerd in de voor- en vroegschoolse educatie (vve). Om goed Nederlands te leren, heb je bovendien een leraar nodig die weet wat er van hem verwacht wordt. Daarom wordt er via de Kwaliteitsagenda Lerarenopleidingen gewerkt aan een verhoging en borging van kwaliteit van de lerarenopleidingen met betrekking tot de basisvaardigheden Nederlands.

Wat en hoe

Scholen moeten de referentieniveaus in het onderwijs integreren, maar mogen zelf bepalen hoe ze dat doen. Die taakverdeling – de overheid bepaalt het ‘wat’, de scholen het ‘hoe’ – is in lijn met het advies van de commissie-Dijsselbloem*.

In het voortgezet onderwijs houden vooral vakleerkrachten zich met Nederlands bezig. Het gevaar bestaat dat de verantwoordelijkheid voor goed Nederlands alleen bij hen komt te liggen. Natuurlijk is de vakleerkracht verantwoordelijk voor de vakkennis, maar het helpt enorm als ook bij de andere vakken aandacht aan het Nederlands wordt besteed. Het is echter aan de scholen om invulling aan een dergelijk taalbeleid te geven.

Daarom is het belangrijk om de referentieniveaus schoolbreed in te voeren. Het ministerie van OCW gaat scholen daarbij ondersteunen. Tot eind 2008 kregen leraren en schoolleiders ruim gelegenheid om mee te spreken over de inhoud van de referentieniveaus en de manier waarop ze worden ingevoerd. Via pilots, veldraadplegingen en een klankbordgroep van leraren zorgen we er zo voor dat de vastgestelde inhoud van de referentieniveaus breed wordt gedragen. In de school moet het immers gebeuren.

Aantoonbare verbetering

Zoals gezegd, wil ik mij niet bemoeien met de vraag hoe scholen de referentieniveaus invoeren. Dat kunnen scholen zelf heel goed. Het vereist wel een flinke inspanning van ze, want het bijhouden van rekenen en taal is in het voortgezet onderwijs niet vanzelfsprekend. Daarom steun ik scholen met 200 miljoen euro uit de Regeling Kwaliteit Voortgezet Onderwijs.

Ik verwacht dat ze met dat geld in de eerste plaats zorgen voor een aantoonbare verbetering van de taal- en rekenprestaties. Verder wil ik dat de taal- en reken-niveaus een plek krijgen in het eindexamen. Het eindexamen Nederlands moet ook inhoudelijk verbeterd worden. Levende Talen heeft het initiatief genomen om met een nieuwe opzet van het centraal examen te experimenteren, waarbij ook schrijfvaardigheid onderdeel is van de toetsing. Dat initiatief ondersteun ik financieel.

Als voorbereiding op de examens krijgen leerlingen diagnostische toetsen. De eerste toetsen zijn beschikbaar in april 2009, zodat leraren Nederlands hun leerlingen dan al langs de meetlat van de referentieniveaus kunnen leggen. Als blijkt dat leerlingen tekortschieten, is er tijd om daar voor de examens nog iets aan te doen.

De onderwijsondersteunende instellingen (SLO, LPC, Cito, CINOP, Freudenthal Instituut, Expertisecentrum Nederlands) zorgen voor een goed ondersteuningsaanbod voor de scholen in het primair, voortgezet en middelbaar beroepsonderwijs. Ook worden er bij- en nascholingsprogramma's voor zittende leraren ontwikkeld. Ik zal samen met mijn collega's Dijkema en Plasterk alle scholen en instellingen in Nederland verder informeren over het programma doorlopende leerlijnen taal en rekenen. Op de website van het ministerie van OCW (<www.minocw.nl>) komt goede informatie te staan, net als op <www.taalenrekenen.nl>. Daar komen ook veelgestelde vragen en antwoorden, en de contactgegevens van een helpdesk te staan.

Het moet in de klas gebeuren

Taal mag niet alleen een verantwoordelijkheid van leraren Nederlands zijn. Het moet beleid worden van de hele school. Taal is met rekenen immers onmisbaar om op school en in de maatschappij te kunnen functioneren. Wie die basisvaardigheden niet goed beheerst, heeft daar veel last van. In mijn vele gesprekken met scholen heb ik gemerkt dat scholen die visie delen, maar dat ze moeite hebben om beter taal- en rekenonderwijs te geven. Vandaar dat ik ze steun, met geld en kennis. En vandaar ook dat ik het verschijnen van dit themanummer toejuich, omdat ik hoop dat het scholen inspireert en op ideeën brengt. Want de overheid zet het probleem op de agenda en steekt er geld in met de Kwaliteitsagenda Onderwijs met Ambitie. Maar de kwaliteitsverbetering van taal en rekenen moet toch vooral in de klas realiteit worden. ■

NOOT

* Parlementaire onderzoekscommissie die de onderwijsvernieuwingen in Nederland van de afgelopen twintig jaar heeft onderzocht.

DE LAT HOOG VOOR TALEN IN IEDERE SCHOOL Goed voor de sterken, sterk voor de zwakken

Frank Vandenbroucke
Minister van Werk, Onderwijs en Vorming

Begin 2007 kwam de Vlaamse minister van Werk, Onderwijs en Vorming, Frank VandenBroucke, met een ambitieuze talenbeleidsnota. In deze bijdrage licht hij de belangrijkste punten uit deze nota toe.

taalachterstand en met de sociaal-culturele achtergrond van de leerlingen. Om die reden leg ik sterk de nadruk op een goede beheersing van de onderwijstaal: twee van de tien proeven in mijn *Tienkamp voor gelijke onderwijskansen* verwijzen naar taal. Iedereen over de lat krijgen vergt ambitie, vasthoudendheid en vooral veel pedagogische creativiteit. Daarom moeten alle vakken – ook de niet-taalkvakken – aandacht schenken aan de taalvaardigheid van leerlingen.

Ik stel de schoolloopbaan van leerlingen graag voor als een ladder, van de kleuterklas naar het hoger onderwijs. Wil je als leerling de ladder met succes beklimmen, dan moeten de sporten op haalbare afstand van elkaar staan, dat wil zeggen elk nieuw niveau moet goed aansluiten bij het vorige. We hebben dus doorlopende leerlijnen voor taal nodig.

Maatregelen en acties

Een visie verkondigen in een talenbeleidsnota volstaat niet om duurzame vernieuwing tot stand te brengen. Naast een scenario met prioritaire maatregelen en concrete acties is het engagement van velen nodig om de vooropgestelde doelen te bereiken.

In september 2007 vond in Gent een talentweedaagse plaats. De doelgroep bestond uit leraren, directeurs, pedagogisch begeleiders, inspecteurs en nascholers uit de verschillende onderwijsniveaus. Dit talenevenement creëerde met sessies, debatten en goede praktijkvoorbeelden een breed draagvlak voor de talenbeleidsnota. Op deze talentweedaagse werd de lancering van een talenwebsite <www.delathoogvoortalen.be> aangekondigd.

Begin februari 2007 legde ik een ambitieuze talenbeleidsnota *De lat hoog voor talen, goed voor de sterken en sterk voor de zwakken* voor aan het Vlaamse parlement. De nota zet in op twee pijlers: kwaliteitsvol Nederlands en degelijke vreemdetalenbeheersing voor iedere jongere in elke school. De nota richt zich in de eerste plaats op het leerplichtonderwijs, maar heeft ook implicaties voor het kleuteronderwijs en voor de lerarenopleiding.

Taal is een krachtig bindmiddel in elke, maar zeker in de Vlaamse samenleving. De Nederlandse taal vormt immers een essentieel element van onze identiteit. Ervoor zorgen dat elke jongere op een voldoende hoog en rijk niveau kan communiceren in het Nederlands, is dan ook een belangrijke maatschappelijke opdracht.

Taalbeleid is ook een kwestie van gelijke kansen. Zwakke schoolprestaties hebben vaak te maken met

1. Kleuterparticipatie

Kinderen die geen kleuteronderwijs gevolgd hebben, starten vaak met achterstand in het eerste leerjaar. Kleuters voldoende snel en regelmatig naar school krijgen, is dus de opdracht.

Vanaf het schooljaar 2010–2011 kunnen ouders hun kind pas inschrijven in het eerste leerjaar van het Nederlandstalig basisonderwijs als het al een jaar in een Nederlandstalige kleuterklas heeft gezeten. Ik verwacht van de ouders ook betrokkenheid en een positieve houding tegenover het leren van goed Nederlands.

Specifieke maatregelen ondersteunen het kleuteronderwijs: extra lestijden om de capaciteitsproblemen in de instapklasjes op te lossen, en meer lestijden en zorg+-uren voor scholen en scholengemeenschappen met veel kansarme kleuters. Kleuteronderwijzers in zones met 25 procent GOK-leerlingen¹ ontvangen tweedelijns-ondersteuning.

In het 'Jaar van de Kleuter' kreeg taal een prominente plaats. Scholen konden op provinciale ontmoetingsdagen van elkaar leren via goede praktijkvoorbeelden.

2. Talensensibilisering, initiatie Frans en CLIL

In Vlaanderen start formeel onderwijs Frans vanaf het vijfde leerjaar van het basisonderwijs; in Brussel gebeurt dat vanaf het derde leerjaar. Vroege vreemdetaalverwerking in het kleuter- en in het basisonderwijs stimuleer ik via talensensibilisering (kinderen spelenderwijs en dus onbewust met vreemde talen leren omgaan) en initiatie Frans (een inleidende kennismaking voor formeel onderwijs Frans).

In heel wat lidstaten van de Europese Unie bestaat een verscheidenheid aan CLIL-initiatieven (*Content and Language Integrated Learning*), waarbij zaakvakken in een vreemde instructietaal aangeboden worden. Om de kwaliteit van het vreemdetaalonderwijs te verbeteren zonder bijkomend te investeren in extra lessen, lijkt CLIL een goede oplossing. Toch wil ik in Vlaanderen omzichtig omgaan met deze aanpak. Voor kinderen die thuis geen Nederlands spreken, vormt ons onderwijs immers al een taalbad in het Nederlands. Het Nederlands is daarenboven geen wereldtaal waarmee kinderen ook buiten de school geconfronteerd worden.

Daarom opteer ik voorlopig voor een beperkt CLIL-experiment (met Frans of Engels) in negen secundaire

scholen in Vlaanderen. Een universitair onderzoeksteam begeleidt het proefproject.

3. Aangepaste eindtermen en ontwikkelingsdoelen

Aangepaste eindtermen en ontwikkelingsdoelen schep- pen duidelijkheid over de resultaten die ik verwacht. De eindtermen Nederlands voor het basisonderwijs en de eerste graad secundair onderwijs werden herbekeken, onder meer in het kader van schoolse taalvaardig- heid, en begrippen en strategieën die leerlingen moe- ten verwerven. De overgang van basis- naar secundair onderwijs kreeg bijzondere aandacht. De eindtermen taalbeschouwing en taalvaardigheid werden aangepast. De Entiteit Curriculum ontwierp een beperkte, maar verplichte termen- en begrippenlijst en een meer uitge- breide servicelijst voor de scholen. Zo weten alle taal- leraren welke begrippen ze moeten aanleren en welke termen ze daarbij moeten gebruiken. De eindtermen taalbeschouwing voor de tweede en derde graad wor- den herwerkt om doorlopende leerlijnen te verkrijgen. Ontwikkelingsdoelen schragen voortaan het onthaal- onderwijs voor anderstalige nieuwkomers.

Frans is sinds kort decretaal verplicht in het Vlaamse basisonderwijs. Dit betekent dat de leerlingen de eind- termen Frans moeten bereiken op het einde van het zesde leerjaar. De ontwikkelcommissies onderzochten vooral de aansluiting tussen de eindtermen van het basis- en secundair onderwijs, en de verhouding tussen kennis en vaardigheden. In de B-stroom van de eerste graad² boden heel wat scholen al Frans aan binnen het complementaire gedeelte. De bestaande ontwikkelings- doelen werden echter herbekeken in het licht van het verplichte statuut dat zij nu krijgen in de B-stroom.

Door Frans én Engels voortaan verplicht op te nemen in de basisvorming van het algemeen (a.s.o.), technisch (tso) en kunstsecundair onderwijs (k.s.o.), realiseren we voor de betrokken leerlingen de Europese doelstelling van kennis van twee vreemde talen. Voor het beroeps- secundair onderwijs (b.s.o.) maakte ik één vreemde taal (Engels of Frans) verplicht binnen de basisvorming.

De Entiteit Curriculum stemde de eindtermen Frans en Engels af op het Europese Referentiekader. Aan de meer functionele doelen voegden de ontwikkelcom- missies een culturele dimensie met sociaal-culturele en interculturele aspecten toe.

4. Periodieke peilingen

Sinds 2002 worden in Vlaanderen periodieke peilingen afgenomen. Die peilingen onderzoeken in welke mate leerlingen in Vlaanderen de eindtermen of de ontwikke- lingsdoelen bereiken. Ze zorgen ook voor een grondige analyse van de sterke en zwakke plekken in het onder- wijscurriculum.

In 2007 werden peilingen afgenomen in het basis- onderwijs voor luisteren en lezen Nederlands, en in de A-stroom van de eerste graad secundair onderwijs voor Frans. In 2008 vond voor het basisonderwijs een pei- ling Frans plaats. In 2010 en 2011 volgen respectievelijk peilingen Nederlands aan het einde van het secundair onderwijs en voor de A-stroom van de eerste graad. In 2012 zal onderzocht worden of de leerlingen de eindter- men bereiken van een moderne vreemde taal in de derde graad secundair onderwijs.

De resultaten van de peilingsproeven worden telkens geanalyseerd. Leraren, pedagogische begeleiders en ont- werpers van leermiddelen zoeken samen met de Entiteit Curriculum naar concrete verbeteracties. Parallelversies zorgen voor leerkanalen in scholen die niet werden gese- lecteerd voor de peilingstoetsen. Daarnaast kunnen scholen taaltoetsen inzetten op scharniermomenten in de schoolloopbaan van hun leerlingen.

5. Nascholingen

Vorig schooljaar waren de nascholingen op initiatief van de overheid rond het thema taal een succes. Zij mikten op de taalversterking van kleuters en van jonge kinderen in de eerste graad van het basisonderwijs, op de versoe- peling van de overgang Frans van basis- naar secundair onderwijs en op de verhoging van de taaldidactische competenties van leerkrachten in het secundair onder- wijs. In het schooljaar 2008–2009 worden deze drie the- ma's hernomen. De prioritaire nascholing is daarnaast gericht op talensensibilisering en taalinitiatie Frans.

6. Uitwisselingen

Uitwisselingen voor leerkrachten, directeuren en leer- lingen tussen scholen van de drie taalgemeenschap- pen van België werden mogelijk gemaakt. In Wallonië vonden navormingssessies Frans voor leerkrachten en voor directies van het Nederlandstalig basisonderwijs

plaats; omgekeerd was dat het geval voor Franstaligen in Vlaanderen.

Leerkrachten van de tweede en derde graad basison- derwijs en van de eerste graad secundair onderwijs van Nederlandstalige en Franstalige scholen van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest maken sinds 2008 intensief ken- nis met elkaars taal en schoolsysteem.

7. De lerarenopleiding

Talige competenties behoren nu expliciet tot de basis- competenties van de leerkracht. Elke lerarenopleiding zal dus een visie moeten hebben op taal, taalvaardigheid en taal(vaardigheids)onderwijs. 'Werk maken van een taalbeleid' werd ingeschreven in de beheersovereen- komsten die de overheid met de expertisenetwerken en het regionaal platform van de lerarenopleidingen afsloot.

Een gedeelde verantwoordelijkheid

Mijn talenbeleidsnota geeft ruimte aan scholen, instel- lingen en scholengemeenschappen om via een meer- jarenplan een talenbeleid te concretiseren, maar stelt ook duidelijke verwachtingen. Zo verwacht ik van alle directies en middenkaders bereidheid om van talenbe- leid een prioritair aandachtspunt te maken. De peda- gogische begeleidingsdiensten, de lerarenopleidingen en de nascholers zullen hen daarbij ondersteunen. De onderwijsinspectie controleert vanaf januari 2009 ook het talenbeleid als kwaliteitsaspect.

De verantwoordelijkheid voor talenbeleid is dus niet meer de exclusieve verantwoordelijkheid van taalleraren alleen. Van alle leraren verwacht ik ambitie om zich op talig vlak te professionaliseren, zodat taalondersteuning en zorg voor taal doordringt tot op het klassenniveau. Van de leerlingen en de studenten verwacht ik inzet en verantwoordelijkheidszin om hun grotere of kleinere taaltalenten tot een zo hoog mogelijk niveau van ontwik- keling te brengen. ■

NOTEN

1. GOK staat voor gelijke onderwijskansen voor kinderen die beant- woorden aan gelijkekansenindicatoren.
2. B-stroom: het eerste leerjaar B en het beroepsvoorbereidend jaar.

TAAALBELEID

NET ZO VANZELFSPREKEND ALS FIETSVERLICHTING

Folkert Kuiken

Normaliter spreek ik Nederlands. Natuurlijk: de buitenlandse toerist die me de weg vraagt, sta ik graag in een andere taal te woord, evenals de pas gearriveerde Spaanse gastonderzoeker. Maar als ik in een winkel in het Engels word aangesproken – wat in Amsterdam regelmatig het geval is –, volhard ik in het Nederlands, net zoals ik op de conditietraining niet zoals mijn medesporters meteen in het Engels overga als zich daar een Fransman aandient die zich weliswaar met accent, maar toch vrij behoorlijk in het Nederlands kan uitdrukken.

Op deze wijze voer ik mijn ‘taalbeleid in het klein’: thuis, op straat, bij het boodschappen doen en op het werk. Ik heb NT2-leerders te vaak horen klagen hoe frustrerend het is om je best te doen in het Nederlands en vervolgens antwoord te krijgen in een andere taal. Het ontnemt hun namelijk de mogelijkheid om hun Nederlands te oefenen en te verbeteren. Niet doen dus.

Zo voert iedereen, bewust dan wel onbewust, zijn eigen taalbeleid. De winkelier die een bordje ‘English spoken’ in de etalage zet om toeristen te trekken, het stadsdeel dat besluit niet langer viertalige folders uit te geven, omdat anderstaligen na een inburgeringscursus op z’n minst een basisniveau in het Nederlands hebben bereikt, of de overheid die ouders propageert om thuis Nederlands te spreken.

Inderdaad: uit het *Jaarrapport integratie 2008* blijkt dat niet-westerse allochtone leerlingen die thuis Nederlands spreken, beter presteren dan leerlingen bij wie thuis geen Nederlands wordt gesproken. En natuurlijk is het goed als ouders gestimuleerd worden tot een zo goed mogelijke taalvaardigheid in het Nederlands, maar de overheid moet zich niet bemoeien met de taal die achter de huisdeur wordt gesproken. Dat maken de bewoners

van dat huis zelf wel uit.

Op school daarentegen verdient een goede beheersing van het Nederlands alle aandacht. Het is het medium waarin de leerstof wordt overgedragen, en het vormt de sleutel tot het vervolgonderwijs. Elke docent is een taaldocent en taalbeleid betreft alles en iedereen binnen de school, waarbij de directie vooral de aanjager van dit beleid moet zijn. Deze slogans van de afgelopen jaren klinken inmiddels misschien als clichés, maar ze zijn er niet minder waar om.

Het gaat er daarbij niet zozeer om wat er over taalbeleid op papier staat, maar vooral hoe zich dit vertaalt in het concrete gedrag van de leerkracht in de klas. Veel context bieden, taalsteun geven aan taalzwakke leerlingen en de leerlingen stimuleren tot interactie: nog eens drie wijsheden die zo op een tegeltje kunnen, maar voor leerlingen wel het verschil maken tussen een taalzwakke en een taalrijke omgeving.

Verder heeft de ervaring geleerd dat er steeds weer nieuwe impulsen aan taalbeleid gegeven moeten worden om te voorkomen dat de aandacht ervoor na verloop van tijd afneemt. Wat dat betreft, is het net als met de fietsverlichting: hoe vaker er gecontroleerd wordt, hoe minder onverlichte fietsers er door de stad rijden. Tegenwoordig is de wet niet meer zo streng dat de verlichting op een bepaalde hoogte op de fiets moet zijn aangebracht. Maar de regelmatige controles hebben er wel toe geleid dat iedereen tegenwoordig met een duidelijk lampje zichtbaar is. Voor taalbeleid geldt iets dergelijks: het kan op vele manieren geïmplementeerd worden, maar wie eraan deelneemt – en wie is dat niet in het onderwijs? –, moet er wel goed voor toegerust zijn, en dit onderhouden. ■

EEN PROCES VAN LANGE ADEM

Hilde Hacquebord

Taalbeleid is een steeds weerkerend beleidsthema waarvoor scholen zich uitgedaagd zien. Wat moeten we onder dit thema verstaan? Iedereen is het erover eens: we moeten taalbeleid zien als een geïntegreerd onderdeel van het onderwijskundige beleid van de school en van het pedagogisch-didactische handelen van alle docenten. Maar dit is een te algemene karakterisering, waar je niet veel mee opschiet als je concreet met taalbeleid aan de slag wilt gaan. Taalbeleid is ook een proces van lange adem waarbij scholen hun eigen weg moeten volgen. Een goed taalbeleid is niet iets wat van buitenaf kan worden voorgeschreven, en er is geen recept voor. Een goed taalbeleid komt tot stand op basis van jarenlange visieontwikkeling, zelfonderzoek, analyse en evaluatie in de eigen schoolorganisatie. De inzet vanuit de schoolleiding geeft hierbij de doorslag, evenals de oprechte betrokkenheid van alle docenten en begeleiders.

Als we kijken naar wat er tot nu toe is gerealiseerd aan taalbeleid op scholen voor voortgezet onderwijs, dan zien we dat veel scholen het taalbeleid opvatten als een vorm van leerlingenzorg, uitgevoerd in remedial teaching of in aparte steunlessen buiten het reguliere curriculum. De taalproblemen van leerlingen, waaronder dyslexie, vormen hier het uitgangspunt. Bij deze vorm worden specifieke deskundigen ingezet, terwijl andere docenten nauwelijks bij de uitvoering ervan zijn betrokken; het is vooral bedoeld ter compensatie van gesignaleerde taalkorten bij een beperkt aantal leerlingen. Deze vorm van taalbeleid wordt vaak als onbevredigend en ineffectief ervaren, en zo wordt er dan een appel gedaan op de schoolleiding om te komen tot een breder gedragen taalbeleid.

Scholen die taalbeleid meer schoolbreed willen opzetten, willen in principe dat alle leerlingen ervan profiteren. In deze special zien we voorbeelden van deze opvatting van taalbeleid op diverse scholen. Op elk van deze scholen proberen voortrekkers hun enthousiasme door te geven aan collega’s, en wordt geprobeerd een breed draagvlak te creëren. Bij deze scholen is er altijd een directie die zich ondersteunend opstelt en structureel middelen, geld en menskracht beschikbaar stelt. Een belangrijke succesfactor blijkt ook de invoering van concrete en hanteerbare instrumenten, materialen en werkwijzen te zijn.

Op basis van jarenlange ervaring met het helpen invoeren van taalbeleid hebben ondersteunende instel-

lingen inmiddels instrumenten en werkwijzen ontwikkeld waarmee scholen concreet aan de slag kunnen. Zo is de CED-Groep in Rotterdam gestart met het project ‘Robuust’, waaraan scholen kunnen deelnemen als ze bereid zijn in te zetten op elk van de volgende pijlers, die tezamen staan voor een succesvol taalbeleid:

- taalscreening van alle leerlingen;
- doorlopende taalleerlijnen op curriculumniveau;
- uitbreiding van de leertijd om de taalvaardigheid te vergroten van leerlingen die dat nodig hebben;
- taalgerichte didactiek en professionalisering van docenten;
- bevordering van het buitenschoolse lezen;
- de inbedding van taalbeleid in schoolbeleid.

Een ‘robuuste’ aanpak, dat wil zeggen: op alle fronten tegelijk serieus en doelgericht aan de slag. Daarbij kan externe begeleiding, ook in de vorm van scholennetwerken, een belangrijke ondersteuning zijn.

Rest nog de vraag: waar hebben we het over als het gaat over ‘het vergroten van de taalvaardigheid van leerlingen’? Een urgente insteek is het vergroten van de *functionele leesvaardigheid* van de leerlingen, en daarmee samenhangend de *woordenschat*. Over hoe dat kan worden bereikt, hebben we inmiddels de nodige inzichten samengevat in het in september 2008 uitgekomen rapport *Aan het werk!** van de Nederlandse Taalunie. Het zou echter jammer zijn wanneer taalbeleid wordt verengd tot uitsluitend ‘leesbeleid’. De overige domeinen van taalbeleid, waaronder de *functionele schrijfvaardigheid*, staan in het voortgezet onderwijs helaas nog in de kinderschoenen. Dit hangt wellicht samen met het feit dat het meeste taalbeleid in het voortgezet onderwijs zich vooral op de onderbouw richt. Maar aangezien taalbeleid een proces van jaren is, valt te voorspellen dat het zich over een aantal jaren meer zal gaan richten op de bovenbouw en dat dan ook schrijven en andere taalvaardigheden meer aandacht zullen krijgen. Het gaat erom een functioneel perspectief op de taalvaardigheidsontwikkeling van alle leerlingen – in alle leerjaren – te ontwikkelen en dit vervolgens ook de klas in te brengen bij alle vakken. ■

NOOT

* *Aan het werk!* is opgesteld door een werkgroep van de Nederlandse Taalunie, bestaande uit Nora Bogaert, Hilde Hacquebord, Jan Rijkers, Saskia Timmermans, Marianne Verhallen en Jeroen Devlieghere. Het rapport kan worden besteld bij de Nederlandse Taalunie of gratis worden gedownload vanaf <www.taalunieversum.org>.

TIJD VOOR LANDELIJK TAALBELEID VOOR HET BASISONDERWIJS

Ronald Zwiers

In de afgelopen twee jaren heeft de taal- en spellingsvaardigheid van eerstejaarsstudenten pabo veel aandacht gekregen. Maar over de taalvaardigheid van degenen die al in het basisonderwijs werken, hoor je weinig.

Al jaren leveren onder anderen leidsters in de voorschoolse educatie en onderwijsassistenten hun aandeel aan het onderwijs. De voorschoolse educatie is erop gericht om bij twee- tot vierjarigen uit risicogroepen achterstanden in de ontwikkeling zo veel mogelijk te voorkomen. Daarbij hoort uiteraard ook aandacht voor hun taalontwikkeling Nederlands. Kinderen op de voorschool zijn voor hun taalontwikkeling Nederlands in belangrijke mate aangewezen op het goede voorbeeld van het (hele) personeel. In de praktijk tref je op veel voorscholen leidsters aan die het Nederlands zeker niet voorbeeldig beheersen. Menige ouder zal ook wel eens de wenkbrauwen hebben gefronst over het taalgebruik en de spelling in een brief van de basisschool. Sommige besturen van basisscholen ondernemen daarom actie om de beheersing van het Nederlands van hun personeel te verbeteren.

Voor nascholing van personeel van basisscholen namen wij een schriftelijke toets af. Die toets vormt een afspiegeling van de landelijke taaltoets voor eerstejaarsstudenten pabo. Voor de goede orde: het ging hier om een groep waarover directies zich al zorgen maakten: niet alleen om leerkrachten maar ook om assistenten en schoolcontactpersonen. De resultaten waren zorgwekkend. In het domein werkwoordsspelling, met twintig in te vullen werkwoordsvormen, maakte slechts een van de 44 deelnemers geen enkele fout, het gemiddelde aantal fouten lag op 5,6. In veertig tweekeuzevragen 'overige spelling' scoorde één deelnemer als beste één fout en lag het gemiddelde op ruim elf fouten. In het onderdeel

'formuleren' (naar voorbeeld van de landelijke taaltoets voor de pabo), met dertig tweekeuzevragen, was het gemiddelde aantal fouten 13,6.

Ondanks het geringe aantal deelnemers zie ik in deze resultaten een bevestiging dat de zorg van de overheid verder zou moeten gaan dan alleen een controle op de instroom van studenten op de pabo (en de aankondiging van een controle op de uitstroom). Met name voor het zittende personeel in het basisonderwijs is dringend aandacht nodig voor de eigen vaardigheid Nederlands. Voor zover personeel in het basisonderwijs nascholing volgt, is die scholing vaak pedagogisch-didactisch van aard. Scholing gericht op de vakinhoudelijke kennis is hier echter allereerst aan de orde, als essentiële voorwaarde voor de kwaliteit van het onderwijs op de basisschool.

Op vakinhoudelijke bijscholing voor vakken als taal en rekenen lijkt een soort taboe te rusten. Het volgen van nascholing heeft in het basisonderwijs doorgaans een min of meer vrijblijvend karakter en voor zover er een dwingend element is, betreft dat vooral het aantal uren en niet de aard van de scholing. Nascholing is daarnaast in het basisonderwijs niet populair. Wat werknemers in het bedrijfsleven als vanzelfsprekendheid zien – en vaak ook als een welkome afwisseling op het dagelijkse werk –, ervaart personeel in het basisonderwijs al gauw als extra last, op een woensdagmiddag of een avond.

Je zou misschien als oplossing kunnen denken aan een verplichte landelijke toetsing om de zoveel jaar, met als sanctie schorsing van de onderwijsbevoegdheid. Maar ik zou het liever willen proberen met stimuleren en belonen. Dit zou je niet volledig aan de individuele schoolbesturen moeten overlaten. De overheid kan hierbij een taak hebben voor de regie en (extra) facilitering. ■

TAALBELEID IN HET AMSTERDAMSE VOORTGEZET ONDERWIJS

Bas van Eerd, José Bijl & Betty Huitema

De gemeente Amsterdam stimuleert scholen voor voortgezet onderwijs al enige jaren om hun taalbeleid in te vullen. Tijd voor een duidelijk beeld van de stand van zaken, zo vond de hiervoor aangestelde stuurgroep Taalbeleid VO eind 2007. Om die reden namen wij op 54 van de 72 scholen voor voortgezet onderwijs in Amsterdam een interview af met de verantwoordelijken voor taalbeleid.* Op basis van de gegevens uit deze interviews ontstond een algemeen beeld van de stand van zaken en de plannen voor de toekomst met betrekking tot taalbeleid in het Amsterdamse voortgezet onderwijs. Wat waren onze belangrijkste bevindingen?

Iets meer dan de helft van de scholen heeft een taalbeleidsplan op papier of is hiermee aan de slag. Toch moeten we dit gegeven meteen enigszins nuanceren, want slechts twaalf procent van deze scholen neemt ook meetbare doelstellingen in het plan op. We hebben gemerkt dat de meeste plannen zich richten op activiteiten en initiatieven om de kwaliteit van de taalvaardigheid van de leerling te verbeteren, terwijl ze weinig aandacht besteden aan randvoorwaarden en visie. Een docent Nederlands en taalcoördinator zei het treffend: 'Taalbeleid is een beetje blijven hangen in wat we al jaren doen.'

Het lijkt erop dat taalbeleid vaak geen structureel punt van overleg is tussen directie en taalcoördinator, of tussen taalcoördinator en team. Op deze manier is het natuurlijk moeilijk om taalbeleid van de grond te krijgen of up-to-date te houden. De meeste scholen hebben wel een taalcoördinator, maar scholen omschrijven deze taak vrijwel steeds onduidelijk of niet. Daarnaast geeft 53 procent van de scholen aan te weinig kennis in huis te hebben om een taalbeleid succesvol te kunnen implementeren en uitvoeren. Is deze kennis er wel, dan beperkt deze zich vaak tot één persoon. Dit brengt een risico met zich mee voor de voortgang en de uitvoering van taalbeleid. 'Het taalbeleid was een voortrekker een aantal jaren geleden. Door personele wisselingen en een veranderende structuur is het nu mijn zorgenkindje. Ik heb geen mensen die het kunnen trekken', aldus een schoolleider.

Gevraagd naar de valkuilen voor implementatie, invulling en borging van het taalbeleid, geven de meeste scholen antwoorden die betrekking hebben op financiële en organisatorische factoren. Sprekend is het volgende citaat: 'Er waren geen uren meer voor en dan

komt het taalbeleid altijd wat meer in de marge.' Het valt dan op dat de meeste plannen voor de toekomst dan juist op projecten gericht zijn, bijvoorbeeld het invoeren van het posterproject of een uitbreiding van het aantal uren Nederlands, in plaats van op structureel werken aan taalbeleid met aandacht voor financiële en organisatorische randvoorwaarden en aan scholing.

Veruit de meeste scholen maken gebruik van instaptoetsen om de taalvaardigheid van de leerling in kaart te brengen aan het begin van de schoolloopbaan, maar er is vaak geen sprake van voortgangstoetsing. Het taalbeleid zelf wordt ook in maar 28 procent van de scholen geëvalueerd of als punt op de jaaragenda gezet. Scholen geven vaak aan dat de meerwaarde van taalbeleid in de uitbreiding van het aantal activiteiten en initiatieven ligt. Opvallend vonden we dat er nauwelijks gesproken werd over de vergroting van de taalvaardigheid van de leerling. Dit is natuurlijk niet heel vreemd, als we zien dat er weinig op voortgang getoetst wordt. Scholen hebben blijkbaar weinig zicht op de progressie van de leerling. Er lijkt dus sprake te zijn van een sterke focus op het middel (ad hoc) in plaats van op het doel.

Kortom, in onze interviewronde hebben we gezien dat er heel veel gebeurt op de scholen. Er worden nieuwe projecten gestart, oude initiatieven worden voortgezet. De noodzaak van een nieuwe of andere aanpak van het taalonderwijs wordt steeds zichtbaarder en meer dan de helft van de scholen geeft aan dat taalbeleid de eerste prioriteit heeft. Toch lijkt de vraag reëel of scholen op dit moment voldoende structuur, kennis en mankracht hebben om de lopende en komende projecten en initiatieven tot een succes te maken. Het lijkt een belangrijke zaak om eerst te werken aan een duidelijk en stevig fundament, waardoor investeren in de invulling ook zinvol en rendabel wordt.

De belangrijkste aanbeveling is dan ook: zorg voor een helder taalbeleid waarin visie, structuur, meetbare doelstellingen en evaluatie de basis en het uitgangspunt vormen. Dit kan alleen als er bij de uitvoerders van het taalbeleid voldoende kennis aanwezig is en er een passende facilitering tegenoverstaat. ■

NOOT

* Een uitgebreide bespreking van de resultaten van dit onderzoek versijnt in *Levende Talen Tijdschrift*.

OPBOUW VAN TAALGEBRUIK IN DE SCHOOL voor alle leerlingen

Maaïke Hajer

Welke brugklasleerling kan op eindexamenniveau instructies lezen, essays schrijven, meepraten in groepswork, mondelinge presentaties houden, verslagen op papier zetten in goed Nederlands? Een socratische vraag: dat zijn niet veel leerlingen. Maar hoe komen leerlingen dan wel op dat niveau? Gewoon door vijf, zes jaar lang allerlei lessen in allerlei vakken te volgen? Waarbij de docent geschiedenis in de tweede klas essays laat schrijven, maar niet weet of de docent Nederlands daar in de eerste iets aan heeft gedaan? Waarbij de docent biologie de lastige teksten in de vierde sterk versimpelt, niet wetend dat de leerlingen leesstrategieën hebben aangeleerd die juist lastigere teksten toegankelijk maken?

Juist als leerlingen op havo en vwo stappen in vakspecifiek discours zetten, waarmee zij in vervolgstudies verder kunnen, is het van grote waarde dat ze vakspecifieke genres in het Nederlands leren hanteren. Met die kennis komen leerlingen niet binnen, maar die moet gericht ontwikkeld worden, in samenhang tussen vakken.

Veel scholen hebben ervaren dat alle docenten kunnen bijdragen aan de taalontwikkeling van de leerlingen en daarmee aan vakonderwijs met kwaliteit. Deze samenwerking door de vakken heen vraagt een doelgerichte benadering van het onderwijzen en gebruiken van talen in het hele curriculum. Bij zo'n schoolbreed taalbeleid moet je doorgaande leerlijnen vaststellen, de taalontwikkeling van de leerlingen volgen en goed taalonderwijs aanbieden, aansluitend bij de eisen van verschillende schoolvakken. Dat laatste kan in expliciete taallessen, maar kan ook door weloverwogen taalontwikkeling in alle vakonderwijs als integraal onderdeel mee te nemen, dus via taalgericht vakonderwijs.

Deze afstemming is wenselijk voor alle leerlingen maar in het bijzonder voor hen die extra kwetsbaar zijn.

Wie thuis minder academisch, cognitief gericht taalgebruik meekrijgt, zal onderwijs nodig hebben om zich de schoolse manier van denken en formuleren eigen te maken. En wie thuis dagelijks geen Nederlands maar een andere taal hoort, zal misschien wel instructies, argumentaties en logische betogen kennen, maar steun nodig hebben om te leren hoe je in het Nederlands zinswendingen en woorden kiest die bij een essay passen en hoe je in het Nederlands kracht geeft aan argumenten. Zonder deze aandacht gebeurt het al te makkelijk dat leerlingen naar een lager niveau worden verwezen dan zij cognitief aan zouden kunnen. Dat is jammer voor hen, voor het voortbestaan van de (vwo-afdeling van de) school en voor de maatschappij.

Dat taalbeleid vaak aan vmbo-leerlingen en taalachterstandsproblematiek gekoppeld wordt, vind ik dan ook ongelukkig en onterecht. Wie de discussie in het hoger onderwijs rond taal en leren volgt, beseft dat hier een universeel aspect in leren en onderwijzen centraal staat. We zouden verder moeten benoemen hoe we binnen een schoolbrede aanpak voor verschillende vakgebieden en verschillende onderwijsniveaus effectief taalontwikkelend kunnen werken. Wat is het typische taalgebruik van een historicus dat je leerlingen leert herkennen in teksten en in de loop van zes jaar steeds preciezer leert hanteren in eigen schrijfoverdrachten? Zo'n vakspecifieke verdieping vind ik een van de speerpunten voor de komende jaren en deze staat bijvoorbeeld centraal in het lopende ontwikkelwerk van het Platform Taalgericht Vakonderwijs. ■

NOOT
Meer informatie over het Platform Taalgericht Vakonderwijs is te vinden op <www.taalgerichtonderwijs.nl>.

TAALBELEID IN MIJN OGEN

Frans Daems

Van primair onderwijs, over alle vormen van voortgezet onderwijs tot en met de hogeschool en universiteit is taalbeleid nodig, omdat taal op elk van die niveaus een onderling nauw verweven, dubbele rol heeft: *middel* en *doel*.

Taal als middel

Taal, beheersing van de taal, en vaardigheid in het receptieve (luisteren, lezen) en productieve (spreken, schrijven) taalgebruik vervult een instrumentele functie bij leren en onderwijzen, niet alleen bij het vak Nederlands, maar bij elk vak of leergebied, evengoed geschiedenis als wiskunde of houtdraaien. De taal is namelijk de drager van concepten, betekenissen, oordelen, scripts, frames, scenario's, handelingsschema's. Die kennis ondersteunt het verwerken en verwerven van nieuwe kennis en kunde. Met die kennis sturen wij ook ons mentale of materiële handelen. Het wordt nog altijd niet voldoende onderkend dat leren plaatsvindt in het hoofd van de leerder. En dat onderwijzen er juist op is gericht dat leerproces in gang te zetten en in goede banen te leiden. Daarbij is geslaagde verbale interactie tussen leerder en leraar, evenals verwerking door de leerder van zijn mondelinge, schriftelijke of digitale informatiebronnen, van wezenlijk belang voor succesvol leren. We moeten ons ook goed realiseren dat de talige informatiebronnen, met name gedrukte of digitale, bij al die andere vakken vaak een taalniveau en een hoog niveau van receptieve taalvaardigheid van de leerders vereisen, dat vele zonder ondersteuning door de leraar niet aankunnen.

Taal als doel

Bij alle vakken en leergebieden is taal ook een belangrijk leerdoel. We denken daarbij aan het schoolse of aca-

demische taalgebruik, en ook aan de eigen vaktaal en het specifieke talige discours (vertoog), de retoriek, de manier van denken en praten die eigen is aan elke discipline. Bij zo'n discipline betreffen de leerdoelen niet alleen de disciplinegebonden kennis en vaardigheid, maar ook de talige kanten daarvan. Het is duidelijk dat die talige kant onmogelijk binnen de opdracht van de leraar Nederlands kan vallen.

De leraar Nederlands heeft bij dit alles een eigen rol te spelen om de leerder talige technieken en strategieën te laten verwerven. Het zou naïef zijn te denken dat oefening bij Nederlands voldoende zou zijn voor transfer naar andere kennisdomeinen, of dat transfer naar andere vakken en leergebieden vanzelf gebeurt. Ook al beseffen zij dat zelf misschien niet goed, leraren van andere vakken hebben hun eigen onvervangbare rol te vervullen.

Taalbeleid op alle niveaus

Taalbeleid moet erop gericht zijn dat een opleiding die dubbele rol van taal zo goed mogelijk kan waarmaken. Dat vraagt dat leraren Nederlands en leraren van andere vakken samenwerken. En dat betekent dat hiertoe een gestroomlijnd en door velen gedragen beleid op diverse niveaus in de opleiding en de instelling nodig is.

Zo'n taalbeleid is nodig voor alle leerders, niet alleen de zwakkere of degenen die tot een minderheidsgroep behoren. Alle leerders hebben er recht op dat ze dankzij de taalbeleidsmaatregelen hun kansen op leersucces maximaliseren, ongeacht hun sociaaleconomische, culturele of etnische achtergrond. ■

LITERATUUR
Daems, F. (2008). Van droom naar werkelijkheid: taalbeleid in de praktijk. In W. de Hert (Red.), *Taalbeleid in de praktijk*, pp. 9–34. Mechelen: Plantyn.

DE TAALUNIE EN TAALBELEID

Maryse Bolhuis

Onlangs heeft de Nederlandse Taalunie alle bundels van de Nederlands-Vlaamse conferentie Het Schoolvak Nederlands gedigitaliseerd. Doordat deze bundels nu gemakkelijk doorzoekbaar zijn, kon ik snel terugvinden dat Maaike Hajer en Theun Meestringa in 1992 al een workshop verzorgden met de titel 'Nederlands in andere schoolvakken: taalbeleid moet, maar kan het ook?'

Er wordt al lang gepleit voor integraal taalbeleid op scholen in Nederland en Vlaanderen. Anno 2009 moet taalbeleid nog steeds, misschien wel meer dan ooit. Daar getuigt deze publicatie maar weer van. Maar de vraag of het ook kan, zoals Hajer en Meestringa zich destijds afvroegen, lijkt nog steeds niet helemaal bevredigend te beantwoorden zeventien jaar later.

Er zijn inmiddels veel goede voorbeelden beschikbaar van hoe taalbeleid in concrete situaties wordt vormgegeven, maar deze uitgave zou er waarschijnlijk niet zijn gekomen als het niet nog steeds heel veel zou vragen van scholen en ondersteuners om echt in samenhang te werken aan een effectiever taalonderwijs. In het Taalunierapport *Aan het werk, adviezen ter verbetering van functionele leesvaardigheid in het onderwijs*, dat onlangs uitkwam, blijkt het gebrek aan overkoepelend taalbeleid binnen scholen nog steeds een belangrijk obstakel voor een goede taalvaardigheid van leerlingen.

De Taalunie kan een bescheiden bijdrage leveren aan de ontwikkeling van taalbeleid op scholen. Dit doen we bijvoorbeeld door zo veel mogelijk kennis over het onderwijs Nederlands te verzamelen en te ontsluiten, zodat eenieder onderzoeksresultaten, tijdschriftenartikelen en meer kan vinden. Maar ook werken we met diverse (praktijk)deskundigen aan concrete scholingsmiddelen. De recent verschenen brochure en dvd *Nederlands in nieuwe vormen van leren* is daar een voorbeeld van.

Naast het ontsluiten van kennis en het geven van aanzetten voor implementatie, zien wij onze rol vooral als makelaar. We brengen professionals uit Nederland en Vlaanderen bij elkaar, die elkaar een spiegel voor kunnen houden en veel van elkaars praktijken en inzichten kunnen leren. Het is om die reden dat de Taalunie trouwe bondgenoot is van Nederlands-Vlaamse verbanden als HSN (Het Schoolvak Nederlands), LOPON₂ (vereniging lerarenopleiders primair onderwijs Nederlands en NT₂), de Beroepsvereniging NT₂-docenten en het Platform Taalbeleid Hoger Onderwijs. ■

taalunieversum

alles over onderwijs in en van het Nederlands

Het Taalunieversum van de Nederlandse Taalunie <<http://taalunieversum.org>> is een rijke bron van informatie voor het onderwijs in en van het Nederlands. Een selectie:

TIJDSCHRIFTENATTENDERING

Maandelijks verstuurt de Nederlandse Taalunie per e-mail een lijst met samenvattingen van recent verschenen artikelen over het onderwijs Nederlands en NT₂. Alle samenvattingen (reeds meer dan 1200) zijn raadpleegbaar in een eenvoudig doorzoekbaar archief. U kunt zich aanmelden voor de attendering op <<http://taalunieversum.org/onderwijs/tijdschriften>>.

FUNCTIONELE LEESVAARDIGHEID

Aan het werk! Adviezen ter verbetering van functionele leesvaardigheid in het onderwijs gaat over het voorkomen van laaggeletterdheid binnen het onderwijs aan 10- tot 18-jarigen, met een focus op het lezen van teksten voor school. De vaardigheid die hiervoor nodig is, is immers cruciaal voor een succesvolle schoolloopbaan. Op de themapagina vindt u het rapport en achtergrondinformatie.

TAAL- EN ONDERWIJSACHTERSTANDEN

'Taalforum' is een online kennisbank over de thema's taalachterstand en onderwijskansen. In de vorm van vragen en antwoorden wordt informatie gegeven over taalproblemen in het basis- en in het voortgezet/secundair onderwijs. Daarbij wordt eveneens ingegaan op vragen over meer- en anderstaligheid in het onderwijs. Voor de lerarenopleidingen is er een bordspel ontwikkeld: het Taalforumspel.

NEDERLANDS IN NIEUWE VORMEN VAN LEREN

Het Nederlands in nieuwe vormen van leren bestaat uit een brochure en twee dvd's met videomateriaal over de kansen en bedreigingen van nieuwe vormen van leren voor het onderwijs Nederlands. Bestelinformatie en achtergronden vindt u op <<http://taalunieversum.org>>.

LITERATUURONDERWIJS

Het literatuuronderwijs in Nederland en Vlaanderen. Een stand van zaken biedt een overzicht van wat bekend is over het literatuuronderwijs in Nederland en Vlaanderen. Daarnaast werkt de Taalunie in het kader van literatuuronderwijs mee aan de *Boekenzoeker*, een zoekmachine voor jongeren van alle leeftijden die op zoek zijn naar een boek dat bij hen past.

TAALCOMPETENTIES VAN ALLE LERAREN

Dertien doelen in een dozijn, een referentiekader voor taalcompetenties van leraren in Nederland en Vlaanderen is bedoeld als houvast voor lerarenopleiders die aankomende leraren voorbereiden op hun toekomstige baan in het onderwijs en de talige rol die ze daarin moeten vervullen.

HET TAALONDERWIJS NEDERLANDS ONDERZOCHT

Het Taalonderwijs Nederlands Onderzocht (HTNO) is een doorzoekbare databank met meer dan 1000 beschrijvingen van het Vlaamse en Nederlandse empirische onderzoek.

Auteurs

DIRK BERCKMOES is taaldocent Nederlands en sinds 2006 projectcoördinator en taalbegeleider van het Monitoraat op Maat, Linguapolis, Universiteit Antwerpen.

José BIJL is leerkracht in Amsterdam. Momenteel werkt zij voor de Zij-instromers Opvang Zeeburg en doet onderzoek naar taalbeleid. Zij heeft de master NT₂ aan de Universiteit van Amsterdam bijna afgerond. Website: <www.mijntaalbeleid.nl>.

MARJA VAN BIJSTERVELDT-VLIEGENTHART was van 1981 tot 1990 werkzaam in de gezondheidszorg. Ze was lid van de gemeenteraad van Almere van 1990 tot 1994. Zij was burgemeester van Schipluiden van 1994 tot 2002 en aansluitend voorzitter van het CDA tot 2007. Tegenwoordig is ze staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap in het vierde kabinet-Balkenende.

MARYSE BOLHUIS is sinds 1999 verantwoordelijk voor de coördinatie van alle activiteiten van de Nederlandse Taalunie op het gebied van het onderwijs Nederlands en van de coördinatie van de samenwerking tussen de Taalunie en Suriname. Ze werkte eerder als NT₂-docent, redacteur van *Samenwijs* en *Toon*, en als schoolbegeleider bij de CED-Groep, Rotterdam.

GEPIE BOOTSMA is projectleider van APS-talen. Ze werkt zowel op havo/vwo-scholen als op vmbo-scholen aan de ontwikkeling van taalbeleid en taalgericht vakonderwijs. Ze begeleidt het netwerk 'Doorlopende leerlijnen taal op havo/vwo-scholen', waarin vijf havo/vwo-scholen samenwerken aan de praktische uitwerking van het rapport *Over de drempels met taal* (rapport-Meijerink).

MAARTEN VAN BOXTEL studeerde Nederlandse taal- en letterkunde aan de Leergangen in Tilburg en de (toenmalige) Katholieke Universiteit Nijmegen, is docent Nederlands en afdelingscoördinator 5 en 6 vwo op een school voor havo/vwo (Norbertuscollege, Roosendaal). Van 1991 tot 1995 werkte hij bij de afdeling communicatie van de Belastingdienst (Utrecht).

FRANS DAEMS is emeritus hoogleraar van de Universiteit Antwerpen. Hij gaf onderwijs en verrichtte onderzoek in de Nederlandse toegepaste taalkunde, didactiek van het Nederlands, universitaire lerarenopleiding en onderwijskunde.

HEIDI DENYS startte in september 1995 als leraar Nederlands op de secundaire school waar ze nog steeds werkzaam is, nu als directeur van de instelling. Vanaf september 2006 combi-

neerde ze het lesgeven met een halftijdse opdracht als pedagogisch begeleider voor het vak Nederlands. Sinds 2002 is ze samen met enkele collega's bezig met taalbeleid op school.

BAS VAN EERD is docent Nederlands en momenteel verbonden aan de Hogeschool van Arnhem en Nijmegen, waar hij NT₂-lessen verzorgt en betrokken is bij de instaptoetsen taal voor eerstejaarsstudenten. Hij volgt de master NT₂. Daarnaast doet hij onderzoek naar taalbeleid.

HILDE HACQUEBORD studeerde Nederlands en Onderwijskunde en is nu universitair hoofddocent toegepaste taalwetenschap aan de Rijksuniversiteit Groningen. Ze leidt het onderzoeks- en ontwikkelprogramma Diataal, dat zich richt op het onderzoek en de ontwikkeling van de tekstbegripvaardigheid en de woordkennis van leerlingen van 9 tot 15 jaar.

MAAIKE HAJER is sinds 1990 actief betrokken bij taalbeleidsontwikkeling in het vo, aanvankelijk vanuit het leerplanontwikkelingswerk van de SLO. Momenteel is ze lector Lesgeven in de Multiculturele School aan de Hogeschool Utrecht. Ze leidt daar onderzoek en ontwikkelwerk rond de competenties die leerkrachten nodig hebben onder andere om taalontwikkeling en vakonderwijs te verenigen. Ook is ze voorzitter van het Platform Taalgericht Vakonderwijs.

KARIN HOOIJKAAS is docent Nederlands op de locatie Penta en taalcoördinator voor het hele Dr. Nassau College.

BETTY HUITEMA is docent NT₂ en Italiaans. Zij volgt de master NT₂ aan de UvA. Voor haar scriptie onderzoekt ze de volgorde in Nederlandse zinnen geschreven door Italianen. In 2002 studeerde zij af in de Italiaanse taal- en letterkunde. In 2003 voltooide zij de lerarenopleiding Italiaans. In 2007 haalde zij de tweede graad Nederlands.

MARJOLIJN KAAK is sinds augustus 2005 onderwijsmanager aan het Taal- en Schakelonderwijscentrum van de Hogeschool van Amsterdam. Daarvoor was ze docent Nederlands als tweede taal en teamleider. Ze is daarnaast bestuurslid en medeoprichter van de Beroepsvereniging van Docenten Nederlands als Tweede Taal, BV NT₂.

ANNELIES KAPPERS is beleidsmedewerker taalontwikkelen beroepsonderwijs van het ROC van Amsterdam (Firma Taal). Ze begeleidt taalcoaches, zorgt voor deskundigheidsbevordering en adviseert docenten en management. Verder organiseert zij leerlingen- en docentendebatten, ze maakte een scholingsfilm

over taaltaken in het beroep en zit in de redactiecommissie van de website Taal in MBO.

INEKE KOSTERMAN is beleidsmedewerker Jeugd en Onderwijs van de gemeente 's-Hertogenbosch.

FOLKERT KUIKEN is bijzonder hoogleraar Nederlands als tweede taal aan de Universiteit van Amsterdam. De titel van zijn oratie was 'Taalbeleid als uitdaging'.

ELS LEENDERS is sinds 2000 senior leerplanontwikkelaar bij SLO voor NT2 en Nederlands in het middelbaar beroepsonderwijs. Ze heeft in het verleden veel gedaan voor de volwasseneneducatie, maar sinds een aantal jaren richt ze zich vooral op het taalonderwijs in de beroepsopleidingen. In 2007 heeft ze deelgenomen aan de werkgroep Taal in het project 'Doorgaande leerlijnen' van de commissie-Meijerink.

ROELIEN LINTHORST is projectleider Diataal bij het Expertisecentrum taal, onderwijs en communicatie in Groningen.

MAAIKE PULLES is taalconsulent op het Dr. Nassau College vanuit de Taalwerkplaats van het Expertisecentrum taal, onderwijs en communicatie.

HILDE ROMBOUTS is taaldocent Nederlands en sinds 2006 projectcoördinator en taalbegeleider van het Monitoraat op Maat, Linguapolis, Universiteit Antwerpen.

PATRICK ROOIJACKERS studeerde Nederlands aan de Universiteit Utrecht en werkte daarna enige tijd als onderzoeker aan de Universiteit Leiden. Hij werkt als leraar Nederlands aan het Sint-Janslyceum in 's-Hertogenbosch. Daarnaast is hij lid van het sectiebestuur Nederlands van Levende Talen.

LEEN SELS is leraar Nederlands 3 a.s.o. op Rozenberg S.O. Mol (België). Zij is vakverantwoordelijke Nederlands en daarnaast coördinator van het taalbeleid.

MIEKE SMITS is werkzaam bij de SLO (Enschede) als senior leerplanontwikkelaar en projectleider met specifieke expertise op het gebied van taal, taalonderwijs en taalbeleid.

BERT SPITTERS is coördinator taalbeleid en docent Nederlands op het Dr. Mollercollege Waalwijk. In 1974 slaagde hij voor de Pedagogische Academie in Tilburg. Hij rondde verder studies af aan de Katholieke Academie voor Lichamelijke Opvoeding en OSO-Fontys te Tilburg. Hij werkt als zelfstandig

remedial teacher bij Structuur, Maatschap voor Remediale Zorg. Daarnaast geeft hij samen met zijn collega Monique van Empel workshops over de W-StructuurOplossingsStrategie®.

ATTY TORDOIR is taaldeskundige bij het Algemeen Pedagogisch Studiecentrum (APS), en begeleidt op diverse scholen en instellingen de ontwikkeling en implementatie van taalbeleid, onder andere met behulp van actieonderzoek.

FRANK VANDENBROUCKE behaalde een licentiaatdiploma in de economische wetenschappen en studeerde in Cambridge en Oxford. Hij was minister van Buitenlandse zaken tot 1995 en was daarna federaal minister van Sociale Zaken en Pensioenen. Na de vorming van het tweede kabinet-Verhofstadt werd hij minister van Werk en Pensioenen. In 2004 stapte hij over naar de Vlaamse regering, en werd er verantwoordelijk voor Werk, Onderwijs en Vorming.

JOS VERLUYTEN is adjunct-directeur van scholengemeenschap Rozenberg S.O. Mol (België). Hij is pedagogisch directeur tweede en derde graad, en daarnaast coördinator taalbeleid.

KEES VERNOOY was bij het CPS wetenschappelijk projectleider van diverse leesprojecten die de leesresultaten van risicolezers verbeterden; momenteel is hij als lector verbonden aan de Hogeschool Edith Stein.

PAULINE WENDERICH studeerde Nederlands aan de Universiteit Utrecht en is sindsdien werkzaam in het onderwijs als docent. Ze is lid van het sectiebestuur Nederlands van Levende Talen. Vorig jaar was ze tevens adviseur bij CPS onderwijsontwikkeling en advies. Momenteel werkt ze als kernteamleider havo bovenbouw op het Leidsche Rijn College te Utrecht.

WILMA VAN DER WESTEN is lid van het sectiebestuur Nederlands van Levende Talen. Daarnaast is ze voorzitter van het Nederlands/Vlaamse Platform Taalbeleid Hoger Onderwijs en werkzaam als adviseur taalbeleid bij De Haagse Hogeschool. Ze ontwikkelde Ondersteunend Onderwijs Nederlands, een model taalbeleid geïntegreerd in beroepsonderwijs, en schreef onder andere *Goed geschreven, zakelijk schrijven binnen opleiding en beroep* en *Welgespeld, werkwoordspelling voor hoger onderwijs*.

RONALD ZWIERS is docent Nederlands aan een pabo. Hij houdt zich vooral bezig met Nederlands als tweede taal, deficiëntieprogramma's taal en spelling, en toetsing van taal- en spellingvaardigheid. Hij werkt onder andere in de nascholing voor leraren in het basisonderwijs en hbo.

TALEN, TALEN EN NOG EENS TALEN

Levende Talen zet zich in voor de bevordering en de ontwikkeling van het talenonderwijs in Nederland in brede zin.

Word lid van **Levende Talen** en u krijgt 8 keer per jaar het tijdschrift 'Levende Talen Magazine' en 4 keer per jaar 'Levende Talen Tijdschrift' thuisgestuurd (voor slechts € 60 per jaar). Bovendien organiseert **Levende Talen** studiedagen en congressen over talenonderwijs en informeert haar leden over nieuws en ontwikkelingen via het Magazine en het Tijdschrift, via de website en via nieuwsbrieven van de talensecties. **Levende Talen** is aangesloten bij de Federatie Onderwijsbonden CMHF/MHP om ook in de arbeidsvoorwaardelijke sfeer de (juridische) belangen van haar leden te kunnen behartigen. Meer informatie over **Levende Talen** vindt u op de website <www.levendetalen.nl>.

ABC - Doe je mee?

Cursus Nederlands voor anderstaligen

- Met liedjes en uitspraak audio-cd
- Geschikt voor het inburgerexamen
- Diverse woordenlijsten verkrijgbaar
- Een uitgave van **VanDorp Educatief**

Kijk voor het volledige aanbod van NT2 en inburgeringsmaterialen op:

Nederlands als tweede taal.nl

Universitair Taal- en Communicatiecentrum Nijmegen

Breaking language barriers!

Scholingsaanbod voor docenten in het Engelstalig onderwijs

Jaarcursussen (Incompany)

- Classroom English
- Certificate in Advanced English
- Certificate of Proficiency in English

Eendaagse examentrainingen in mei en november

- Certificate in Advanced English
- Certificate of Proficiency in English

Masterclasses

- Creative Teaching for Science Teachers
- Creative Teaching and Performance Skills for CLIL Teachers

NIEUW: Classroom English Intensive Programme
In een exclusieve setting krijgt u binnen een week de basisvaardigheden aangereikt om zelfverzekerd uw vak te kunnen geven in het Engels.

Meer informatie
Drs. Loes Coleman, e-mail: l.coleman@let.ru.nl

UTN, Erasmusplein 1
6525 HT, Nijmegen
T 024 - 361 21 59
E utm@let.ru.nl
www.ru.nl/utm

Tips voor helder schrijven?
Ontdek onze site
www.ru.nl/taakradbouds

 Het UTN maakt deel uit van de Radboud Universiteit Nijmegen.

TPRS NEDERLAND

Docententrainingen en workshops in TPRStorytelling®

www.tprsnederland.com
info@tprsnederland.com

Voicemailboard

Spreken op het web

www.webindeklas.nl
info@webindeklas.nl

NT2 Nieuwslezer

Online nieuws lezen voor anderstaligen

- Met nieuws en actualiteit als lesstof
- Lesstof vernieuwt zichzelf automatisch
- Onderwerpen zijn zelf in te stellen
- De teksten zijn op niveau van de gebruiker
- Docenten kunnen de vorderingen van hun cursisten volgen

De *NT2 Nieuwslezer* is een nieuwe online toepassing, gemaakt voor anderstaligen die bezig zijn met het leren van Nederlands. Het programma bepaalt vooraf het woordenschatniveau van de gebruiker. Op basis van dat niveau worden er nieuwsberichten op internet geselecteerd en aangeboden als lesstof, ondersteund door vertaling en voorbeeldzinnen. De berichten zijn niet ouder dan 24 uur. Neem contact op met Boom voor meer informatie: nt2@uitgeverijboom.nl of ga naar www.nt2online.nl

Voor meer informatie
www.nt2online.nl

Nieuwe online toepassing!

APS-Talen

Aanbod

- begeleidt ontwikkeling taalgericht vakonderwijs
- en invoering duurzaam taalbeleid
- op scholen voor vmbo én havo/vwo
- werkt met schoolleiding, docenten Nederlands en vakdocenten

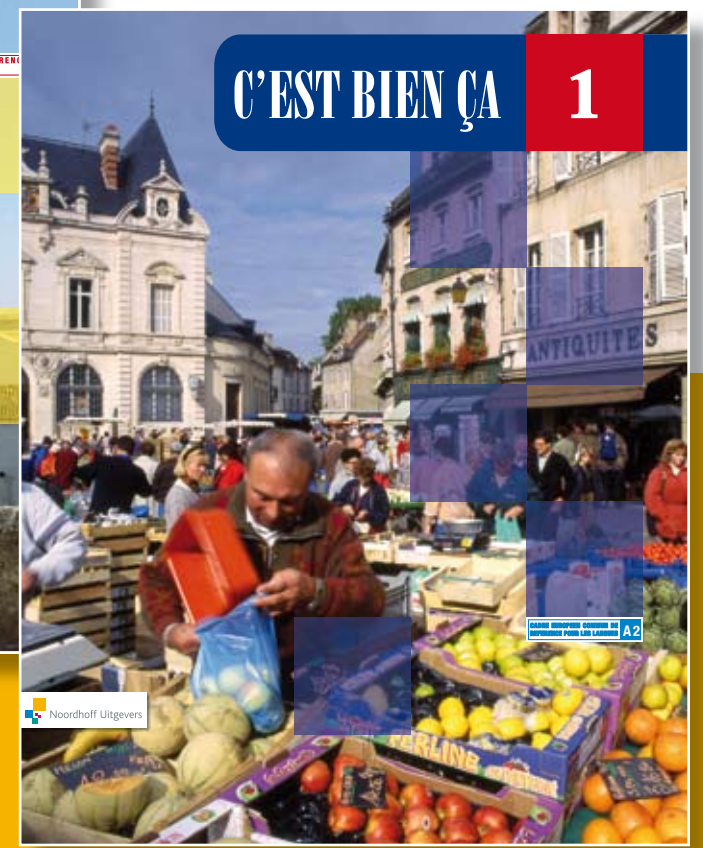
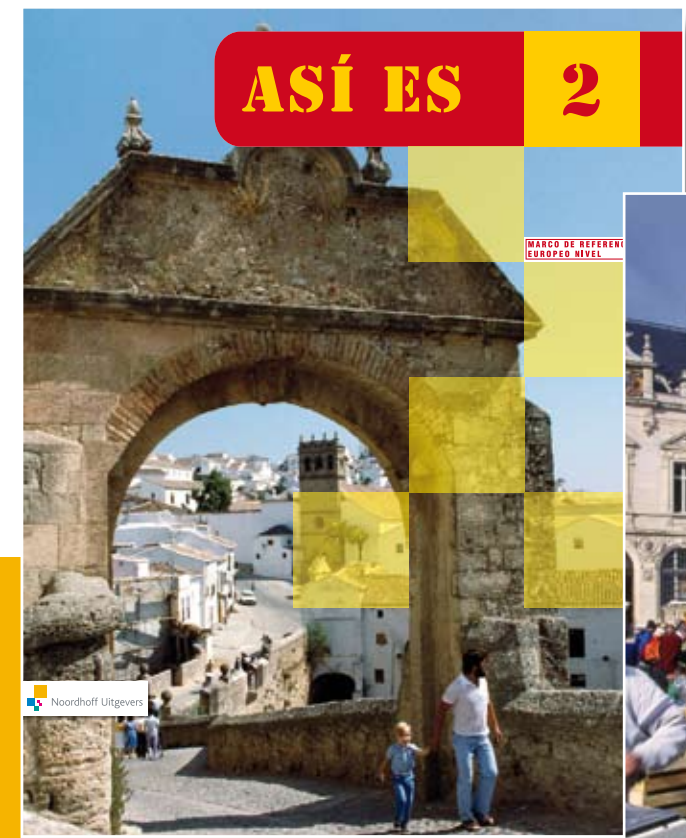

17 maart 2009	studiedag	Masterclass Taalbeleid (S5)	docenten Nederlands in het vmbo en taalcoördinatoren	Utrecht
19 maart 2009	studiedag	Plezier in taal (S4)	docenten Nederlands in de onderbouw en het vmbo	Utrecht
26 maart 2009	conferentie	Literatuuronderwijs in 2009 (C4)	docenten Nederlands, Frans, Duits, Engels en Spaans in de Tweede Fase	Utrecht
9 juni 2009	studie- middag	Werkmiddag 'Lezen'	docenten Nederlands	Utrecht

informatie:
www.aps.nl/talen
Telefoon: 030 - 28 56 816

VOLLEDIG VERNIEUWD!

www.noordhoffuitgevers.nl/asies

- Volledig vernieuwd
- Deel 1 en 2 verschenen
- Online GRATIS oefenmateriaal

www.noordhoffuitgevers.nl/cestbienca

- Volledig vernieuwd
- Deel 1 verschenen, deel 2 verschijnt zomer 2009
- Online GRATIS oefenmateriaal

Eerder verschenen bij Noordhoff Uitgevers:

www.noordhoffuitgevers.nl/civediamopresto
• Speciale aandacht voor cultuurblokken

www.noordhoffuitgevers.nl/newoutlook
• Sterk gericht op spreekvaardigheid

www.noordhoffuitgevers.nl/weitblick
• Grammatica geïntegreerd in werkboek

Wilt u advies op maat of bestellen?

Neem dan contact op met onze klantenservice. E-mail: klantenservice@noordhoff.nl. Telefoon: 050 522 68 88.

LEVENDE Talen